

Torsdagen den 9 maj

Kl. 12.00

§ 1 Justerades protokollet för den 30 april.

§ 2 Ang. innebörden av ett eventuellt svenskt erkännande av Guinea-Bissau som självständig stat

Herr utrikesministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr Takmans (vpk) i kammarens protokoll för den 3 maj intagna fråga, nr 180, och anförde:

Herr talman! Herr Takman har frågat mig om man i regeringen delar uppfattningen, att ett omedelbart svenskt erkännande av republiken Guinea-Bissau skulle vara ett verksamt stöd åt både befrielseörelserna i Afrika och den demokratiska enhetsrörelsen i Portugal, som resulterade i fascistregeringens störtande den 25 april och syftar till en fullständig likvidering av den fascistiska diktaturen och upprättandet av en demokratisk regim.

Frågan om erkännande av Guinea-Bissau är – som herr Takman känner till – föremål för samråd mellan i första hand de nordiska regeringarna. Jag är övertygad om att ett sådant erkännande skulle bli ett långt effektivare politiskt stöd åt PAIGC i Guinea-Bissau, om det kunde samordnas med erkännande från ytterligare några stater i vår del av världen. Mina diskussioner med kolleger från andra länder har också denna målsättning.

Jag delar självfallet herr Takmans glädje över att de demokratiska krafterna i Portugal nu för första gången sedan nära ett halvsekel synes få möjligheter att verka i frihet. Ännu har dock inte en civil demokratisk regering bildats i Lissabon. Vi avvaktar med stora förväntningar tillkomsten av en sådan regering. Det är vår förhoppning, att den snarast skall inleda en avveckling av Portugals kolonialvälde med de koloniala folkens nationella oavhängighet som mål. Frågan om ett allmänt internationellt erkännande av Guinea-Bissau skulle därmed snabbt kunna bringas till sin lösning.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret, som jag inte är helt nöjd med.

Den militära resningen i Portugal den 25 april var ingen tillfällig urladdning, isolerad till militära kretsar och betingad av militärt missnöje. Portugal var Europas mest efterblivna land i ekonomiskt hänseende redan innan befrielseörelserna i Angola, Guinea-Bissau och Moçambique inledde sin väpnade kamp för 12- 15 år sedan. Stagnationen och efterblivenheten accentuerades ytterligare av de dyrbara, utsiktslösa

Torsdagen den
9 maj 1974

*Ang. innebörden
av ett eventuellt
svenskt erkännan-
de av Guinea-
Bissau som själv-
ständig stat*

Torsdagen den
9 maj 1974

Ang. innebörden
av ett eventuellt
svenskt erkännan-
de av Guinea-
Bissau som själv-
ständigt stat

krigen -- trots allt bistånd fascistregimen fick från USA och andra partner inom Atlantpakten.

För den stora massan av Portugals folk blev fascismen, kolonialkrigen och den egna familjens misär tre begrepp som hörde ihop. Den illegala demokratiska enhetsrörelsen, som främst bestått av kommunister, socialister och katoliker, fick de senaste åren ett massivt stöd för kravet på fred och oberoende för de afrikanska kolonierna. Från början av 1973 spreds rörelsen snabbt också inom de väpnade styrkorna, inte bara bland de värnpliktiga, där den alltid hade förekommit, utan också bland de yngre officerarna. Att den militära resningen kunde genomföras på några timmar och utan blodsutgjutelse visar vilken omfattning denna folkliga rörelse hade och hur isolerad fascistregimen hade blivit.

Men efter denna första stora seger har de motsättningar kommit i dagen som Amilcar Cabral, den legendariske ledaren för befrielse-rörelsen i Guinea-Bissau, förutsade för 13 år sedan. Den demokratiska enhetsrörelsen, nu inte längre illegal, vidhåller kravet om ett villkorslöst slut på kolonialkrigen och självständighet utan dröjsmål för Angola, Guinea-Bissau och Moçambique. De officiella militära talesmännen vill ha denna fråga uppskjuten, och bland dem tycks finnas sådana som har den farliga illusionen att en nykolonialistisk lösning är möjlig.

Det är i denna situation som jag tror att jag uttrycker en mycket utbredd opinion när jag hävdar att ett svenskt erkännande av republiken Guinea-Bissau just nu skulle vara ett starkt stöd både åt befrielsekampen i det svarta Afrika och åt det portugisiska folkets kamp för demokratin.

Det är riktigt -- jag delar den uppfattning som utrikesministern nu framfört -- att ett samtidigt erkännande av Guinea-Bissau från samtliga nordiska länder skulle vara det effektivaste stödet, men vi har nu sedan länge hört talas om samråd om detta, och det har dröjt med resultat. Jag tror därför att jag uttrycker en allmän uppfattning när jag kräver att den svenska regeringen erkänner Guinea-Bissau nu.

Herr utrikesministern ANDERSSON:

Herr talman! Vi har inga informationer från Portugal som bekräftar att ett omedelbart erkännande från svenskt eller från nordiskt håll av Guinea-Bissau skulle vara ett välkommet stöd åt det som herr Takman kallar för den politiska enhetsrörelsen. Vi har kontakter med olika sidor av denna enhetsrörelse, och vi har inte på något sätt fått någon vädjan från den om att omedelbart skrida till handling.

Jag kan inte se annat än att vi i denna situation bör avvakta den nya regering som vi alla väntar på och ge den regeringen en chans att ta ställning till det som väl är Portugals största problem, nämligen hur man skall förfara med kolonierna. Jag har tagit del av de manifest som det kommunistiska partiet, det socialistiska partiet och andra partier har utfärdat under den senaste tiden och av de intervjuer som både kommunistledaren Cunhal och socialistledaren Soares har gjort. I båda de senare uttalandena hävdar man emellertid i första hand att vad man vill är att förhandlingar tas upp med befrielse-rörelserna.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Som jag sade finns det två meningar, en som har uttryckts av talesmän för militärjuntan och en annan, som uttryckts av den breda folkrörelsen och även av den rörelse inom krigsmakten som går under namnet kaptenernas rörelse. Den sistnämnda uppfattningen går ut på att man skall ge kolonierna fria omedelbart.

Man bör inte i detta sammanhang glömma risken för vad som kan hända om en frigörelse dröjer. Risken finns att de vita minoriteterna i de portugisiska kolonierna söker följa det rhodesiska exemplet, alltså med självständighet för kolonialisterna och fortsatt fascistiskt förtryck av den svarta majoritetsbefolkningen. Inga utsikter finns att dessa små minoriteter själva skall kunna gå i land med denna uppgift när de inte har lyckats göra det med hjälp av stora truppstyrkor och mycket krigsmateriel utifrån. Därför kan man räkna med att de kallar på hjälp och att det blir en intervention från Rhodesia, Sydafrika och även imperialister utanför den kretsen.

Nu kommer den nya provisoriska regeringen enligt vad jag såg i en Paristidning i dag att bildas före den 17 maj. Jag hoppas att den svenska regeringen då mycket snabbt skrider till aktion för att erkänna Guinea-Bissau. Jag vet att det skulle betyda ett stöd åt de demokratiska krafterna i Portugal och naturligtvis i första hand ett stöd åt befrielse-rörelserna i Afrika.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om sammanställning av fakta och synpunkter som talar mot kärnkraften

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara fru *Hambraeus'* (c) i kammarrens protokoll för den 5 april intagna fråga, nr 145, och anförde:

Herr talman! Fru Hambraeus har frågat mig om jag med hänsyn till att statsmedel nu används för att föra ut kärnkraftens förespråkares idéer och synpunkter i energidebatten, ämnar, för allsidighetens skull, inrätta ett sekretariat eller liknande organisation, betående av sakkunniga, som är motståndare till kärnkraften, med erfarenhet från berörda vetenskaper, för att kontinuerligt sammanställa och presentera faktamaterial och synpunkter som talar mot kärnkraften.

När det gäller medlen till den aktuella informationskampanjen i energifrågor bör det, som jag tidigare framhållit i många sammanhang, betonas att just strävan efter allsidighet varit en av de viktigaste utgångspunkterna för regeringen vid uppläggnings av kampanjen. Detta mål nås enligt min mening bäst genom att, på det sätt som skett, uppgiften att utarbeta studie- och diskussionsmaterial lämnas till studieförbunden. Det bistånd som därvid lämnats från industridepartementet är att vi utarbetat en litteraturlista. I den är alla de åsiktsriktningar som trätt fram i energidebatten väl företrädde, självfallet också representanter som mera påtagligt trätt fram som kritiker av kärnkraften. Regeringen

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Om sammanställning av fakta och synpunkter som talar mot kärnkraften

Torsdagen den 9 maj kl. 12.00

- Herr talmannen 27
" Andersson, utrikesminister 5, 6
" Aspling, socialminister 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23
" Bengtsson, Karl, i Varberg (fp) 40
" Blomkvist (s) 92
" Brännström (s) 74, 76
" Danell (m) 64
" Fransson (c) 77
" Fågelsbo (c) 24
" Gustafsson i Byske (c) 88
" Gustafsson i Stenkyrka (c) 37
" Gustafsson i Uddevalla (s) 58, 61
" Gustavsson i Eskilstuna (s) 49, 55, 78, 81, 82
" Göransson (s) 67, 70, 72
Fru Hambraeus (c) 8
Herr Holmqvist, försvarsminister 13, 14, 15
" Hägelmark (fp) 14, 15
" Israelsson (vpk) 9
" Johansson, industriminister 7, 9, 10, 11, 13
Fru Kristensson (m) 22, 23
Herr Lorentzon (vpk) 45, 55, 69, 71, 81
" Lundkvist, jordbruksminister 23, 24, 25, 26, 27
" Magnusson i Kristinehamn (vpk) 25, 26, 27, 72, 75, 76
" Måbrink (vpk) 64, 70, 71, 82
Fru Nordlander (vpk) 89
Herr Petersson i Gäddvik (m) 56, 76
" Pettersson i Kvänum (c) 61
" Romanus (fp) 10, 12, 13
Fru Ryding (vpk) 16, 17, 18
Herr Söderström (m) 95
" Takman (vpk) 5, 7
" Torwald (c) 19, 20
" Virgin, andre vice talman (m) 33, 54, 60, 61

Torsdagen den 9 maj kl. 19.30

- Herr Andersson, Sivert, i Stockholm (s) 124
" Blomkvist (s) 100, 101, 104
" Börjesson i Glömminge (c) 102, 104, 114
" Geijer, justitieminister 121, 122, 123, 124
" Gustafsson i Byske (c) 99, 101, 107, 109
" Gustavsson i Alvesta (c) 127
" Gustavsson i Ängelholm (s) 119
Fru Hjelm-Wallén, statsråd 125, 126, 127, 129

Torsdagen den
9 maj 1974

Om sammanställning av fakta och synpunkter som talar mot kärnkraften

avser vidare att tillsätta en allsidigt sammansatt referensgrupp som skall kunna biträda studieförbunden i deras arbete. Jag kan därför inte hålla med om att man härigenom på något särskilt sätt skulle stödja kärnkraftens förespråkare med att föra ut deras idéer och synpunkter i energidebatten.

Även när det gäller det material, som sammanställs och presenteras av industridepartementet och av utredningar och myndigheter inom ramen för deras normala verksamhet på energiområdet, anser jag att kraven på allsidighet är väl tillgodosedda. Ta utredningarna som exempel. Energi-prognosutredningen, utredningen om högaktivt avfall och energi-programkommittén har getts parlamentarisk förankring och arbetar med hjälp av tekniska och vetenskapliga experter som enligt min mening inte låter sig klassificeras vare sig som förespråkare för eller som motståndare till kärnkraft. De är helt enkelt inte tillsatta från en sådan utgångspunkt utan på grund av sina erfarenheter och sin sakkunskap i de olika frågor och ämnen som kommer upp. De måste få arbeta fritt och på sakliga grunder och själva komma fram till sina ståndpunkter.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka industriministern för svaret på min enkla fråga.

När det gäller den allsidigt sammansatta referensgrupp som skall hjälpa till i informationskampanjen från studieförbunden, hälsar jag naturligtvis med glädje att den nu skall tillsättas. Det viktiga är emellertid hur stora resurser den kommer att få till sitt förfogande - om den skall kunna få frihet att hjälpa till med översättningar, om den skall kunna vara sammansatt av sakkunniga när det gäller energi, när det gäller ekonomi, när det gäller ekologi och när det gäller internationella relationer. Det är väldigt väsentligt att den får sådana resurser att man där kan skapa någon sorts motvikt till den propaganda som nu förs från annat håll.

Det kan inte vara någon hemlighet att staten och svensk kraftindustri redan har satsat mycket stora summor på kärnkraften i vårt land och att man har planer - som redovisats bl. a. i statsverkspropositionen - på att i framtiden basera Sveriges energiförsörjning till stor del just på kärnkraft. I årets statsverksproposition vidhåller man - trots riksdagens beslut om ett nytt, allsidigt beslutsunderlag innan nya beslut får fattas om kärnkraftsbyggnad - att en "tryggad framtida energiförsörjning i Sverige är - - - i hög grad avhängig av kraftindustrins möjligheter att fortsätta kärnkraftutbyggnaderna". Man säger vidare: "Nya kraftkällor - - - väntas inte få någon betydelse för världens energiförsörjning före sekelskiftet."

Gör man den sortens uttalanden, då är man enligt min mening förespråkare för kärnkraft. Alltså har kraftindustrin i Sverige genom sin centrala driftledning, där ju statens vattenfallsverk spelar en dominerande roll, bundit sig för kärnkraften och anser att det är den vägen vi skall välja för att i framtiden klara vår energiförsörjning.

När nu CDL går ut med stora annonser i dagspressen och söker medarbetare för att "i tal och skrift föra fram CDL:s synpunkter och idéer i debatten" går därmed - visserligen indirekt - statsmedel i hög

Torsdagen den
9 maj 1974*Om förbud mot
försäljning till
utländskt bolag
av mark med
malm- eller mi-
neralförekomst*

grad till att föra ut kärnkraftens förespråkares åsikter i debatten. Jag menar att innan vi kan vara säkra på att vi verkligen får ett allsidigt beslutsunderlag, måste regeringen eller någon annan se till att motsvarande resurser ställs till alternativens förfogande.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om förbud mot försäljning till utländskt bolag av mark med malm- eller mineralförekomst

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Israelssons* (vpk) i kammarens protokoll för den 25 april intagna fråga, nr 170, och anförde:

Herr talman! Herr *Israelsson* har frågat mig om jag anser det vara nödvändigt och lämpligt att statlig myndighet noga bevakar att inte malm- och mineralförekomster finns i markområde som utländskt bolag vill köpa och, om sådana förekomster konstateras eller är sannolika, myndigheten hindrar markförsäljningen.

Allmänt gäller att utländskt bolag inte får förvärva fast egendom här i landet utan tillstånd av regeringen. Vid prövningen kan beaktas bl. a. om det finns mineralfyndigheter på fastigheten. Den som äger ett markområde har emellertid inte rätt till eventuella mineralfyndigheter i området. Sådan rätt förvärfvas primärt genom inmutning eller koncession. Lagstiftningen ger goda möjligheter att kontrollera utländska bolagsförvärv av mineralfyndigheter. Sålunda gäller att utländska bolag inte får inmuta fyndigheter av bl. a. järn-, koppar-, bly- och zinkmalm, förvärva eller bearbeta mineralfyndigheter eller idka gruvdrift utan tillstånd av regeringen. Även för bearbetning av koncessionspliktiga mineral som t. ex. olja, naturgas och uran krävs regeringens tillstånd. Detta gäller alltså oavsett om företaget äger marken där fyndigheten påträffats eller inte. Ett antal olika mineral som inte är av samma ekonomiska betydelse, t. ex. kvarts och fältspat, kan i princip utnyttjas av markägaren utan särskilt tillstånd. Den utredning rörande den långsiktiga hushållningen med mineralresurserna som nyligen tillsatts har fått i uppdrag att överväga om exploateringen av även dessa mineral bör göras beroende av inmutning eller koncession. Som jag nämnde inledningsvis gäller emellertid redan att utländskt bolag inte får förvärva mark här i landet utan tillstånd av regeringen.

Jag finner således att de synpunkter som tas upp i frågan redan är tillgodosedda.

Herr *ISRAELSSON* (vpk):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret på min enkla fråga. Bakgrunden till frågan är följande förhållanden.

I södra Närke finns en zinkgruva som är ägd av det multinationella belgiska bolaget *Vieille Montagne*. Nu bryts ca 300 000 ton zinkmalm per år. Denna malm undergår endast anrikning i Sverige, varefter den transporteras till Belgien för vidare förädling. Bara under det senaste året

Torsdagen den
9 maj 1974

*Ang. principerna
för besvarande av
enkla frågor*

har zinkpriset stigit med 400 procent. Det rör sig således om en lönsam hantering, som snabbt blir allt lönsammare. Det gäller här viktiga metaller som det redan är brist på, och i framtiden kommer bristen att bli ännu större. Till dessa viktiga malmfyndigheter inom Sveriges gränser intar Sverige samma situation som gäller för u-länderna. Detta gör vi trots att det sedan länge varit ett svenskt intresse att så viktiga malmfyndigheter övergår i svenska händer. Enligt min och vpk:s mening bör dessa fyndigheter överföras i statens ägo.

Vad min fråga i dag mera direkt anknyter till är emellertid inte ett sådant överförande utan möjligheterna att förhindra att det aktuella utländska bolaget lägger under sig ytterligare svensk mark med värdefulla malm- och andra mineralfyndigheter.

Bolaget planerar nu en fördubbling av sin brytning. I samband med detta skall man flytta anrikningsverket direkt till gruvan och bygga ut dess kapacitet till mer än det dubbla. För att få plats för avfallssand från detta anrikningsverk kan det bli aktuellt för bolaget att förvärva ny mark. Det finns indikationer på att värdefulla metaller och andra mineral kan dölja sig under den här aktuella marken. Det är, som jag ser det, ett väsentligt svenskt intresse att fyndigheter av t. ex. koppar och zink stannar kvar i svensk ägo och tillhör den svenska staten. När frågan om deponering av avfallssanden skall avgöras inom jordbruksdepartementet under maj i år, bör man i första hand söka en lösning på bolagets egen mark. Går inte det måste marken upplåtas med det bestämda förbehållet att naturtillgångar under marken inte ingår.

Industriministern har ju gett ett positivt svar på den fråga jag ställt. Men om han vill ha vänligheten svara på en följdfråga riktar jag till honom frågan hur han ser på möjligheten att staten övertar den här verksamheten.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Ang. principerna för besvarande av enkla frågor

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Romanus'* (fp) i kammarens protokoll för den 3 maj intagna fråga, nr 182, och anförde:

Herr talman! Herr Romanus har frågat mig enligt vilka principer jag vägrar besvara enkla frågor.

Min princip är självfallet att svara på enkla frågor. När jag i undantagsfall inte gett svar på en enkel fråga har detta inte haft sin bakgrund i några principer utan i att jag i det enskilda fallet har ansett frågan så ställd att det inte är möjligt att ge ett svar som fyller ett vettigt informationssyfte.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Statsråd är inte skyldiga att besvara frågor och interpellationer, men huvudprincipen bör vara att frågor skall besvaras.

Torsdagen den
9 maj 1974*Ang. principerna
för besvarande av
enkla frågor*

om det inte finns särskilda skäl som talar mot detta.

Jag tackar för industriministerns svar, som tycks innebära att vi är ense om denna huvudprincip. Så har ju också frågeinstitutet tillämpats. I den nya grundlagen införs t. o. m. en bestämmelse om att statsråden särskilt skall motivera om man inte tänker besvara interpellationer.

Låt mig illustrera denna principfråga med det exempel som är orsaken till dagens diskussion. Den 22 april ställde jag till industriministern frågan om regeringen tänkte inskränka sitt samarbete inom näringspolitiken med sådana organisationer som kritiserar regeringens politik. Bakgrunden var naturligtvis herr Johanssons uttalande i Ronneby den 19 april att förbindelserna med Industriförbundet skulle delvis ersättas med branschkontakter, och att detta måste ses mot bakgrunden av Industriförbundets agerande i fråga om Stålverk 80. Den 23 april ställde herr Burenstam Linder en liknande fråga.

Från industridepartementet meddelades att svar skulle lämnas den 9 maj, alltså i dag. En tid därefter kom ett nytt besked - industriministern tänkte inte besvara frågorna. Något måste alltså ha inträffat. Vad hade inträffat?

När ett statsråd gör ett uppmärksammat uttalande om regeringens avsikter beträffande behandlingen av organisationerna i vårt samhälle är det angeläget att detta kan diskuteras i riksdagen. Om statsrådet anser sig missuppfattad, så är en frågedebatt ett lämpligt tillfälle att reda ut saken. Det är detta informationssyfte, som ett svar från herr Johansson på de här enkla frågorna skulle ha fyllt.

För att undvika missförstånd vill jag betona att varken min fråga eller det inlägg som jag nu gör innebär något ståndpunktstagande till Stålverk 80. Jag har heller inte gått in på någon kommentar till Industriförbundets åtgärder.

Vad det här gäller är den fria kritikrätten, rätten att genom fristående utredningar skaffa fram fakta och synpunkter på regeringens förslag. Den får inte inskränkas genom att regeringen gör uttalanden som kan uppfattas som hot om repressalier mot den som framför kritik. Det är naturligtvis särskilt viktigt när man, som i vårt land, har haft samma regering i 40 år.

Industriministerns uttalanden har uppfattats som hot om sådana här repressalier. Därför borde frågorna ha besvarats, så att regeringens inställning till denna viktiga principfråga hade klarats ut.

Industriministern får ursäkta, men man kan inte låta bli att göra den reflexionen att hela industriministerns handlande i den här frågan - först uttalandet om minskat samarbete med Industriförbundet, sedan vägran att svara på frågor, och därefter utformningen av det svar som jag har fått i dag - har ett drag av stöddighet som man inte hade väntat sig, varken av industriministern eller av en minoritetsregering över huvud taget.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Herr Romanus går nu in på varför han ställde den första frågan, som inte besvarades. Jag vet inte om vi skall ta upp den debatten. Låt mig säga att frågan byggde på ett missförstånd, som jag klarade ut via TT följande dag - något som emellertid inte uppmärksammades lika

Torsdagen den
9 maj 1974

*Ang. principerna
för besvarande av
enkla frågor*

mycket av tidningarna. Man hade uppenbarligen inte samma intresse för det. Men då kan det vara på sin plats att jag säger, att jag inte har uttalat mig om våra relationer till Industriförbundet i anslutning till förbundets kritik av Stålverk 80.

I mitt föredrag i Ronneby behandlade jag i ett avsnitt Industriförbundets kritik mot Stålverk 80 och fann den egendomlig. I ett annat avsnitt behandlade jag industripolitiken, branschpolitiken och våra kontakter med branschorganisationerna. Jag återopade då mitt TT-besked från Pajala två dagar tidigare och sade: "Inom industridepartementet har vi funnit ett större utbyte av saklig diskussion och gemensamma utredningar med branschorganisationerna i för branscherna viktiga frågor.

Vi avser att öka dessa kontakter som också ger fördelen av ett samtidigt samarbete med representanter för de fackliga organisationerna.

Detta utesluter givetvis inte överläggningar med Industriförbundet, men omfattningen och karaktären kan diskuteras."

Sådana överläggningar har vi med Industriförbundet, och vi är överens om att fortsätta de överläggningarna inom de närmaste dagarna. Och då har jag den uppfattningen att missförståndet – om det nu är ett sådant – skall vi klara upp med Industriförbundet.

Den utformning som frågorna fått i den första omgången gav anledning till en helt annan debatt, och därför ansåg jag att ett svar på de frågorna inte gav en meningsfull information. Och jag vidhåller det.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Den information som industriministern nu gav hoppas jag att han själv anser vara i hög grad meningsfull. Den informationen skulle ju ha kunnat lämnats som svar på den fråga jag ställde den 22 april.

Det är riktigt som industriministern säger, att hans senare TT-meddelande inte har uppmärksammats. Detta är heller inte en fråga som kan redas ut av bara industriministern och Industriförbundet. Frågan huruvida organisationer skall ha rätt att angripa regeringen och redovisa faktamaterial, utan att behöva räkna med att bli tagna i örat och få vidkännas repressalier, är ju en fråga av allmänt intresse. Det är inte någonting som bara gäller relationerna mellan herr Johansson och Industriförbundet. Därför borde frågan ha besvarats, så att det där första mycket uppmärksammade uttalandet – som tolkades på samma sätt som jag gjorde i både Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet, för att här ta bara två exempel – hade kunnat redas ut. Frågan gällde ju vilken regeringens ståndpunkt var i detta fall. Det var inte två avsnitt, som herr Johansson säger. Enligt det första referatet skulle minskningen av samarbetet med Industriförbundet ses mot bakgrund av förbundets agerande i fråga om Stålverk 80.

Ännu någon dag senare stod det nämligen att läsa i Dagens Nyheter, att industriministern med avseende på den utredning som tillsatts i Industriförbundet hade sagt: "Mig veterligen togs ingen kontakt med NJA:s ledning eller industridepartementet om detta utredningsarbete." Man får intrycket att de organisationer, som vill tillsätta utredningar, enligt herr Johansson måste fråga industridepartementet om lov.

Herr talman! Jag finner det glädjande att industriministern nu backar

ut från det första uttalande som gjordes, men det hade varit ett naturligt och rimligt tillfälle att göra det så att det verkligen uppmärksammades, dvs. genom att svara på de enkla frågor som ställdes i riksdagen.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag vill råda herr Romanus att inte fästa alltför stor tilltro till vad Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet skriver. De är inte alltid sanningsvittnen.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Det jag fäster tilltro till, är det referat från Tidningarnas Telegrambyrå som enligt TT:s uppgifter hade ringts in från det sammanträde med Fabriksarbetareförbundet där herr Johansson deltog. I detta referat heter det: "Våra överväganden måste ses mot bakgrunden av Industriförbundets agerande i Stålverk 80." Det är detta jag utgår från i min diskussion. Det har helt naturligt av skilda massmedia – säkert inte bara av Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet – uppfattats så, att de som kritiserar regeringen, som Industriförbundet anses ha gjort i fallet Stålverk 80, får räkna med ändrade samarbetsformer. Så har det upplättats, och det är det som borde ha retts ut.

Om herr Johansson inte ansåg att hans andra TT-meddelande blev tillräckligt uppmärksammat, hade ju riksdagen varit lämpligt forum – och jag är glad att den nu också har blivit det – för att reda ut saken.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Min erfarenhet är att sanningen kan man aldrig förkväva. Sanningen kommer så småningom fram. Därför hade jag inte samma brådska som herr Romanus uppenbarligen hade.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! De enkla frågorna är till just för att få fram sanningen. Det är därför som det är så anmärkningsvärt att herr Johansson inte ville begagna sig av det tillfället han fick att lämna dessa uppgifter.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Ang. smittkoppsvaccineringen av värnpliktiga

Herr försvarsministern HOLMQVIST erhöll ordet för att besvara herr Högelmars (fp) i kammarens protokoll för den 2 maj intagna fråga, nr 174, och anförde:

Herr talman! Herr Högemark har frågat mig om jag anser att den nuvarande ordningen för smittkoppsvaccinering av värnpliktiga snarast efter inryckningen till grundutbildning är lämplig.

Enligt lagen om ympning mot smittkoppor skall värnpliktig undergå ympning mot smittkoppor när han första gången för sin utbildning tjänstgör vid krigsmakten. Sådan ympning sker som regel i början av grundutbildningen.

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

*Ang. smittkopps-
vaccineringen av
värnpliktiga*

Torsdagen den
9 maj 1974

Ang. smittkopps-
vaccineringen av
värnpliktiga

Hos vissa av de ympade uppstår en reaktion i form av infektion med feber, som i samband med kraftansträngning kan utlösa temporära störningar på andra organ. Med hänsyn härtill undviker man att ordna ansträngande övningar i anslutning till ympning. Värnpliktiga som får feberreaktioner sjukskrivs och blir därmed helt eller delvis befriade från övningarna.

Antalet allvarliga komplikationer vid ympningarna har hittills varit mycket litet. I detta sammanhang kan jag nämna att försvarets sjukvårdsstyrelse avser att inom kort ge ut närmare anvisningar i frågan för att ytterligare stryka under vikten av att övningarna planeras så att komplikationer undviks.

Jag ser inte nu någon anledning att föreslå ändring av nuvarande bestämmelser för smittkoppsympning av värnpliktiga.

Herr HÄGELMARK (fp):

Herr talman! Först ett tack till statsrådet för svaret.

Det som har föranlett mig att ställa den här frågan är förste flygläkare Ove Löfbergs synpunkter beträffande vaccinering av värnpliktiga snarast efter inryckningen. Det är också mina egna erfarenheter från utbildnings-synpunkt och som ledamot av granskningsnämnd.

Hos de flesta värnpliktiga följs en smittkoppsvaccinering av en allmänpåverkan, lätt till hög feber, ömhet, svullnad och sekretion å ympningsstället, värk i arm och axelhåla, etc. Strax efter inryckningen ökar också ofta antalet luftvägsinfektioner på grund av sammandragningen av folk från olika delar av landet. Detta påverkar också konditionen i ogynnsam riktning. Till detta kommer utöver smittkoppsvaccinering olika andra vaccineringar, som också sätter sina spår. Våra värnpliktiga kommer numera oftast direkt från skolbänken. Man har alltmer minskat på ämnena gymnastik och idrott. Vår moderna ungdom är till största delen "bilburen". Konditionen är därför dålig vid inryckningen. Detta sammantaget gör att påfrestningarna under första tiden efter inryckningen till värnpliktstjänstgöringen är stora.

Jag har här i min hand en kopia av ett brev från med. dr docent Claes Thorén vid Karolinska institutet här i Stockholm, varur jag citerar: "I juni dog två värnpliktiga plötsligt under terränglöpning, en i Kristinehamn och en i Falun, båda med vaccinreaktion."

Även om smittkoppsvaccineringen inte påverkat dödsfallen, bör påfrestningarna under den första tiden av tjänstgöringen göras mindre och utbildningen effektivare genom att man låter vidtaga alla de medicinska åtgärder som kan vidtagas före inryckningen till förbanden.

Svaret på min fråga är delvis positivt, men en ändring av bestämmelserna för smittkoppsvaccinering bör så snart som möjligt komma till stånd.

Herr försvarsministern HOLMQVIST:

Herr talman! Det är inte bara de värnpliktiga som ympas mot smittkoppor. Inte minst nu, när svenska folket är mycket på resande fot och ofta uppsöker exotiska länder, förekommer mycket vaccinering vid sidan om vaccineringen av de värnpliktiga. Socialstyrelsen har givit ut anvisningar om hur vaccineringen skall utföras och om hur den

Torsdagen den
9 maj 1974

*Om sjukpenning
för läkarbesök
efter sjukskriv-
ningstidens ut-
gång*

vaccinerade skall skydda sig. Där sägs att man under de första dagarna kan leva på normalt sätt, man kan alltså fortsätta att arbeta på vanlig sätt. Det kan efter några dagar inträffa att man får feber, och det rekommenderas att man då skall vila. Inom försvaret har man exakt följt de bestämmelser som socialstyrelsen har utfärdat. Nu har emellertid försvarets sjukvårdsbyrå, sedan bl. a. den omnämnde läkaren framträtt och diskussion uppkommit ansett att det kan finnas skäl att ytterligare understryka de bestämmelser som redan gäller i dag.

De fall som åberopats här inträffade i början av 1960-talet – således för 13 å 14 år sedan – och behöver inte föranleda några speciella åtgärder i dagens läge. Eftersom problemet redan är under observation och man anpassar utbildningen med hänsyn till att nyinryckta värnpliktiga kan vara känsliga för ansträngningar efter vaccineringsen, tycker jag inte att det finns anledning att vidtaga några särskilda åtgärder utöver dem jag redan talat om.

Herr HÄGELMARK (fp):

Herr talman! Det är ändå ett faktum att påfrestningarna och omställningen är mycket stora för de värnpliktiga under den första tjänstgöringstiden. Detta gör att de är mer mottagliga och kanske blir sjukare vid vaccineringsen än vuxna människor som skall åka på semester till utlandet. Dessutom inskränker det mycket på utbildningen att de värnpliktiga kanske måste besöka sjukhus flera gånger. Det skulle man kunna eliminera om dessa medicinska åtgärder kunde vidtagas exempelvis redan vid inskrivningen.

Herr försvarsministern HOLMQVIST:

Herr talman! Låt mig erinra om att förhållandena egentligen är bättre inom den militära organisationen än i det civila. I det militära har alla tillgång till omedelbar läkarvård om reaktioner uppstår. Övriga människor har inte denna möjlighet att lätt konsultera en läkare och omedelbart befrias från sitt arbete.

Jag tycker alltså att behoven är ganska väl tillgodosedda. De fall som har åberopats har inträffat långt tillbaka i tiden, och såvitt jag kan förstå av materialet är det på inget sätt styrkt att det skulle finnas ett uppenbart samband mellan vaccineringsen och ifrågavarande dödsfall.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om sjukpenning för läkarbesök efter sjukskrivningstidens utgång

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara fru Rydings (vpk) i kammarens protokoll för den 24 april intagna fråga, nr 161, och anförde:

Herr talman! Fru Ryding har frågat mig, om jag anser skäl föreligga att i syfte att kompensera inkomstbortfallet för förlorad arbetsförtjänst tillerkänna försäkrad sjukpenning för ordinerat återbesök hos läkare efter sjukskrivningstidens utgång.

Torsdagen den
9 maj 1974

*Ang. placeringen i
sjukpenningklass
vid retroaktiv
löneförhöjning*

Läkaren sjukskriver ofta patienten till och med dagen för ett återbesök för att vara säker på att patienten är frisk innan han börjar arbeta igen. I de fall läkaren ordinerat ett återbesök efter sjukskrivningsperiodens utgång torde det i regel bero på att läkaren vill kontrollera att patienten klarat återgången till arbete efter sjukdomen. Om ett sådant återbesök sker inom 20 dagar efter sjukperiodens slut kan sjukpenning utgå för den dag återbesöket ägt rum, förutsatt att man behövt avbryta arbetet hela dagen. Någon ändring av dessa regler beträffande sjukpenning för återbesök som sker efter sjukperiodens utgång är inte aktuell.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min enkla fråga. Jag känner till att om återbesök sker inom 20 dagar räknas ingen karenstid. Jag är dock inte överens med statsrådet om vad han säger i slutet av svaret, att det inte är aktuellt att ändra bestämmelserna. Jag känner till flera fall där sjuka har blivit ordinerade återbesök låt oss säga 25 dagar eller en månad efter det att de börjat arbeta igen, och då mister de faktiskt förtjänsten för en hel arbetsdag. Numera tar det nämligen en hel arbetsdag att göra ett återbesök för en kontroll och kanske några prover.

Jag undrar om man inte borde sprida information bland både patienter och läkare om den bestämmelse som statsrådet redogjort för, nämligen att patienten verkligen får sjukpenning vid ett återbesök inom de stipulerade 20 dagarna. Kan statsrådet på något sätt hjälpa till att få till stånd sådan upplysning att patienten slipper att förlora en hel arbetsdag.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Enligt lagen om allmän försäkring utgår i allmänhet inte sjukpenning för insjuknandedagen. Undantag gäller bl. a. om en ny sjukdom börjar inom 20 dagar efter det att den föregående sjukperioden slutade. Denna regel har funnits alltsedan den allmänna sjukförsäkringens tillkomst, och tidsgränsen 20 dagar har bedömts som rimlig när det gäller beräkningen av sammanhängande sjukperiod. Regeln har också gjorts tillämplig på återbesök. Jag har velat stryka under detta.

Nu tar fru Ryding upp frågan om att de här bestämmelserna inte skulle vara helt kända, och hon efterlyser upplysningsverksamhet omkring bestämmelserna. Jag vill säga att det naturligtvis alltid är angeläget att bedriva en fortlöpande upplysningsverksamhet och jag vill också tillägga att det naturligtvis bör finnas goda möjligheter även i de här frågorna.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. placeringen i sjukpenningklass vid retroaktiv löneförhöjning

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara fru Rydings (vpk) i kammarens protokoll för den 24 april intagna fråga, nr 162, och anförde:

Torsdagen den
9 maj 1974

*Ang. placeringen i
sjukpenningklass
vid retroaktiv
löneförhöjning*

Herr talman! Fru Ryding har frågat mig, om jag anser någon lösning möjlig för att retroaktivt tillförsäkra en löntagare en högre sjukpenning vid sjukdom som inträffat under tid för vilken retroaktiv löneförhöjning utgår, men då möjligheter inte förelåg att före träffad avtalsuppgörelse anmäla inkomständering.

Enligt gällande regler bestäms sjukpenningens storlek av den försäkrades sjukpenninggrundande inkomst. Denna fastställs av försäkringskassan på grundval av uppgifter från den försäkrade och skall svara mot den beräknade årsinkomsten för det närmaste året. Den fastställda sjukpenninggrundande inkomsten skall ändras så snart inkomstförhållandena ändras i sådan omfattning att det har betydelse för sjukpenningförmånernas storlek. Sådan ändring träder i kraft 30 dagar efter det ändringsanmälan gjorts.

För att sjukförsäkringen skall ge ett effektivt skydd mot inkomstbortfall vid sjukdom är det som jag framhöll i propositionen om sjukpenningreformen -- angeläget att den försäkrades sjukpenninggrundande inkomst fortlöpande anpassas till inträffade inkomstförändringar. Denna fråga behandlades ingående i samband med införandet av det nya sjukpenningssystemet, och det har överlämnats åt riks-försäkringsverket att med nämnda utgångspunkt närmare pröva hur uppföljningen av inkomstförhållandena skall utformas. Jag finner det nödvändigt att riks-försäkringsverkets erfarenheter beträffande dessa frågor avvaktas innan något uttalande görs om möjligheterna att införa någon form av retroaktiva regler.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Jag vill tacka statsrådet Aspling för svaret också på denna fråga.

Av svaret läser jag ut att statsrådet har uppmärksamheten riktad på att det finns problem i de fall där man fått en retroaktiv löneförhöjning. Den har någon gång kunnat uppgå till 2 kronor per timme, och då skulle man haft ersättning enligt en helt annan sjukpenningklass. Statsrådet anser nu att Riks-försäkringsverket bör ha mer erfarenhet innan en ändring kan göras.

Det är två problem som jag skulle vilja att statsrådet hjälpte mig att utreda i det sammanhanget. Kan jag tolka detta om riks-försäkringsverkets prövning som ett löfte om att ändring och rättvisa så småningom kan uppnås? Hur skall den sjukskrivne i de fall det nu gäller kunna göra sin röst hörd ända fram till riks-försäkringsverket, så att verket får veta att problemet finns?

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Regeln att den sjukpenning som utgår vid sjukdom skall grundas på ett i förväg fastställt inkomstunderlag tillhör de grundprinciper som har gällt så länge sjuk försäkringen funnits. Det innebär bl. a. att någon särskild utredning rörande sjukpenningens storlek inte behöver göras i samband med en sjukskrivning, vilket annars skulle kunna fördröja sjukpenningutbetalningen. Frågan om övergång till någon form av retroaktiv bestämning av sjukpenningnivån har, det vill jag stryka under,

Torsdagen den
9 maj 1974

*Ang. rätten till
sjukpenning för
patient som vägrar att under-
kasta sig viss
behandling*

stor principiell räckvidd.

Betydande förbättringar i sjukpenningsskyddet kan nås genom praktiska åtgärder inom ramen för det nu gällande systemet. Tidigare undersökningar har visat stora skillnader mellan faktisk årsinkomst och placering i sjukpenningklass. Som jag nämnde i svaret har riksförsäkringsverket till uppgift att finna lämpliga vägar att få till stånd en bättre följsamhet mellan sjukförsäkringens inkomstuppgifter och förändringar i den faktiska inkomsten. Eftersom de nya reglerna varit i kraft endast några månader, är det ännu för tidigt att här redovisa några erfarenheter.

Jag vill erinra om att de nya ersättningsreglerna innebär en betydelsefull förbättring när det gäller ändring av sjukpenningnivån under pågående sjukperiod. Tidigare kunde klassplaceringen inte ändras under pågående sjukperiod. Denna begränsning är nu borttagen, vilket har stor betydelse för dem som är sjuka under längre perioder.

Jag har velat redovisa detta, herr talman, därför att denna fråga också innesluter utomordentligt viktiga principer. Nu har som sagt riksförsäkringsverket i uppdrag att se över detta. Med anledning därav kan jag i dag inte göra något uttalande, utan vi får avvakta riksförsäkringsverkets undersökningar.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Jag tackar för de kompletterande upplysningar som jag nu fick.

Det är alldeles riktigt att sjukpenning skall utgå på en i förväg fastställd lön. Men om man blev sjuk någon gång i februari och var sjuk i t. ex. sex veckor var det inte lätt att i förväg veta vilken lön man skulle få den 1 februari, eftersom avtalsförhandlingarna inte var slutförda. Det är av den anledningen jag har ställt den här frågan.

Jag hoppas att den prövning som riksförsäkringsverket skall göra går i positiv riktning, så att de som har varit sjukskrivna under förhandlingarna och inte har vetat sin riktiga lön också får retroaktiv ersättning från sjukkassan. I annat fall blir de orättvist behandlade i förhållande till dem som inte har varit sjuka under denna period.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Ang. rätten till sjukpenning för patient som vägrar att underkasta sig viss behandling

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr *Torwalds* (c) i kammarens protokoll för den 25 april intagna fråga, nr 168, och anförde:

Herr talman! Herr *Torwald* har frågat mig om jag anser det skäligt att försäkringskassan med stöd av 20 kap. 3 § lagen om allmän försäkring drar in rätten till sjukpenning för sockersjuk patient som vägrar att efterkomma sjukhuskallelse att låta amputera ett ben.

Enligt den återopade bestämmelsen får sjukpenning dras in eller sättas ned om den ersättningsberättigade vägrar att underkasta sig undersökning

Torsdagen den
9 maj 1974*Ang. rätten till
sjukpenning för
patient som vägrar att under-
kasta sig viss
behandling*

av läkare eller att följa läkares föreskrifter eller eljest gör sig skyldig till grov ovarsamhet från hälsosynpunkt. Av kravet på grov ovarsamhet från hälsosynpunkt följer att möjligheterna att dra in eller sätta ned sjukpenningen är begränsade till rena undantagsfall. Jag har för egen del svårt att föreställa mig att bestämmelsen skulle kunna tillämpas om patienten vägrar att gå med på en större operation. Vid utbildningen av försäkringskassornas personal har också framhållits att regeln inte gäller då det är fråga om föreskrift av läkare beträffande större operation eller annat allvarligt ingrepp.

Som herr Torwald torde känna till är det inte möjligt att här i riksdagen diskutera ett enskilt fall. I det avseendet får jag hänvisa till möjligheten att på begäran få frågan utredd genom riksförsäkringsverket som är tillsynsmyndighet över försäkringskassorna.

Herr TORWALD (c):

Herr talman! Först tack för svaret!

Jag är medveten om att man inte kan diskutera enskilda fall här i riksdagen, men jag vill återge en patients sjukdomshistoria för att ge en bakgrund till min fråga.

I påskas blev jag uppringd av en person i min hembygd som talade om att han sedan ett tiotal år lidit av diabetes. 1968 hade hans sjukdom avancerat så långt att han var i det närmaste blind — han kunde bara skilja på dager och mörker. Dessutom hade han fått stora bensår som inte ville läka. Så småningom fick han kallbrand i ena benet. Provinsialläkaren bedömde då situationen som så alarmerande att patienten remitterades till Borås lasarett. Han blev därifrån ett par dagar senare kallad att med kort varsel infinna sig för att låta amputera benet, som det bedömdes omöjligt att rädda. Han avböjde kallelsen till amputation av benet och underrättades då av personalen vid Borås lasarett att han i fortsättningen inte kunde påräkna någon sjukpenning.

På egen hand påbörjade han en behandling med örtmediciner och annat. Senare, någon gång i början av 1970, beslöt patienten att pröva THX, eftersom han hade hört att andra människor blivit bättre av detta preparat. Han reste ned till Aneby men fick av doktor Sandberg beskedet att sjukdomen gått så långt att utsikterna för tillfrisknande i det närmaste finge betraktas som obefintliga. Trots detta inledde Sandberg på patientens begäran en behandling med THX. Efter ungefär tre månaders THX-behandling märkte han en markant förbättring av i första hand synen — han kunde se färger igen —, och samtidigt började även såren på benen att läkas ut.

Nu, drygt fem år efter det att han kallades till lasarettet för amputation av benet, kan man bara notera att även om han fortfarande lider av diabetes och har vissa besvär av sjukdomen, så har han dock under senare år kunnat sköta sin rörelse — en liten kvarn och såg — och han känner sig betydligt bättre än förr.

Om en människa, som lider av en livshotande sjukdom, vägrar efterkomma läkares ordination och i stället på egen bekostnad vill pröva örtmediciner, THX och liknande, är det orimligt att beröva vederbörande rätten till sjukpenning. Om läkares bedömning är riktigt, borde ju

Torsdagen den

9 maj 1974

Ang. rätten till sjukpenning för patient som vägrar att underkasta sig viss behandling

samhällets totala kostnader rimligen bli lägre, eftersom patienten i dessa fall torde dö tidigare än vid fortsatt läkar- och sjukhusvård.

Jag befarar att det kan finnas många liknande fall, och det är den främsta anledningen till att jag velat ta upp frågan här i riksdagen. Människor som är så långt nedgångna psykiskt i samband med livshotande sjukdomar har svårt att slåss för sin rätt mot olika samhällsorgan. Det är kanske därför inte förvånande att inga ärenden av denna art förs upp till högsta instans. De tta i sin tur torde vara förklaringen till att det inte finns några anvisningar utfärdade beträffande tillvägagångssättet vid indragning av sjukpenning.

Herr talman! Låt mig avslutningsvis ställa två frågor till herr socialministern:

Är statsrådet, mot bakgrund av vad jag här redovisat, villig att låta utreda i hur många fall sjukpenning indragits därför att en person vägrat efterkomma en viss läkares ordination om speciell behandling?

Är statsrådet villig att undersöka möjligheterna att kompensera dylika patienter för den förlust av sjukpenning som de gjort?

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Det finns klara instruktioner för tillämpningen av denna bestämmelse. Vid utbildningen av försäkringskassornas personal har, som framgår av mitt svar, särskilt framhållits att bestämmelsen inte är tillämplig, då det är fråga om föreskrift av läkare beträffande större operationer eller allvarligt ingrepp. Frågan har alltså redan särskilt uppmärksammat av riksförsäkringsverket. Jag vill stryka under detta, herr Torwald. I övrigt vill jag bara slå fast att kravet på läkarintyg för sjukpenning vid längre sjukdomsperioder än en vecka är en grundläggande princip i vårt sjukförsäkringssystem.

Låt mig så, herr talman, tillägga att de uppgifter som herr Torwald här har lämnat inte stämmer med de uppgifter som finns hos försäkringskassan och vederbörande läkare. Dessa uppgifter ger en helt annan bild av vad som har förekommit. Jag vill på nytt erinra om att riksdagen inte är platsen att diskutera enskilda fall. Vill herr Torwald ha detta enskilda fall allsidigt belyst, rekommenderar jag honom att vända sig till riksförsäkringsverket, som är tillsynsmyndighet för försäkringskassorna.

Herr TORWALD (c):

Herr talman! Jag är litet förvånad över uppgiften att det finns tillämpningsföreskrifter. Riksdagens upplysningstjänst har i vart fall den 24 april skrivit: "Några tillämpningsföreskrifter eller anvisningar till 20 kap. 3 § AFL finns inte, ej heller några rättsfall som kan vara av intresse i sammanhanget." På detta uttalande har jag baserat mitt påstående. Jag vet inte vem som har rätt. Det får bli en sak mellan departementschefen och upplysningstjänsten.

Statsrådet anför att de uppgifter som jag har lämnat inte är riktiga. Jag vet att det påstås att vederbörande har friskskrivit sig, men lät mig då meddela att han sökte tre olika läkare, vilka samtliga vägrade att sjukskriva honom, därför att de inte ville ha en konflikt med läkarna vid Borås lasarett. Det tyder på att en person, som inte efterkommer en viss

Torsdagen den
9 maj 1974

*Ang. patienternas
inflytande på be-
slut om intagning
på sjukvårdsin-
rättningar m. m.*

läkares ordination och sedan för andra läkare redovisar sin situation, inte blir sjukskriven, eftersom läkarna inte vill komma i konflikt med varandra. För vederbörande patient är det alltså omöjligt att bli förlängt sjukskriven, eftersom han inte kan presentera ett läkarintyg.

Jag är tacksam för uppgifterna att det skulle vara möjligt att få frågan prövad av riks försäkringsverket. Den möjligheten skall jag utnyttja. Det anmärkningsvärda var nämligen att vederbörande inte fick någon skriftlig underrättelse. Hans hustru meddelades bara att det inte fanns någon sjukpenning att hämta.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten. Herr Torwald kommer med påståenden etc. som jag självfallet inte kan bemöta. Därför vill jag upprepa vad jag redan har sagt, nämligen att herr Torwald bör vända sig till riks försäkringsverket för att få detta fall allsidigt belyst.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Ang. patienternas inflytande på beslut om intagning på sjukvårdsinrättningar m. m.

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara fru *Kristenssons* (m) i kammarens protokoll för den 3 maj intagna fråga, nr 178, och anförde:

Herr talman! Fru Kristensson har frågat mig om jag anser det vara lämpligt att det är patientkollektivet som har det avgörande inflytandet beträffande vilka personer som skall tas emot för vård på sjukvårdsinrättningar och behandlingshem såsom nu stundom sker inom narkomanvården.

Enligt gällande bestämmelser ankommer det på läkare att besluta om intagning på sjukhus. Dessa bestämmelser utesluter inte möjligheten till en kollektiv medverkan av patienterna och personalen vid behandlingen av t. ex. narkotikamissbrukare. När det gäller behandlingshem med primärkommunal eller enskild huvudman har huvudmannen och hemmets ledning rätt att själva på lämpligt sätt utforma sitt system för intagning av patienter. Det åligger socialstyrelsen som tillsynsmyndighet att tillse att det vid såväl sjukhus som behandlingshem ges adekvat vård.

Det är givetvis angeläget att vårdmöjligheter står till buds för den som behöver vård. Med hänsyn till narkotikamissbrukarnas mångskiftande vårdbehov är det också angeläget att kunna pröva olika former för vården

i öppen eller slutna vård och i olika former av eftervård. I syfte att förbättra vårdresultatet arbetar ett antal sjukhus och behandlingshem med särskilda inslag av medinflytande från patienter och personal, i vissa fall även då det gäller intagningen. Genom att personal och patienter gemensamt är med om att utforma vården har man ofta uppnått goda resultat. Socialstyrelsen följer utvecklingen och gör en utvärdering av resultatet av de olika vårdformer som prövas på detta område.

Torsdagen den
9 maj 1974

*Ang. patienternas
inflytande på be-
slut om intagning
på sjukvårdsin-
rättningar m. m.*

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Samtidigt som jag tackar socialministern för svaret vill jag säga att jag själv är positivt inställd till de nya formerna av terapeutisk verksamhet, där patienterna ges större inflytande på sin vårdssituation. Men vad jag inte kan förlika mig med är att det i själva verket är patienterna som beslutar om vilka nya patienter som skall tas in på de olika sjukhusen eller behandlingshemmen. Jag konstaterar att socialministern inte har svarat på min fråga, ty frågan gällde om det är riktigt att patienterna skall ha det *avgörande* inflytandet på intagningen.

Jag vill säga till herr statsrådet att med den metod som nu tillämpas på vissa behandlingshem och sjukvårdsinrättningar sker det en stark selektion vid intagningen. Man tar bara emot de lindrigaste fallen och lämnar de mera svårbehandlade därhän. Det finns exempel på personer som själva har sökt sig till vårdinrättningar därför att de känner att de inte kan klara upp sin situation. Man har då vägrat att ta emot dem, inte på grund av platsbrist utan därför att man bedömer att de inte passar bland de andra patienterna. Det har lett till att domstol nödgats döma till ungdomsfängelse därför att vårdformen inte stod öppen. Det finns också exempel på intagna på fängvårdsanstalter som av anstaltsledningen bedömts. lämpligen böra omhändertas på sjukvårdsinrättningar för att komma till rätta med narkotikamissbruk – fängelse ansågs klart olämpligt - men sjukvårdsinrättningar vägrar att ta emot dessa patienter.

Tycker socialministern att detta är rätt? Jag skulle vara mycket tacksam för att få ett konkret svar på den frågan. Det är alltså inte fråga om platsbrist utan om bristande vilja att ta emot patienterna. Är det inte angeläget att de som bäst behöver vård också skall få vården? Och anser statsrådet att det är i överensstämmelse med gällande bestämmelser att läkare icke har att fatta det avgörande beslutet när det gäller intagning på sjukhus utan att det i realiteten på vissa sjukhus - inte överallt, självfallet - är patienterna som har beslutanderätten?

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill erinra om att riksdagen mer än en gång uttalat sig för försöksverksamhet med okonventionella vårdformer på narkotikaområdet. Det är här, fru Kristensson, aldrig fråga om enbart ett patientkollektiv. I kollektivet ingår också personalen, vilket innebär att institutionsledningen alltid deltar i de beslut som fattas. Låt mig också understryka att den för vården ansvarige läkaren självfallet alltid har sitt medicinska ansvar vad gäller intagning på sjukhus.

Narkotikaproblemen, fru Kristensson, är ofta diskuterade här i kammaren. De är av den karaktären att några enkla, enhetliga eller bestämda lösningar inte kan ges. Det är snarare så att narkomanvården bör bedrivas i olika former och att bra narkomanvård kan bedrivas på många olika sätt. Det är vidare angeläget att framhålla att den som söker vård för sina problem också kan få lämplig vård. Och självfallet är det angeläget att de som är i direkt akut behov av vård får sådan.

Låt mig tillägga att socialutredningen väntas inom kort avge sitt principbetänkande. I detta kommer vårdprinciper, bl. a. beträffande narkotikamissbrukare, att behandlas. Vi får alltså tillfälle för övrigt

efter en omfattande remissbehandling – att mera ingående diskutera dessa mycket väsentliga frågor.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Efter socialministerns senaste inlägg finns det egentligen inte mycket mer för mig att säga än att jag konstaterar att socialministern tydligen accepterar det sakernas tillstånd som vi har för närvarande. Det tycker jag är värt att notera.

Vissertligen säger socialministern att personalen också har inflytande. Ja, det skulle väl bara fattas annat! Men än så länge är det faktiskt så, åtminstone på de flesta sjukvårdsinrättningar och behandlingshem, att patienterna är i flertal. Även om de nya terapiformerna har lett till att personalen har måst utökas för att man över huvud taget skall kunna klara den tekniken, så är trots allt patienterna i majoritet och har det avgörande inflytandet.

Jag konstaterar att socialministern tycker att det är ett acceptabelt tillvägagångssätt och att socialministern fortfarande hänvisar till socialutredningen – för vilken gång i ordningen vet jag inte.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Låt mig än en gång understryka att det är den för vården ansvarige läkaren som beslutar om intagning på inrättning inom sjukvården. Och, fru Kristensson, för att inget missförstånd skall kvarstå vill jag poängtera att det självfallet är angeläget att den som är i direkt akut behov av vård också får den.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Får jag nu tolka socialministern så att Ni egentligen delar min uppfattning att den nuvarande ordningen inte är tillfredsställande – den som innebär att de som är mest i behov av vård icke får vård och att det i realiteten är patienterna som har det avgörande inflytandet?

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Ang. prisutvecklingen på jordbruksfastigheter

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr Fågelsbos (c) i kammarens protokoll för den 2 maj intagna fråga, nr 175, och anförde:

Herr talman! Herr Fågelsbo har frågat om jag anser att åtgärder bör vidtas för att bryta den ständigt stegrade prisutvecklingen på jordbruksfastigheter.

Priserna på jordbruksfastigheter har de senaste åren stigit väsentligt. En sådan utveckling gagnar varken jordbrukare eller konsumenter. Inom jordbruket uppstår problem i första hand för de unga nytillträdande jordbrukarna.

För att motverka denna utveckling erfordras åtgärder på flera olika

Torsdagen den
9 maj 1974

*Ang. prisutveck-
lingen på jord-
bruksfastigheter*

områden. En förbättrad planering av utnyttjandet av våra markresurser är ett medel. En lagstiftning för att motverka uppkomsten av oförtjänt markvärdestegring är ett annat. Inom lantbruksstyrelsen pågår vidare en översyn av tillämpningen av jordförvärvslagen. Resultatet av denna beräknas föreligga till hösten. Jag är beredd att förutsättningslöst pröva olika åtgärder som kan medverka till att hålla markägarnas och markköparnas möjligheter att trissa upp priserna på jordbruksmark under kontroll.

Herr FÄGELSBO (c):

Herr talman! Först ber jag att jordbruksministern få framföra ett tack för att jag har fått min fråga besvarad.

Många unga, som i dag håller på med sin jordbruksutbildning, frågar sig: Är det över huvud taget någon mening att hålla på med detta och har jag någon möjlighet att i en framtid förvärva en egen fastighet?

I många länder har man särlagar när det gäller jordbruk och jordbruksfastigheter, det förekommer inte bara i vårt land. I Sverige fick vi först den s. k. bolagsförbudslagen och sedan, i slutet av 1940-talet, jordförvärvslagen. Bolagsförbudslagen upphävdes i mitten av 1960-talet, och 1967 fick vi den nya jordförvärvslagen. Men den blev faktiskt så urvattnad att det inte blev mycket kvar av ursprunget.

Man frågar sig ibland vad det är som gör att jordbruksfastigheter är så attraktiva, och det är naturligtvis för att jord och skog är en reallgång. Inflationen rullar vidare och de som har pengar vill placera dem i en reallgång. Konkurrensen mellan dem och de unga, som inte är så kapitalstarka, har lett till den stora prisstegringen på jordbruksfastigheter. Vi kommer snart att få en ny fastighetstaxering, och det har talats om höjningar på både 30 och 40 procent. För en jordbruksfastighet som inte direkt ligger inom ett område för exploatering, alltså en tätort, vill man ha ett saluppris på fem gånger det nuvarande taxeringsvärdet.

Jag måste säga herr statsrådet Lundkvist att jag är mycket glad åt det svar som jag här har fått. Jag tycker det är värdefullt för oss att ifrån jordbrukets högste företrädare i vårt land ha hört att vi har att i höst vänta en översyn av jordförvärvslagen. Jag ber att få säga ett hjärtligt tack.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Till detta, herr talman, bara en kommentar. Man kommer inte åt den här utvecklingen enbart med förändringar i jordförvärvslagen. Även före den förändring av jordförvärvslagen som genomfördes 1965 steg jordbruksfastigheterna i pris beroende exempelvis på deras läge i närheten av en tätort eller på att den som brukade jorden ville sälja den för andra ändamål. Det är alltså med flera åtgärder man får lov att ingripa, om man skall komma till rätta med den här utvecklingen.

Överläggningen var härmed slutad.

Torsdagen den
9 maj 1974

*Om rätt för kom-
mun att förbjuda
användningen av
fenoxisyror*

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr *Magnussons* i Kristinehamn (vpk) i kammarens protokoll för den 2 maj intagna fråga, nr 176, och anförde:

Herr talman! Herr Magnusson i Kristinehamn har frågat om jag kan uttala mig om några hinder enligt gällande miljöskyddslag föreligger för hälsovårdsnämnd att i den egna kommunen utfärda förbud mot besprutning med fenoxisyror.

Hanteringen av bekämpningsmedel, däribland fenoxisyror, regleras i lagstiftningen om hälso- och miljöfarliga varor. Enligt denna lagstiftning får bekämpningsmedel inte användas utan att ha godkänts av produktkontrollnämnden. Hälsovårdsnämndens uppgift i sammanhanget är att utöva den omedelbara tillsynen inom kommunen över efterlevnaden av lagen om hälso- och miljöfarliga varor och med stöd av lagen meddelade föreskrifter.

I ett år 1973 av regeringsrätten avgjort ärende har en hälsovårdsnämnd inte ansetts kunna föreskriva allmänt förbud inom kommunen mot besprutning med bekämpningsmedel innehållande fenoxisyror.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min enkla fråga. Den är föranledd av att en hälsovårdsnämnd i Värmland för andra gången fått sitt beslut att förbjuda besprutning med fenoxisyror inom kommunen upphävt av länsstyrelsen i Värmlands län. Hälsovårdsnämnden har grundat sina beslut på hälsovårdsstadgans allmänna bestämmelser, som säger att hälsovårdsnämnd äger att för särskilda fall meddela de föreskrifter som utöver hälsovårdsstadgan och lokal hälsovårdsordning finnes erforderliga till förebyggande eller undanröjande av sanitär olägenhet vid viss verksamhet.

Verkningarna av spridandet av fenoxisyror i naturen har nu diskuterats i flera år och uppfattningarna står mot varandra. Ingen kan emellertid bestrida att de nämnda bekämpningsmedlen innehåller gifter, och åtskilliga experter har ju också varnat för följderna av deras användning.

Den här hälsovårdsnämnden och ett flertal andra hälsovårdsnämnder för övrigt har tydligen känt ett stort ansvar, känt det så starkt att man beslutat förbjuda användandet av fenoxisyror inom kommunens område. Man har t. o. m. ansett paragrafer i brottsbalken vara tillämpliga på en miljöförstörelse som man menar utvecklas alltmera hänsynslöst.

Men hälsovårdsnämnden har också hänvisat till det faktum att det av allmänheten hittills krävts en omänsklig bevisföring för att fastställa skadligheten i de olika miljöförstörande medel som sprids. Men nu har vi ju kommit så långt att det framstår som en självklarhet att producenterna skall bevisa sina produkters oskadlighet.

Den s. k. omvända bevisföringen är väl också en bärande tanke i den nya lagen om hälso- och miljöfarliga varor. I samband med tillkomsten av den nya lagen framhölls mycket starkt, inte minst från regeringshåll, att den som vill släppa ut nya ämnen i vattnet eller luften — ämnen som man

Torsdagen den
9 maj 1974

*Om rätt för kom-
mun att förbjuda
användningen av
fenoxisyror*

kan misstänka vara farliga -- skall vara skyldig att visa, att några olägenheter inte uppkommer. Även om de här nämnda medlen är registrerade av produktkontrollnämnden kan man hävda att någon sådan bevisföring inte lämnats.

Enligt produktkontrollnämndens uppfattning är det uteslutet för en hälsovårdsnämnd att förbjuda användningen av ett registrerat bekämpningsmedel. De av flera hälsovårdsnämnder fattade besluten har tydligen också varit generella och kan därmed upphävas av länsstyrelserna. Nu hävdas emellertid att hälsovårdsnämnderna enligt sin formella kompetens kan avge förbud mot användning av de här medlen för vissa bestämda områden inom kommunen - det kan gälla fastighet, skogsområde inom fastighet t. ex. Jag vill därför till jordbruksministern ställa frågan: Anser också statsrådet att ett sådant förfarande är fullt lagligt?

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Det är naturligtvis riktigt, som här har sagts, att produktkontrollnämnden har att pröva vilka bekämpningsmedel som skall bedömas som hälsofarliga och därför inte bli registrerade och vilka som skall registreras och därmed få användas. Vi kan inte utrusta varje lokal hälsovårdsnämnd med befogenhet att göra den typen av bedömningar. Hälsovårdsnämnderna skall tillse att lagen tillämpas i den ordning som föreskrivs genom det organ som fått den centrala uppgiften. I detta organ sitter företrädare för de olika intressen som har anledning att speciellt bevaka hanteringen av just de här medlen.

Hälsovårdsnämnden har formell kompetens att pröva om sanitär olägenhet kan uppstå i ett enskilt fall i samband med hantering av den här typen av medel liksom i andra sammanhang. Det är omöjligt för mig att stå här och säga generellt i vilken mån ett hälsovårdsnämndsbeslut, som har att göra med ett enskilt fall, kan vara fattat i laga ordning. Det måste prövas den vanliga administrativa vägen. Man kan inte göra generella uttalanden på den punkten.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk):

Herr talman! Jag vill betona vad jag sade förut, att hälsovårdsnämnderna tydligen känner ett stort ansvar på den här punkten och att de många gånger är kritiska mot de resultat som produktkontrollnämnden kommit fram till. Det är intressant att höra vad statsrådet säger beträffande hälsovårdsnämndernas möjligheter i de enskilda fallen. Man har nämligen hävdad från juristers sida att det ligger inom ramen för den formella kompetensen att hälsovårdsnämnden i individuella fall förbjuder användning av medel som nämnden bedömer kan leda till sanitär olägenhet. Jag betecknar statsrådets svar här som ett understrykande av att den möjligheten kan finnas.

När den nya lagen om hälso- och miljöfarliga varor diskuterats har jag fått den uppfattningen att man mycket starkt betonat de kommunala organens möjligheter i fortsättningen att påverka dessa frågor. Såvitt jag förstår skall det heller inte finnas möjlighet för länsstyrelse att generellt upphäva de beslut som en hälsovårdsnämnd i det här sistnämnda avscendet fattar.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! I klarhetens intresse är det viktigt att mitt inlägg inte uppfattas som att jag står här och tolkar enskilda beslut som länsstyrelser eller andra har fattat. Det är angeläget att markera att jag naturligtvis också anser att hälsovårdsnämnderna har ett stort ansvar när det gäller tillsyn och kontroll av tillämpningen av dessa bestämmelser och att de har en formell kompetens med avseende på bedömningar om sanitär olägenhet. Den formella kompetensen avser således enskilda fall som får prövas i vanlig ordning.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk):

Herr talman! Jag fattar detta så att de beslut som hälsovårdsnämnderna tar måste prövas på ett helt annat och mera ingående sätt än vad som hittills varit fallet när det gällt deras ställningstaganden.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att återstående på dagens föredragningslista upptagna enkla frågor skulle besvaras efter behandlingen av utskottsbelänkanden.

§ 13 Föredros och hänvisades motionerna nr 1837–1843 till skatteutskottet.

§ 14 Föredros och bifölls interpellationsframställningen nr 80.

§ 15 Försvarspolitiken, m. m.

Herr TALMANNEN yttrade:

Försvarsutskottets betänkanden nr 19–23 föredrages och debatteras i ett sammanhang och yrkanden beträffande samtliga dessa betänkanden framställes under den gemensamma överläggningen.

Härefter föredros försvarsutskottets betänkanden

nr 19 med anledning av dels propositionen 1974:1 angående anslag m. m. för budgetåret 1974/75 inom försvarsdepartementets verksamhetsområde jämte motioner, dels propositionen 1974:75 angående vissa organisations- och anslagsfrågor m. m. rörande försvaret jämte motioner,

nr 20 med anledning av förslag i propositionen 1974:75 om ändrad utbildnings-, övnings- och förrådsverksamhet inom civilförsvaret jämte motioner,

nr 21 med anledning av förslag i propositionen 1974:75 om en sammanhållen data-driftorganisation för försvaret, kallad försvarets data-central, jämte motioner,

nr 22 med anledning av motion angående totalförsvaret och försörjningsberedskapen m. m., såvitt gäller totalförsvarets beaktande vid samhällsplaneringen, m. m. samt

nr 23 med anledning av motion angående totalförsvaret och försörjningsberedskapen m. m., såvitt gäller beredskap för fredskriser.

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

I det följande redovisas endast det betänkande och de punkter i detsamma, vid vilka under överläggningen framställdes särskilda yrkanden.

Försvarsutskottets betänkande nr 19

Punkten 1 (säkerhets- och försvarspolitiken)

I propositionen 1974:1 bilaga 6 hade Kungl. Maj:t (s. 7-13 i utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 4 januari 1974) berett riksdagen tillfälle att avge yttrande över vad departementschefen anfört om säkerhets- och försvarspolitiken.

I detta sammanhang hade behandlats motionerna

beträffande försvarspolitikens inriktning

1974:1283 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari föreslagits

1. att riksdagen skulle uttala sig för en ny försvarsordning, byggd på folkförsvarets principer,

2. att riksdagen hos regeringen begärde tillsättande av en ny försvarsutredning med i motionen angiven målsättning,

3. att militärutgifterna i en första etapp nedtrappades med två miljarder kronor under en tvåårsperiod räknat från budgetåret 1974/75,

beträffande kommande beslut om försvarets långsiktiga utveckling

1974:402 av herrar Karl Bengtsson i Varberg (fp) och Petersson i Röstänga (fp) i vilken hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde utredning om det ekonomiska försvarets organisation och uppgifter, varvid särskilt beaktades vissa i motionen angivna behov och möjligheter,

1974:403 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avsåg yrkande 6 att riksdagen skulle besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa om tillsättandet snarast av en försvarskommitté med uppgift att förbereda 1977 års försvarsbeslut.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1283 om inriktning mot en ny försvarsordning.

2. att riksdagen lämnade utan erinran vad departementschefen anfört om säkerhets- och försvarspolitiken,

3. att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet med anledning av vad departementschefen anfört samt med anledning av motionerna 1974:402 och 1974:403, yrkande 6, uttalat om tillkallande av en ny försvarsutredning.

Punkten 2 (det militära försvarets fortsatta inriktning)

I propositionen 1974:1 bilaga 6 hade Kungl. Maj:t (s. 14-37) föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för det militära försvarets fortsatta inriktning som departementschefen angett.

I detta sammanhang hade behandlats motionerna

Torsdagen den
9 maj 1974*Försvarspolitik,*
m. m.

beträffande planeringsinriktningen och planeringsramen för det militära försvaret

1974:403 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avsåg yrkande 1 att riksdagen skulle besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till nytt prisregleringssystem för försvaret i enlighet med vad i motionen anförts samt yrkande 2 att riksdagen skulle besluta att för perioden 1974/75-1978/79 godkänna en planeringsram för det militära försvaret om 37 360 miljoner kronor i prisläge februari 1973, vilket innebär en höjning med 1 060 miljoner kronor,

1974:665 av herrar Gustafsson i Stenkyrka (c) och Karl Bengtsson i Varberg (fp) i vilken hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om skyndsam översyn och förslag om ett system för anpassning till ändrade löner och priser inom försvaret som bättre än det nuvarande passade till planeringssystemet i övrigt,

beträffande inriktningen av huvudprogrammen m. m.

1974:403 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avsåg yrkande 3 att riksdagen skulle besluta att fastställa den fortsatta inriktningen av huvudprogrammen i enlighet med vad i motionen angetts,

1974:985 av herr Oskarson m. fl. (m) i vilken hemställts att riksdagen beslutade att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t snarast möjligt vidtog åtgärder för att förbättra hemvärnets sambandsutrustning,

1074:1284 av herr Hermansson m. fl. (vpk) i vilken hemställts

1. att riksdagen skulle uttala sig för ett avbrytande av satsningen på Viggenprojektet,

2. att studierna för ännu en flygplanstyp efter Viggen skulle upphöra,

1974:1652 av herr Werner i Tyresö m. fl. (vpk) såvitt avsåg yrkande 1 att riksdagen beslutade att icke vidare utvidga Viggenprojektet samt att avbryta utvecklingen av en jaktversion av flygplan 37 Viggen och studierna för ett nytt flygplan efter Viggen (flygplan 80),

1974:1282 av herr Fransson m. fl. (c) i vilken hemställts

1. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde en översyn av den militära övningsorganisationen och andra tänkbara alternativ till utvidgningar av övningsfält syftande till att onödiggöra utvidgningar av militära övningsfält,

2. att riksdagen intill dess att denna översyn verkställts beslutade att avvakta med ställningstagande till utvidgningar av övningsfält för militära ändamål,

1974:403 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avsåg yrkande 5 att riksdagen skulle besluta att uppdra åt Kungl. Maj:t att tilldela försvarets myndigheter en rörlig kredit för att befrämja en rationell investeringsverksamhet.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionerna 1974:1284 och 1974:1652, yrkande 1, om avbrytande av viss verksamhet inom avvägningssystemen Fjärrstridsförband och Luftförsvarsförband,

2. att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och förslagen i

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

motionerna 1974:403, yrkande 1, och 1974:665 anført om skyndsam översyn och förslag angående prisregleringssystemet för försvaret,

3. att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet med anledning av motionen 1974:1282, yrkande 1, anført om överväganden rörande markförvärv för det militära försvaret,

4. att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1282, yrkande 2,

5. att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1974:403, yrkande 5, skulle anhålla att Kungl. Maj:t beräknade behovet av en rörlig kredit för investeringar i rationaliserings- syfte och lämnade förslag härom till riksdagen,

6. att riksdagen med avslag på motionen 1974:403, yrkande 2, godkände vad departementschefen anført om planeringsinriktningen och planeringsramen för det militära försvaret,

7. att riksdagen med avslag på motionen 1974:403, yrkande 3, och motionen 1974:985 godkände vad departementschefen anført om avväg- ningsprogrammets inriktning.

Reservation hade avgivits

1. av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr andre vice talmannen Virgin (m) som ansett att utskottet under 6 och 7 bort hemställa,

6. att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1974:403, yrkande 2, för perioden 1974/75 - 1978/79 godkände en planeringsram för det militära försvaret om 37 360 miljoner kronor i prisläge februari 1973,

7. att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen 1974:985 samt med bifall till motionen 1974:403, yrkande 3, godkände den inriktning av avvägningssystemen som reserverna förordat.

Punkten 5 (ramberäkningar för budgetåret 1974/75 m. m.)

I propositionen 1974:1 bilaga 6 hade Kungl. Maj:t (s. 58-68) föreslagit riksdagen att

1. för budgetåret 1974/75 fastställa utgiftsramen för det militära försvaret till 7 221 000 000 kronor i prisläge februari 1973 och för civilförsvaret till 135 625 000 kronor i samma prisläge,

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att vid behov medge överskridande av civilförsvarets utgiftsram för budgetåret 1974/75 med högst ett belopp motsvarande den för detta budgetår återstående delen av de 30 miljoner kronor som i planeringen fått förutsättas utgå för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrumshyggande m. m.,

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att justera utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret för budgetåret 1974/75 med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex,

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att justera utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret för budgetåret 1974/75 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramarna för budgetåret 1973/74,

5. bemyndiga Kungl. Maj:t att under budgetåret 1974/75 medge överskridande av utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret om det behöves av konjunktur- eller beredskapsskäl,

6. godkänna vad departementschefen förordat beträffande förmåner åt värnpliktiga.

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

I detta sammanhang hade behandlats motionerna

beträffande ramberäkningarna

1974:403 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avsåg yrkande 4 att riksdagen skulle besluta att för budgetåret 1974/75 fastställa utgiftsramen för det militära försvaret till 7 381 miljoner kronor, vilket innebar en ökning av basbeslippet med 160 miljoner kronor med fördelning på sätt som i motionen angetts,

beträffande värnpliktsförmånerna

1974:152 av herr Svanström m. fl. (c),

1974:662 av herr Björck i Nässjö (m) samt

1974:1287 av herr Måbrink m. fl. (vpk) i vilken hemställts att riksdagen uttalade sig för en höjning av uttryckningsbidraget till värnpliktiga från 250 kronor till 800 kronor.

Utskottet hemställde

A. beträffande ramberäkningar m. m.

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1974:403, yrkande 4, för budgetåret 1974/75 fastställde utgiftsramen för det militära försvaret till 7 221 000 000 kronor i prisläge februari 1973,

2. att riksdagen för budgetåret 1974/75 fastställde utgiftsramen för civilförsvaret till 135 625 000 kronor i prisläge februari 1973,

3. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att vid behov medge överskridande av civilförsvarets utgiftsram för budgetåret 1974/75 med högst ett belopp motsvarande den för detta budgetår återstående delen av de 30 miljoner kronor som i planeringen fått förutsättas utgå för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrummbyggnad m. m.,

4. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att justera utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret för budgetåret 1974/75 med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex,

5. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att justera utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret för budgetåret 1974/75 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramarna för budgetåret 1973/74,

6. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att under budgetåret 1974/75 medge överskridande av utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret om det behövdes av konjunktur- eller beredskapsskäl,

B. beträffande värnpliktsförmåner

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1974:152,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1974:662,

3. att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1287,

4. att riksdagen godkände vad departementschefen förordat beträffande förmåner åt värnpliktiga.

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

Reservation hade avgivits

2. av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr andre vice talmannen Virgin (m) som ansett att utskottet under A 1 bort hemställa,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1974:403, yrkande 4, för budgetåret 1974/75 fastställde utgiftsramen för det militära försvaret till 7 381 000 000 kronor i prisläge februari 1973, med fördelning på det sätt som reservanterna förordat.

Punkten 23 (forskning och utveckling för flygvapenförband)

I propositionen 1974:75 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 1 mars 1974, punkten D 4 (s. 31–33) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för flygvapenförband fick beställas inom en kostnadsram av 687 700 000 kronor,

2. till Flygvapenförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1974/75 anvisa ett förslagsanslag av 399 200 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1974:1652 av herr Werner i Tyresö m. fl. (vpk) vari i yrkandena 2 och 3 föreslagits

att riksdagen beslutade att av regeringen begärd kostnadsram för bemyndiganden under fjärde huvudtiteln, punkten D 4. Flygvapenförband: Forskning och utveckling reducerades med 469 200 000 kronor och att till följd härav regeringen medgav att forskning och utveckling av flygvapenförband fick beställas inom en kostnadsram av 218 500 000 kronor,

att riksdagen beslutade att av regeringen för budgetåret 1974/75 begärt förslagsanslag till Flygvapenförband: Forskning och utveckling reducerades med 387 900 000 kronor och att ett förslagsanslag om 12 300 000 kronor anvisades härtill.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1974:1652, yrkande 2, bemyndigade Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för flygvapenförband fick beställas inom en kostnadsram av 687 700 000 kronor,

2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1974:1652, yrkande 3, till Flygvapenförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1974/75 anvisade ett förslagsanslag av 399 200 000 kronor.

Punkten 39 (insatsberedskap m. m.)

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1974:1 bilaga 6 under punkten F 20 (s. 189–190) föreslagit riksdagen att till Insatsberedskap m. m. för budgetåret 1974/75 anvisa ett förslagsanslag av 32 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1974:1285 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen inte beviljade den del av yrkat belopp som avsåg den s. k. Informationsbyrån.

Utskottet hemställde

att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1974:1285 till Insatsberedskap m. m. för budgetåret 1974/75 anvisade ett förslagsanslag av 32 000 000 kronor.

Herr andre vice talmannen VIRGIN (m):

Herr talman! I årets statsverksproposition gör försvarsministern, som brukligt är, en säkerhetspolitisk översikt som bakgrund till försvarspolitik. Han uttalar där sin bedömning, att sannolikheten för ett krig i Europa mellan stormaktsblocken nu är liten. Han skildrar utvecklingen mot en politisk avspänning och pekar på de överläggningar som äger rum i olika sammanhang mellan stormakterna inbördes och med andra nationer i syfte att nå avspänning och rustningskontroll. Vilka resultat som kan uppnås är svårt att veta, säger han, men redan överläggningarna i sig är ett uttryck för ett förbättrat politiskt klimat. Man kan förmoda, säger han vidare, att växlingarna mellan spänning och avspänning i framtiden kommer att bli mindre markanta. Han påpekar dock att de båda stormaktsblocken fortfarande håller stora styrkor på fältet i vår världsdel. I fråga om rustningskostnaderna har dessa, efter den snabba tillväxten under 1960-talet, nu börjat stabiliseras, uttryckt i fasta priser. Samtidigt har flertalet länders krigsmakter under de senaste åren haft stora kostnadsstegringar för personal och materiel. Om dessa trender fortsätter, måste krigsmakterna i omvärlden på längre sikt minska i omfattning eller också måste materielen omsättas långsammare eller förenklas.

Så långt försvarsministern.

Vi i moderata samlingspartiet kan instämma i denna skildring, men den är inte fullständig. Den totala, verkliga bilden är inte lika övertygande som förklaring till och motiv för den pågående och ganska snabba försvagningen av vårt svenska försvar.

Först och främst saknar man i propositionen en redogörelse för och kommentarer till det för svensk säkerhet mycket betydelsefulla förhållandet att balansen i Europa mellan NATO och Warszawapakten håller på att förskjutas till Warszawapaktens förmån. Man har ju alltid tidigare — inte minst från regeringens sida — hävdat vårt starka beroende av balansförhållandet mellan stormakterna.

Medan USA är någorlunda återhållsamt med sin upprustning och uppenbarligen har en önskan att minska sitt engagemang i Europa finns det inga säkra tecken på att Sovjet vidtager eller ämnar vidtaga motsvarande åtgärder. De uppgifter som kan erhållas från öst är över huvud taget mycket osäkra, men vad som kan konstateras är en väldig utbyggnad av de sovjetiska marina resurserna — inte minst i Östersjön och i Norra ishavet — och en stark militär uppladdning i vår omedelbara närhet, på Nordkalotten.

I propositionen saknas också redovisning av det förhållandet att avspänningsutvecklingen numera visar tydliga tecken på att stagnera, och där saknas vidare en fullständig skildring av det mycket nedslående resultat som nedrustningssträvandena har givit.

SALT-förhandlingarna har inte lett till begränsningar som hindrar en

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitik,
m. m.

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

fortsatt upprustning, och de nu sedan tolv år pågående nedrustningsförhandlingarna i Genève, som det knutits så stora förhoppningar till från svensk sida, har endast lett till avtal som varit till fördel för stormakterna men inte inrymt något av direkt fördel för de mindre staterna. De har bara, som någon sagt, gjort de starka ännu starkare och de svaga ännu svagare, vilket nog får sägas väl illustrera den risk som försvarsministern påtalar, nämligen att ett ökat samförstånd mellan supermakterna kan komma att innebära problem för de små nationerna världen över. De minskade riskerna för ett storkrig har inte ökat den lilla, alliansfria statens säkerhet i samma grad. Det finns tvärtom många som hävdar att de har haft en rakt motsatt effekt.

Vidare är det inte -- som jag många gånger tidigare har påpekat, men utan synbar resonans -- spänningsläget i vår omvärld som ensamt får vara avgörande för vår svenska säkerhetspolitik. Det är emellertid viktigt att hålla reda på hur detta utvecklar sig, eftersom det måste vara normerande för den beredskap mot överraskningar som är nödvändig att hålla vid varje tidpunkt. Det vore ju meningslöst med vår stora satsning på ett försvar, om vi skulle sätta oss i ett läge där ett snabbt och överraskande insatt anfall skulle kunna ge avsedd framgång utan att vi ens hunnit mobilisera våra stridskrafter. En försvarsmakt som kan bli överrumplad genom en kupp eller som kan väntas vika sig inför ett hot fullgör inte sin främsta och viktigaste uppgift -- att garantera freden.

Det har på senare år blivit så modernt att ägna mycken tid och mycket intresse åt att studera och debattera den sannolika utrikespolitiska utvecklingen, och visst kan detta vara värdefullt. Men så länge alla är överens om -- och det är i vart fall alla realister -- att prognoserna är ytterligt osäkra så snart man drar ut dem litet i tiden, så länge har de föga värde som underlag för försvarspolitiska beslut.

All erfarenhet av verkliga händelseförlopp visar att politiska sådana -- även av genomgripande betydelse -- utvecklas relativt snabbt. Att göra större förändringar i försvarsförmågan är däremot en fråga om decennier. Vad som därför är viktigare att studera än kortsiktiga utvecklingstrender på det utrikespolitiska området är vad krigsmakterna i vår omvärld har för omfattning, kvalitet och typ på sin militära utbildning och vad man har för mängder av och prestanda för den materiel som finns, som är beställd och som håller på att utvecklas. För en alliansfri stat som Sverige är det just sådana faktorer som bör vara utgångspunkten för dimensioneringen av försvaret, både personellt och materiellt, eftersom det är de som avgör den militära styrkan hos tänkbara angripare.

Så bör det understrykas att det inte räcker att bara jämföra kostnader -- även om dessa skulle vara kända och säkra -- för att få fram styrkeförhållanden. Kostnaderna måste också analyseras. Stormakterna har t. ex., till skillnad från vårt land, stora stående -- alltså mobiliserade och insatsberedda -- styrkor, som drar betydande utgifter. Ökas dessa styrkor till sin omfattning, exempelvis genom inkallande av reservförband, växer försvarskostnaderna utan att krigsmaktens långsiktiga effekt nämnvärt stegras. På motsvarande sätt blir en kostnadsminskning för en krigsmakt, om den skulle bero på att stående styrkor hemförlovas, inget uttryck för en nämnvärd nedtrappning av denna maktens stridsförmåga.

I vårt land är de rena beredskapskostnaderna i nuvarande avspänningsläge mycket låga. Förändringar i våra försvarskostnader är därför ett direkt mått på förändringar i vår försvarsförmåga, även om verkningarna inte kommer genast utan är fördröjda i tiden.

Moderata samlingspartiet hävdar bestämt att situationen och utvecklingstendenserna i världen inte ger orsak till eller ursäkt för att vidta så betydande uttunnningar av svensk försvarskraft som de som nu äger rum. De i sammanhanget måttliga kostnadsökningar som vi förordar är ett minimum i avvaktan på den nya och bättre genomtänkta försvarspolitik som enligt vår mening måste inledas snarast möjligt.

Nu styrs svensk försvarspolitik av 1972 års försvarsbeslut. Det var ett egendomligt beslut. Det fattades med hänvisning till ett nyinfört och uppreklamerat planeringssystem, men på ett sätt som blev ett skol-exempel på dålig planering. Stora utredningsresurser hade förbrukats för att studera olika alternativ, som regeringen själv hade fastställt, men resultaten utnyttjades inte. De ekonomiska ramar som beslöts lades på nivåer som inte hade studerats alls och vilkas konsekvenser ingen kände till. Dessa skulle, sade man, undersökas efteråt. I dag, två år senare, är den undersökningen ännu inte färdig. Det enda man med absolut säkerhet kan konstatera är att en sådan typ av försvarspolitik leder till slöseri — till ett dåligt utbyte i form av försvarsförmåga av de medel som satsas på försvaret.

Vi har från moderata samlingspartiets sida hela tiden hävdat att vårt försvar hittills varit i stort sett väl avpassat till de latent risker som situationen i vår omvärld inrymmer och att en avsevärd sänkning innebär ett ansvarslost vågspel.

Men nu är det *en* sak att man kan ha olika meningar om hur stora risker som det kan vara försvarligt att ta i fråga om vår yttre säkerhet. En helt annan sak är att det, alldeles oavsett var de beslutade nivåerna läggs, kvarstår vissa allmänna krav på försvarspolitikerna som det är oekonomiskt och orationellt att försumma. Först och främst gäller det att försvarspolitikerna skall syfta mot ett bestämt mål. Man måste besluta vilken försvarseffekt som man minst anser sig behöva upprätthålla och sätta den som riktpunkt för sina åtgärder. Den riktpunkten kan naturligtvis undan för undan ändras — även om man bör vara återhållsam med sådana ändringar — men den måste alltid finnas. Det räcker inte att göra handlingsfrihet till ett övergripande mål, som man har en tendens till för närvarande. Långsiktiga, kloka beslut kan inte fattas utan att handlingsfriheten inskränks. De ger starka låsningar, det ligger i sakens natur, och underlåtenhet att fatta beslut leder ofta till ännu större inskränkningar i möjligheten att handla fritt i fortsättningen.

Vidare måste försvarspolitikerna grunda sig på en effektiv planering. Det innebär bl. a. att planerarna måste veta vad de har för ekonomiska element att röra sig med. Att, som nu sker, medvetet ge en priskompensation som inte täcker kostnadsstegringarna är en dålig metod. Det är en dålig metod även om avsikten skulle vara att försvarskostnaderna i reella belopp skall sjunka undan för undan. Den är dålig därför att den inte ger underlag för en fast planering — ingen vet i förväg hur mycket som underkompensationen kommer att uppgå till. Därför måste planeringen

göras på en höft och ständiga omplaneringar ske, allteftersom den verkliga pris- och kostnadsutvecklingen blir klarlagd. Och det rör sig inte om småsummor. Om skillnaden mellan nettoprisindex, efter vilken priskompensationen nu sker, och den verkliga kostnadsstegringen är så liten som en procent – den verkliga skillnaden brukar vara långt större – så gör det i alla fall 375 miljoner kronor på femårsperioden, och det motsvarar i materiel t. ex. 5 000 luftvärnsrobotar eller två hela flygdivisioner eller fem ubåtar.

En bristande priskompensation leder alltså till ryckighet i planeringen. Organisation och personal kan man inte förändra så snabbt hit och dit, ryckigheten drabbar därför främst materielanskaffningen, och då de större och dyrbarare materielslagen. Men dessa är i sig själva ett underlag för organisation och utbildning, och så får man ett tillstånd där allting flyter mer eller mindre.

Skall en planering kunna fylla de krav som den främst bör fylla, nämligen att ge bästa utbyte av de ekonomiska satsningarna, måste den ha klara ekonomiska utgångspunkter, och dessa bör statsmakterna tillhandahålla. Det är regeringen och inte försvarets myndigheter som kan påverka den ekonomiska politiken och prisutvecklingen, och det är regeringen som har att övervaka att myndigheternas arbete leder till bästa resultat. Då skall man inte lägga på myndigheterna kravet att beräkna pris- och lönestegringar för årtal framöver och alltså ge dem ramar att arbeta med som är minst sagt osäkra -- inte om man vill hushålla med skattemedel.

Det krävs ytterligare en sak om planeringen skall bli riktigt effektiv och kunna garantera bästa samspel mellan försvarets olika element och mellan insatser som görs för verkan på kort sikt och för verkan på längre sikt. Det gäller ett årligt tillägg för teknisk utveckling, dvs. för den fördyring som undan för undan sker -- och sker på alla områden i samhället -- genom att mera komplicerade och därmed dyrare konstruktioner väljs för lösandet av samma uppgifter. Det är ett tillägg som liksom den fulla priskompensationen bör utges alldeles oberoende av på vilken nivå man lägger försvarskostnaderna. Hur stort det tillägget bör vara kan naturligtvis diskuteras, men ännu för några år sedan och under ganska lång tid var alla de demokratiska partierna överens om att den lämpliga procentsatsen var 2,5.

Slutligen måste man i en väl fungerande verksamhet kunna räkna med en viss utjämning mellan åren. Den kan åstadkommas genom att, som vi föreslår, myndigheterna ges rörliga krediter. Tidigare hade de militära myndigheterna rätt att reservera medel från ett år till ett annat, så att verksamheten blev oberoende av budgetårsskiftena. Detta var till stor fördel för planmässigheten. Men den möjligheten togs bort när det nya planeringssystemet infördes -- den passade inte riktigt ihop med detta, sade man -- och så fick man dessutom, inom parentes sagt, en möjlighet att till statskassan återföra åtskilliga hundra miljoner kronor som riksdagen hade anslagit till försvaret men som av dess myndigheter hade reserverats för kommande utgifter.

Det är alltså nu nödvändigt att återinföra någon form för utjämning mellan åren. Att vi för vår del då föreslår rörliga krediter är kanske mot

bakgrunden av de tidigare erfarenheterna naturligt.

Herr talman! Vad som nu framför allt krävs är en försvarspolitik som klart vet vart den syftar och talar om vart den syftar -- en politik som söker tillgodogöra sig vad som kan räddas av det bortspelade planerings-systemet och som kan garantera ett gott utbyte av de stora kostnader som försvaret lägger på skattebetalarna. Det är därför som vi för vår del har krävt att en ny försvarsutredning snarast skall tillsättas som kan ge förslag till en försvarspolitik som fyller dessa grundläggande krav.

För att under tiden minska skadeverkningarna av vad som nu sker och verkligen öka handlingsfriheten inför ett kommande beslut yrkar vi på tillägg omedelbart enligt de principer som jag nyss har talat om, alltså för full priskompensation och för teknisk utveckling om 2,5 procent på materielanslagen. Det innebär för nästa budgetår ett påslag om 160 miljoner kronor och för den femåriga programplaneperioden en ökning om 1 060 miljoner kronor plus de tillägg som den fulla priskompensationen kan komma att kräva för budgetåren efter det som vi nu behandlar.

Detta skulle ge en mycket stor ökning av försvarsförmågan, mycket större än vad summan synes ge vid handen. Det beror på marginaleffekter och på bättre samspel mellan olika funktioner. Det skulle också ge säkrare möjligheter att bibehålla de delar av den svenska försvarsindustrin som annars skulle komma i farozonen och som har stor betydelse för vår neutralitetspolitik och för den tekniska kompetensen inom svensk industri över huvud taget.

Herr talman! Jag har nu försökt att de den allmänna och principiella bakgrunden till moderata samlingspartiets alternativa förslag i fråga om försvaret. Jag ber att få yrka bifall till de reservationer som bär herr Peterssons i Gäddvik och mitt namn.

I detta anförande instämde herrar Oskarson och Strindberg, fru Sundberg samt herrar Werner i Malmö och Johansson i Vrångeback (samtliga m).

Herr GUSTAFSSON i Stenkyrka (c):

Herr talman! Liksom tidigare kan konstateras enighet angående inriktningen av vårt lands säkerhetspolitik samt uppgifterna för och inriktningen av vårt totalförvar. Utskottet konstaterar att utvecklingen i omvärlden och vårt säkerhetspolitiska läge under det senaste året inte har förändrats på sådant sätt att det motiverar en ändring av säkerhets- och försvarspolitikens inriktning. Detta konstaterande bör naturligtvis inte hindra att vi har anledning att med största uppmärksamhet följa utvecklingen inte minst i Centraleuropa.

För den europeiska politiken är förbundskansler Brandts avgång att beklaga. Den kommer i ett läge då Europeiska gemenskapen tycks mer eller mindre handlingsförlamad och där flera osäkerhetsmoment finns för framtiden. Ingen vet heller vad det franska presidentvalet kan få för konsekvenser. England har anmält hårda förhandlingskrav för att kvarstå i Gemenskapen. Över huvud taget är bilden av Europa i dag splittrad. Vi får hoppas att detta förhållande inte kommer att negativt påverka strävandena till politisk avspänning i vår del av världen.

Med den uppläggning som vårt planeringssystem har kommer nästa större beslut om försvarets inriktning att fattas våren 1977. Det fanns en tid viss tveksamhet om huruvida det i fortsättningen kunde vara nödvändigt eller ens möjligt att i tidsplanen inplacera parlamentariska försvarsutredningar. 1972 års riksdag uttalade emellertid att så skulle kunna ske. Regeringen har nu meddelat att den avser att tillkalla en parlamentarisk utredning med uppgift att värdera det underlag som tas fram för ett nytt långsiktigt försvarsbeslut år 1977. Det finns anledning räkna med att den nya försvarsutredningen får ett mycket omfattande och komplicerat material att studera, eftersom det inom totalförsvarets olika delar kommer att föreligga svåra avvägningsfrågor. Enighet har nåtts inom utskottet om att föreslå riksdagen att ge regeringen till känna sin åsikt att en ny försvarsutredning bör tillkallas, så att den kan påbörja sitt arbete under hösten 1974.

Centern har i utskottet anslutit sig till vad departementschefen har anfört om planeringsinriktningen och den föreslagna planeringsramen för det militära försvaret. Men i motionen 665, väckt av representanter för centern och folkpartiet gemensamt, har föreslagits att prisregleringssystemet för försvaret skall bli föremål för utredning. Priskompensations-systemet för försvaret har ändrats flera gånger på senare år och är nu anknutet till nettoprisindex. Avsikten är att med utnyttjande av detta index kompensera försvarssektorn för förändringar i den allmänna prisnivån. Den starka stegringen av priser och löner inom försvarssektorn under åren 1971 och 1972 motsvarades emellertid inte av en lika snabb utveckling av nettoprisindex, vilket medförde att betydande omplaneringar blev nödvändiga. Detta är inte tillfredsställande. Det är i första hand planering och beslut om försvarets inriktning och utveckling som skall styra verksamheten. Planeringen kan komma att synas mindre meningsfull, om tillfälliga utfall av prisregleringssystemet kullkastar planerna.

Försvarsutskottet har enats om en skrivning där det starkt framhålls att sättet för anpassning till ändrade löner och priser har avgörande betydelse när det gäller planeringsinriktningen och för stabiliteten i planeringssystemet. Utskottet föreslår att riksdagen ger regeringen till känna dess uppfattning, att en skyndsam översyn och förslag angående prisregleringssystemets utformning bör komma till stånd. Enligt utskottets mening bör frågan prövas av den aviserade kommande försvarsutredningen.

I centermotionen 1282 av herr Fransson m. fl. har föreslagits att frågan om utvidgning av de militära övningsfälten skall utredas. Enligt gällande normer för vilka markutrymmen som krävs för värnpliktsutbildningen behövs i hela landet ca 200 000 hektar mark. Härav disponerar försvaret i dag enligt uppgift drygt 150 000 hektar, och nuvarande brist anges därmed till omkring 50 000 hektar eller ca 25 procent enligt normerna.

Markförvärvsfrågorna har visat sig bli alltmer komplicerade att handlägga. Till detta medverkar flera faktorer. Herr Fransson kommer senare att närmare utveckla synpunkter omkring detta ämne, varför jag inte närmare går in på den frågan här. Försvarsutskottet anser att frågan bör ses i ett större sammanhang och att den bör bli föremål för

utredning. Denna åsikt hemställer utskottet att riksdagen ger regeringen till känna.

Frågan om förbättrade värnpliktsförmåner har tagits upp i ett antal motioner, bl. a. i centermotionen 152 av herr Svanström m. fl. Dessa frågor betraktar vi från centern som mycket angelägna. Det kan inte bestridas att fullgörandet av värnplikten för många kan te sig betungande. Det ekonomiska ersättningssystemet bör utformas så att försvarsviljan främjas. Reseförmånerna och utryckningsbidraget förbättras emellertid genom förslag i den proposition vi nu behandlar, och departementschefen har aviserat att förslag rörande hela systemet för värnpliktsförmåner är att vänta till riksdagen under hösten 1974. Försvarsutskottet föreslår därför att riksdagen godkänner vad departementschefen förordat beträffande förmåner åt de värnpliktiga.

I sitt betänkande nr 20 behandlar utskottet förslag i propositionen 75 om ändrad utbildnings-, övnings- och förrådsverksamhet inom civilförsvaret. Försvarsutskottet tillstyrker de förslag som departementschefen har förordat. Det finns emellertid anledning understryka att utskottet räknar med att omkring hälften av övningsvolymen kommer att vara kvar ute i länen, att mobiliseringsförråden även i fortsättningen måste finnas utspridda i regionerna och att utöver de fem utbildnings- och förrådsanläggningarna bör behållas vissa förrådsfilialer liksom vissa lokala övningsfält.

Vidare anför utskottet att det när det gäller personalbehovet vid länsstyrelsernas försvarsenheter bör beaktas — det framhåller också departementschefen — att de byråinspektörer som nu handlägger förrådsfrågor även har andra uppgifter beträffande mobiliseringsplanläggningen. I detta sammanhang framhåller utskottet att man också bör ta hänsyn till att försvarsenheterna har viktiga uppgifter i fråga om planeringen av vår försörjningsberedskap. Totalförsvaraspekterna vid samhällsplaneringen kommer att ställa ökande krav på försvarsenheterna inom länsstyrelsernas planeringsavdelningar.

I betänkandena nr 22 och 23 behandlar utskottet centerns partimotion nr 404. Utskottet har till stora delar biträtt de förslag som framförs i denna motion om bl. a. en ny syn på vår beredskap i fråga om livsmedels- och energiförsörjning, kommunikationer och industriproduktion m. m. Den oljekris vi upplevt har visat att en beredskap inte behöver vara aktuell enbart vid kriser av militär natur.

En förutseende planering av samhället i fredstid måste utgöra grundvalen för vår försvarsplanering, framhåller man i motionen. Det ekonomiska försvaret har uppgiften att trygga vår försörjning i olika lägen vid alla typer av kriser, också fredskriser. Utskottet biträder denna uppfattning.

Utskottet biträder också uppfattningen att det ekonomiska försvaret i dag i alltför hög grad har sin verksamhet inriktad enbart på lägen som innebär krig eller krigsfara.

Utskottet biträder vidare centerns uppfattning i fråga om samhällsplaneringen och totalförsvaret, men avstyrker förslaget om att regeringen bör utfärda tilläggsanvisningar för den nu pågående länsplaneringen.

Utskottet biträder slutligen synpunkterna om försvarets integrering med det civila samhället och uttalar sig också positivt när det gäller

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

förslag till utredning om ledningen av totalförsvarets civila delar. Herr Pettersson i Kvänum kommer senare att närmare utveckla synpunkter till centerns här översiktligt berörda partimotion.

Herr talman! Jag yrkar med det anförda bifall till utskottets hemställan vid samtliga punkter i försvarsutskottets betänkanden nr 19, 20, 21, 22 och 23.

Herr KARL BENGTTSSON i Varberg (fp):

Herr talman! Inledningsvis vill jag säga att jag delar den mening och ställer mig bakom de värderingar som majoriteten i utskottet vid behandlingen kommit fram till. Det är några frågor som jag personligen fäster särskild vikt vid och som rör områden där vi i folkpartiet motionerat. Dessa vill jag nu utveckla litet närmare.

Det senaste årets händelser på oljeområdet — liksom över huvud taget en allt större osäkerhet i fråga om råvaruhandels stabilitet — aktualiserar viktiga kompletteringar av hittillsvarande uppgifter för det ekonomiska försvaret. Inriktningen av beredskapsåtgärderna inom det ekonomiska försvaret har enbart baserats på krigsfall eller kriser, som direkt hänger samman med vårt land eller vårt närområde och med en mer eller mindre total avspärrning som följd. Det ekonomiska försvarets uppgift är inordnad under den allmänna målsättningen för totalförsvaret.

Det behövs en målsättning och en planering även för "fredskriser". Det vore olyckligt att vänta med detta till 1977, då enligt Kungl. Maj:ten den 15-åriga s. k. perspektivplaneringen för det militära försvaret och civilförsvaret åter skall underställas riksdagen för avgörande. Någon motsvarande långsiktplanering för det ekonomiska försvaret finns ännu inte. Vi bortser i sammanhanget från att 1972 års försvarsbeslut inte heller gav en perspektivplan för det militära försvaret, till följd av att den av departementet ledda och mycket omfattande perspektivplaneringen inom ramen för det nya planeringssystemet lägg på en helt annan nivå än den som ekonomiskt kom att gälla för den femåriga programperioden. Det är angeläget att snarast möjligt få ett fastlagt planeringssystem för det ekonomiska försvaret. 1970 års försvarsutredning konstaterade t. ex. att frågan om behövliga ekonomiska satsningar på beredskapslager inte låter sig bedömas med nuvarande bristfälliga planeringsunderlag: "Avsaknaden för närvarande av ett genomarbetat system för att allsidigt bedöma uthålligheten försvårar ett på rationella grunder byggt ställningstagande till frågan."

En lång rad omstruktureringar inom näringslivet förändrar på mycket väsentliga avsnitt förutsättningarna för det ekonomiska försvaret. Det ökar ytterligare behovet av ett för det ekonomiska försvaret anpassat planeringssystem, som kan ge underlag för myndigheternas handlande och statsmakternas beslut. Grundtanken i svenskt försörjningsförsvar är att så långt som möjligt samma instans som har ansvaret för en verksamhet i fred även skall ansvara för den vid beredskap och krig. Ett tjugotal centrala myndigheter har på detta sätt totalförsvarsuppgifter. Samordnande myndighet för försörjningsförsvaret är alltså överstyrelsen för ekonomiskt försvar.

I princip kan sägas att överstyrelsen eller annan myndighet inte behöver gå in med mer omfattande planering och förberedelser inom de

sektorer där de fredstida resurserna bedöms vara tillräckliga även för en beredskaps- eller krigssituation. Dock måste för alla områden som skall fungera i krislägen finnas planer för tilldelning av arbetskraft i ett läge då krigsmakten är mobiliserad. Vidare kan ransonering och andra bestämmelser för rätten att disponera resurser komma i fråga.

Inom de sektorer där man bedömer att kapaciteten i fred inte utgör en trygghet för krissituationer behövs större insatser. Ny produktion måste inledas, t. ex. utökad ammunitionstillverkning för krigsmakten, och för detta ändamål måste antingen resurserna tas från annan produktion eller också vissa särskilda investeringar göras redan i fred för att produktionen skall kunna starta eller utökas vid krig eller krigsfara.

Det ekonomiska försvaret skall vid en avspärrning trygga krigsmaktens, civilförsvarets och befolkningens nödvändiga behov av livsmedel, kläder, läkemedel, energi och andra försörjningsviktiga varor och tjänster. Dras vårt land in i krig blir denna uppgift ännu svårare, då krigshandlingar direkt förstör eller försvårar utnyttjandet av tillgångar inom landet. Särskilt är koncentrationen av livsmedelsproduktion, livsmedelsindustri och lager i det strategiskt utsatta Skåne alldeles uppenbar. Det ekonomiska försvaret måste också planera för återuppbyggnad av samhället efter krig.

Uppgiften är inte enbart att underlätta försörjningen för försvar och folk. Det ekonomiska försvaret skall också förhindra påtryckningar mot vårt land. Det kan uttryckas så att vår försörjningsberedskap bör vara sådan att förväntningar inte skapas hos någon främmande makt att vårt land kan betvingas enbart genom hot om ekonomiska åtgärder.

Det ekonomiska försvaret skall alltså på i princip likartat sätt som andra delar av totalförsvaret minska sannolikheten för att Sverige utsätts för övergrepp och påtryckningar.

Det finns en tendens att vi får allt fler "kritiska" sektorer inom försörjningsförsvaret. Produktion och lagerhållning koncentreras alltmer. Tillverkningen blir mer specialiserad. Kommunikationerna blir sannolikt mer sårbara. Elförsörjningen blir mer sårbar. Där kan man jämföra de stora kärnkraftverken med de i berg nedsprängda vattenkraftstationerna. Svenska företag utnyttjar alltmer utländska underleverantörer — en faktor som också är av utomordentlig betydelse vid bedömningen av den svenska krigsmaterielindustrins förmåga att i ett skärpt läge kunna öka sin produktion.

En ytterst viktig faktor är de minskade lagren. Genom nya planeringsmetoder inom näringslivet, snabbare transporter och effektivare metoder för lagerhantering har lagren av såväl råvaror och halvfabrikat som färdigvaror minskat i förhållande till årsomsättningen.

Ju mindre lager som finns inom näringslivet, desto större lager kan på avgörande områden behöva ordnas i regi av överstyrelsen för ekonomiskt försvar eller andra statliga myndigheter. En mellanform är s. k. subventionerad tvångslagring som kan åläggas näringslivet.

Denna utveckling mot ett sårbarare näringsliv och ett näringsliv i stark omvandling ställer väsentligt större krav på planering och planläggning från det ekonomiska försvarets sida.

Denna planläggning och planering hänger dock i luften, om inte i

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

botten finns en målsättning, t. ex. i fråga om den uthållighet och den standard i försörjningen som det ekonomiska försvaret skall utgå från. Det är av föga värde om många delar av försörjningsförsvaret har stor uthållighet men hela systemet ändå faller samman därför att en eller två viktiga element har en klart kortare uthållighet. De resurser som sätts in bör därför koncentreras till de punkter som bedöms vara angelägnast, men dessa punkter kan antas vara olika i olika typer av angreppsfall och krisfall.

Inför 1972 års försvarsbeslut och perspektivplanearbetet inrättades s. k. miljöutredningar. Vi hade krigsmaktens miljöutredning och befolkningsskyddets miljöutredning med representation från olika delar av totalförsvaret, berörda fackmyndigheter, departement och forskare från försvarets forskningsanstalt. Dessa utredningar skulle ange ett slags utgångsvärden i form av bedömningar av möjliga internationella utvecklingar, som kunde ge risker för aggression mot vårt land, och även förhållanden inom landet av betydelse för motståndsförmågan analyserades.

Tyvärr tillsattes en liknande miljöutredning för det ekonomiska försvaret väsentligt senare än de andra utredningarna. Resultatet kunde därför inte ligga till grund för 1972 års försvarsbeslut mer än i mycket allmänna och alltför schematiska former. Avdelningschefen Sture Gyllö, ordförande i EMU, har i en skrift 1972, *Långsiktplanering inom det ekonomiska försvaret* — den kom ut i *Folk och försvars skriftserie* —, belyst de mycket stora luckor som finns i vårt vetande kring de faktorer som borde vara avgörande för det ekonomiska försvarets långsiktplanering. Vad som anförs i skriften torde äga giltighet även i dag, kanske till följd av utvecklingen i ännu högre grad.

Det är därför angeläget att ett planeringssystem för det ekonomiska försvaret snarast fastställs. Vidare bör inom ramen för detta nya system också så snart som möjligt anges en målsättning för det ekonomiska försvaret såsom styrning av dess verksamhet. Det är inte acceptabelt att ett sådant beslut skall dröja alltför länge då långsiktplaneringen för militärt försvar och civilförsvar skall revideras. Tiden fram till 1977 är så lång att åtskilligt inom det ekonomiska försvaret kan bli feldimensionerat om det inte finns en övergripande syn.

Utskottet skriver i anledning av vår motion 402 bl. a. följande: "I motionen --- lämnas en utförlig bakgrund till hemställen att det ekonomiska försvarets uppgifter skall utredas. Motionärerna anser att målen för försörjningsberedskapen i väsentliga delar bör fastställas redan före år 1977 och berör bl. a. möjligheterna till en särskild beredskap för s. k. fredskriser." Utskottet säger vidare att det inhämtat att regeringen avser att tillkalla en parlamentarisk utredning med uppgift att värdera det underlag som tas fram för ett nytt långsiktigt försvarsbeslut år 1977.

När det därefter gäller den tid som behövs för försvarsutredningens arbete så framgår av tidsplanen, skriver utskottet, att överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen kommer att lämna perspektivplan del I omkring den 1 juni i år. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar kommer att redovisa motsvarande underlag omkring den 1 oktober. Avslutningsvis säger utskottet: "Mot bakgrund bl. a. av vad som har anförts i motionerna

1974:402 och 1974:403 anser utskottet att en ny försvarsutredning bör tillkallas så att den kan påbörja sitt arbete redan under hösten 1974. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.”

Jag är mycket tillfreds med att prisregleringssystemet för försvaret, som tas upp i motionen 665 av herr Gustafsson i Stenkyrka och mig, skall bli föremål för utredning. Utskottet skriver: ”Vad utskottet har anfört om skyndsamt översyn och förslag angående prisregleringssystemet bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.”

Herr talman! Med det anförda vill jag till alla delar yrka bifall till vad utskottet hemställt i betänkandet nr 19.

I betänkandet nr 20 tar utskottet ställning till förslag om ändrad utbildnings-, övnings- och förrådsverksamhet inom civilförsvaret. I propositionen redogörs ganska ingående för utbildningen inom civilförsvaret samt för materielhållningen. Civilförsvarsstyrelsen leder materielhanteringen i fred och svarar för anskaffning av materiel direkt eller genom direktiv till länsstyrelserna. Länsstyrelserna administrerar förrådsverksamheten i länen. De har också ansvaret för att civilförsvarets mobilisering i respektive län planläggs och genomförs.

Det har nu bedrivits försök med s. k. koncentrerad utbildnings- och förrådsverksamhet i Kalmar, Kronobergs, Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län. Försöken har bedrivits vid civilförsvarskolan i Revingeby. Sålunda har utbildning och övning som skulle ha ankommit på dessa län bedrivits vid denna civilförsvarskola. Dit har också ansvaret för den fredstida förrådshanteringen förts över från berörda länsstyrelser. Med erfarenhet av denna verksamhet föreslår civilförsvarsstyrelsen att en stor del av övningsverksamheten samt förrådsverksamheten i fred inom civilförsvaret samlas inom fem områden. I varje område bör finnas en förråds- och skolanläggning, och dessa skall ingå i civilförsvarsstyrelsens utbildnings- och utrustningscentraler. För detta vill man utnyttja civilförsvarsstyrelsens nuvarande skolor i Rosersberg, Revingeby, Katrineholm-Malmby och Sandö. Dessutom skall det byggas en ny anläggning för västra Sverige i Göteborgsområdet. Departementschefen anser att civilförsvarsstyrelsens förslag kan ligga till grund för en ny utbildnings-, övnings- och förrådsorganisation för civilförsvaret och finner den föreslagna uppdelningen på fem skol- och förrådsanläggningar med var och en sitt område lämplig. Detta föreslås bl. a. i propositionen 1974:75. Det är naturligtvis möjligt att resa invändningar mot detta förslag. Man kan hävda – och det har också gjorts i ett par motioner – att den centralisering som propositionen innebär står i motsättning till principen för ansvarsfördelning inom totalförsvaret att varje myndighet som har ansvaret i fred också skall ta ansvaret för samma verksamhet i krig. Den som tar del av försvarsutskottets betänkande märker också att en rad andra invändningar förts fram i olika motioner. Utskottet tillstyrker emellertid att övningsverksamheten i ökad utsträckning centraliseras till anläggningar som är särskilt lämpade för ändamålet. Utskottet skriver vidare: ”Eftersom övningarna är kortvariga bör övningens art, tillgången på lämpliga övningsanordningar och instruktörer tillsammans med reseavstånden för övningsdeltagarna bli styrande för var en övning skall

genomföras. Man bör inte underskatta betydelsen av att övningsdeltagaren får delta i tillämpad övning som äger rum i närheten av mobiliseringsplatsen och det område där den övade enheten skall verka i krig. Utskottet räknar med att omkring hälften av övningsvolymen kommer att vara kvar i länen.”

Mycket mer vore att säga som motivering till utskottets enhälliga ställningstagande i anledning av proposition nr 75, men detta får räcka. Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets förslag på alla punkter.

Jag skulle sedan vilja säga några ord om utskottets betänkande nr 21.

Efter vissa undersökningar tillsatte statskontoret 1967 en arbetsgrupp med uppgift att närmare utreda datamaskindriften inom försvaret. Frågan om samordning hade dessförinnan varit aktuell sedan mitten av 1960-talet. Den här omtalade arbetsgruppen föreslog i sin rapport som lades fram i juni 1968 att en för försvaret gemensam datadriftorganisation skulle inrättas och att verksamheten skulle vara ekonomiskt självbärande. Statskontoret inhämtade yttranden och redovisade förslaget för Kungl. Maj:t i november 1968. Man förordade också att datacentralerna vid försvarets civilförvaltning, försvarets materielverk och värnpliktsverket skulle inordnas i datadriftorganisationen. Försöken med gemensam datadrift har pågått sedan den 1 juli 1969. Syftet med försöken har varit att inhämta underlag för beslut om teknisk, ekonomisk och organisatorisk samordning av datamaskindriften inom försvaret. Försöksverksamheten föreslås nu kunna avslöas av en permanent data-driftorganisation den 1 juli 1974. Frågan om valet av chefsmyndighet har visat sig vara starkt kontroversiell.

De två myndigheter som i slutomgången ansetts kunna komma i fråga har varit rationaliseringsinstitutet och försvarets materielverk. Departementschefen har förordat rationaliseringsinstitutet som chefsmyndighet. Vi har i vår motion nr 1645 – och det görs också i motionerna 1647 och 1648 – starkt ifrågasatt rationaliseringsinstitutets lämplighet för uppgiften. I stället har vi i vår motion föreslagit försvarets materielverk som chefsmyndighet.

Utskottet skriver:

”Uppgiftsfördelningen mellan chefsmyndigheten, styrelsen och FDC berörs inte närmare i propositionen. Departementschefen tonar emellertid ner chefsmyndighetens roll högst betydligt, när han understryker att chefsmyndighetens uppgifter bör kunna starkt begränsas. Utskottet ifrågasätter” med rätta, tycker jag – ”för sin del om chefsmyndigheten under sådana förhållanden har någon egentlig funktion att fylla. Om så inte är fallet, är risken stor att den i stället kommer att utgöra en belastning för datadriftorganisationen.”

Den nya organisationen kommer att bli tillräckligt stor för att kunna fungera som en självständig myndighet. Ungefär 200 anställda kommer den att ha. Organisationen bör vara direkt underställd Kungl. Maj:t. Verksamheten blir därigenom mindre byråkratisk. Utskottet säger: ”Mycket talar alltså för att FDC bör ges en mera självständig ställning.”

Det kan enligt utskottets mening inte vara till hinder för verksamheten att låta funktionen som chefsmyndighet utgå. En sådan ändring medför i huvudsak endast att styrelsen får ett större ansvar, vilket kan vara en

fördel. Överbefälhavaren får direktiv rätt gentemot försvarets datacentral, som kommer att ingå i krigsmakten. Utskottet finner övervägande skäl tala för att försvarets datacentral organiseras som en självständig myndighet under ledning av en styrelse och en ansvarig chef. Behovet av en chefsmyndighet bortfaller därmed. Utskottet skriver: "Vad utskottet anfört i denna del bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna."

Herr talman! Med detta vill jag till alla delar tillstyrka vad utskottet i enighet hemställer om angående datadriftorganisationen. Jag vill vid detta tillfälle även yrka bifall till vad utskottet hemställt i betänkandena 22 och 23, handlande om fredskriser.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! De svenska militärkostnaderna stiger år från år. Med ökningen 825 miljoner kronor i år omsluter den synliga militärbudgeten 8 374 900 000 kronor. Den är dock betydligt större, eftersom militära utgifter döljer sig även bakom andra poster i statsbudgeten. Sverige har på detta område lekt stormakt i många år.

Det kanske mest utmanande i detta sammanhang då det gäller anslag till en militärapparat är de olika flygplansprojekten och den fortfarande aktuella Viggen. Svenskt och även utländskt storkapital har på detta område haft sina stora möjligheter att skapa jätteprofiter. Producenterna har förelagt beslutande myndigheter nya flygplanstyper, innan den tidigare flygplanstypen slutgiltigt kommit från produktionen. Kostnaderna för varje ny flygplanstyp har kraftigt stigit i höjden. Experternas omdöme har varit det utslagsgivande. Experterna har givetvis alltid varit producenternas män. Här några exempel från år som gått:

Det första svenska reoplanet, som gick under namnet Flygande tunnan, kostade ca 500 000 kronor. Priset steg till omkring 2 miljoner kronor för den närmast därefter kommande flygplanstypen, den s. k. Lansen. Innan Lansen var förbrukad föreslog experterna produktion av Draken, som kostade 6 miljoner kronor per flygplan. Beslutande myndigheter följde välvilligt rekommendationerna. Men storkapitalet var ännu inte nöjt. En ny flygplanstyp hade sett dagens ljus vid experternas ritbord, den s. k. Viggen. Den skulle, då den 1963 för första gången öppet föreslogs, kosta något över 7 miljoner kronor. Regering och riksdagsmajoritet följde välvilligt storkapitalets rekommendationer.

Trots att de beräknade kostnaderna exempelvis år 1967 hade stigit till det dubbla, eller närmare 15 miljoner kronor, fortsatte man på samma väg. I dag vet vi att Jaktviggen kommer att kosta mellan 25 och 30 miljoner kronor per styck. Det bestämda intrycket är att storkapitalets aptit har vuxit i samma takt som de stora pengarna har strömmat in.

Viggen har kostat de svenska skattebetalarna jättelika belopp. Viggen planerades i det tysta. Man började med små forskningsanslag, men snart rullade miljonerna. Stora resurser har bundits till detta projekt, som bara fortsatt att växa i omfattning och antal miljoner. Nu förbereds ett nytt flygplansprojekt, redan innan Viggensystemet är influget på förbanden. En ny miljonrullning har redan inletts.

Regeringen har förklarat att det inte blir något nytt mycket avancerat

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

stridsplan efter Viggen och är här bunden av den socialdemokratiska partikongressen, men några erinringar bör göras. Behandlingen av Viggenprojektet i parlamentariskt sammanhang kan inte betecknas som annat än en skandal. Riksdagen undanhölls väsentlig information om de verkliga kostnaderna för hela projektet. De frågor som i dag måste ställas är: Har riksdagen *nu* någon reell kunskap om vad som verkligen händer i flygmaterielverket, i SAAB och andra delar av rustningsindustrin, i andra påverkande och beslutande instanser? Arbetar man i tysthet med att förbereda ett nytt mycket dyrbart attackplan, vars verkliga kostnader avslöjas om några år, kostnader som man då säger måste accepteras, eftersom arbetet nu har gått så långt, och accepteras av sysselsättnings-skäl - allt det som man anförde när det på sin tid gällde Viggen?

Det finns en rad indicier på att man arbetar för att binda riksdagen på samma sätt som skedde beträffande Viggen. Det sker under formen av att stora pengar - hundratals miljoner kronor - läggs ner på att, som det heter, utveckla Viggen. De kostnader som från 1971 till 1975 läggs ner på fortsatt utveckling av Attackviggen är lika stora som de tio första årens forskning för att "ta fram" flygplanet. De är mer än tio gånger så stora som de fyra första årens Viggenforskning.

Varför måste så stora kostnader läggas ner på att utveckla ett flygplan, när 100 sådana plan redan har levererats? Varför begärs stora summor för att bygga nya vindtunnlar för utvecklingsarbete på ett nytt attackplan? Är det inte i verkligheten så att betydligt större summor än de som öppet anges i försvarspropositionerna redan används för att bygga ett nytt avancerat stridsplan? Att man sedan utåt talar om detta som ett flygplan med mätliga prestanda får inte lura någon.

Det krävs en öppen och detaljerad redovisning inför riksdagen av alla omständigheter i denna fråga. Det får inte bli så att riksdagen och svenska folket om några år på samma sätt som när det gällde Viggen ställs inför fullbordade fakta. Försvarsminister Holmqvist, som finns i kammaren just nu, bör ge en sådan redovisning.

I detta sammanhang kan jag inte underlåta att något beröra talet om att kommunisternas linje - ett nedläggande av Viggenprojektet och fortsatt forskning och produktion av ännu mer avancerade flygplan - skulle innebära arbetslöshet inom de områden där denna produktion främst är förlagd. Detta tal om att ett avbrytande av Viggenprojektet leder till arbetslöshet för de anställda är rätt avslöjande. Det visar nämligen att statsmakterna uraktlåtligt att planera för civila sysselsättningsalternativ. Från vpk har vi under flera år krävt ett program för civilt utnyttjande av de resurser som i dag är bundna till militär produktion. Det är väldiga resurser som i dag binds till Viggenprojektet i fråga om forskning, modern teknik, yrkeskunniga arbetare och tjänstemän, för att inte tala om de ekonomiska resurserna. För att dessa resurser snabbt skall kunna komma till användning för civila ändamål behövs en plan.

Att gömma sig bakom att Viggenprojektet och dess planerade efterföljare skapar sysselsättning leder till att meningslös produktion även framdeles skall få ta i anspråk stora produktionsresurser. Logiskt skulle detta innebära att nya militära projekt borde tillskapas ur sysselsättnings-synpunkt, även om andra skäl inte kan anföras. Redan har ledningen för

SAAB-Scania talat om Flygplan 80, dvs. efterföljaren till Viggen som "ett mål som hela flygdivisionen, såväl arbetare som tjänstemän, entusiastiskt borde kunna ställa sig bakom". Det är otillständigt att utnyttja det hot mot anställningen som arbetare och tjänstemän inom militärindustrin känner för att fortsätta miljardrullningen till Viggen och Flygplan 80.

Det saknas inte resurser för en omställning till civil produktion. Man behöver bara erinra om att ett enda Viggenplan beräknas kosta uppemot 30 miljoner kronor. För den kostnaden skulle en årslön på ca 40 000 kronor kunna betalas till mellan 700 och 800 anställda under en övergångstid.

Man kan heller inte enbart hänvisa till ansvaret hos företagen själva. Privatkapitalet vill naturligtvis tjäna pengar på lättaste möjliga sätt. Militära rustningar är pålitliga från profitsynpunkt. Men när miljardbelopp pumpats in i dessa företag, som växt upp och utvecklats kring militära beställningar, borde staten ha ett särskilt intresse av att för civila ändamål utnyttja de produktionsresurser som därigenom skapats. Ett särskilt ansvar måste också falla på staten i fråga om anställningstryggheten för de människor som ställt sin arbetskraft till förfogande för den militära produktionen.

Det är inte vårt krav på att man skall stoppa miljardrullningen till Viggenprojektet som hotar sysselsättningen för de anställda. Hotet ligger i försummelserna att förbereda övergången till civil produktion. Herr försvarsministern har ju tidigare inom regeringen som inrikesminister haft hand om ansvaret för sysselsättningen, bl. a. AMS, där det snart sagt till varje pris måste skapas fram sysselsättning. De många gåvorna och bidragen till kapitalet talar här sitt klara språk: Inte kan det väl byggas Viggenplan i landet som det görs AMS-jobb? Kritiken mot vårt parti när det gäller ett avbrytande av Viggenprojektet och nej till Flygplan 80 berättigar att denna fråga ställs.

Vänsterpartiet kommunisterna har under en rad av år krävt tillsättandet av en försvarsutredning med uppgift att granska och nyordna försvarspolitiken. Vårt parti har krävt ett slut på det konventionella militära tänkandet. I de sista av dessa dagar tycks vi ha fått stöd, inte av regeringen och inte av försvarsutskottet men väl av en av landets ledande militärer, generalmajor Nils Sköld, som i sin skrift Värnplikt och folkförsvar i flera stycken lanserar meningar som tidigare framförts av vänsterpartiet kommunisterna.

Riksdagsmajoriteten, regeringen och även militärledningen har varit överens om att bygga ett försvar som söker likna en stormakts med alltmer teknisk och komplicerad materiel. Hit hör inte endast Viggen utan även ubåtsserien Näcken och stridsvagn S, för att nu nämna några exempel. För ett litet land som Sverige är det en illusion att tro att man med en aldrig så dyrbar krigsmakt med framgång kan möta en stormakts överfall, då de båda ländernas krigsmakter är uppbyggda efter samma principer. Härtill kommer att väsentliga delar av Viggens utrustning är tillverkade utomlands. Roboten av typen Bloodhound är även den utländsk. Härtill kommer de stora militära kostnaderna, som blir allt större för varje år som går. Mänskligt att döma har landet nått dithän att de militära kostnaderna nått vad som är möjligt att bära för skattebe-

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

talarna och landet. Därtill ger den nuvarande krigsmakten inte landet det försvar som skulle kunna betraktas som effektivast.

Vänsterpartiet kommunisterna har sedan är tillbaka ställt kravet på en omorganisering av den svenska krigsmakten till ett reellt folkförsvar. En sådan omorganisering måste enligt vår uppfattning ta sikte på att utbilda svenska medborgare till tjänstgöring i företrädesvis lokala förband. Detta har också framförts i våra motioner. Ett sådant försvar – det visar erfarenheterna från Vietnam – utgör den bästa möjligheten för ett litet land att hävda sig mot en stark angripare.

Värnpliktsarmén skulle givetvis utgöra kärnan i ett dylikt folkförsvar.

I generalmajor Nils Skölds skrift Värnplikt och folkförsvar har vi fått stöd för de tankar vårt parti fört fram. Under rubriken Värnplikten är försvarets grund framföres, bl. a. följande uppfattning: "Försvaret bör byggas upp från grunden genom lokalt bundna förband – -- --. Vi måste sträva efter att förbereda oss för att föra försvarskriget på egna villkor. Vi bör utnyttja de fördelar som ges av den svenska terrängen och planera för att genomföra försvarsstriden med stöd av i förväg utförda befästningar, sambandssystem, lokalkännedom och fredstida övningar. Härigenom kan vi själva skapa många viktiga förutsättningar för framgång. En territoriell försvarsorganisation blir med denna syn nästan självklar. En sådan gynnas vidare av den militärtekniska utvecklingen som i dag pågår." Nils Sköld fortsätter: "En angripare skall veta att även om stora delar av landet blir ockuperade kommer vi att bekämpa honom genom gerillaförsvar, sabotage och passivt motstånd. En ockupation skulle därigenom binda stora styrkor till nackdel för huvudsyftet. Exemplet från Vietnam visar tydligt vilka bördor för en stormakt ett välorganiserat ytförsvar är även om det är primitivt. Uthålligheten i vår försvarsorganisation blir en faktor som i hög grad bidrager till att avhålla en stormakt från att angripa Sverige. Ett försvar byggt på dessa principer fordrar vapen och militär utbildning till alla vapenföra män."

Det är inte rimligt, menar generalmajor Nils Sköld vidare, att som handlingslinje inför framtiden välja att planera för ett teknologiskt perfekt modellförsvar. "Det ger oss en mycket sämre grund att bygga vidare på än ett folkförsvar byggt på värnpliktens grund. Ett sådant försvar är inte mycket att ha som säkerhetspolitiskt instrument för en liten alliansfri stat", framhåller generalmajor Nils Sköld i denna sin skrift.

De synpunkter på en svensk försvarsordning som här framföres är givetvis djärva, och landet bör hålla författaren räkning för det mod som skall till för att framföra dylika synpunkter på ett problem som alltid är synnerligen infekterat, särskilt som den organisation som förespråkas av generalmajor Nils Sköld enligt dennes egen uppfattning kan åstadkommas för mindre än hälften av landets nuvarande försvarsanslag. Och ändå menar han att en sådan organisation kan ges en betydande försvarseffekt. Dessa av generalmajor Nils Sköld framförda uppfattningar om landets försvarsorganisation är helt andra än vad som hittills varit gängse i dessa kretsar.

Dä utskottet på s. 3 i betänkande nr 19 säger att ett försvar av det slag som skisseras i vpk-motionerna inte skulle vara tillräckligt för att förverkliga landets säkerhetspolitiska mål, får man en känsla av att

utskottet fortfarande är fångat i den uppfattningen att ju mer sofistikerad krigsmateriel som anskaffas, ju dyrbarare flygplan, ju mer avancerad materiel som kan forskas fram – helt i linje med stormakternas –, desto bättre försvarsgarantier.

Erfarenheterna från Vietnam, där ett folk med många gånger primitiva vapen men med en obruten försvarsvilja fått världens största krigsmakt på knä, spelar för försvarsutskottet mindre roll. Man tycks fortfarande vara bunden av ett stormaktstänkande när det gäller detta lilla lands försvar.

Ändå är det ju på det sättet att ett litet land som Sverige inte hur länge som helst kan följa med i denna miljardrullning till krigsmateriel-profitörerna och i så stor utsträckning som hittills binda forskare och forskning för att få fram nya och mer avancerade vapen. Allt talar för att denna forskning borde inriktas på att få fram civila produkter och därmed en omställning från krigsmateriel till civil produktion.

Herr talman! Jag yrkar bifall till vänsterpartiet kommunisternas motioner nr 1283 och 1284 med herr Hermansson som första namn samt motionen 1652 med herr Werner i Tyresö som första namn.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Den som har följt försvarsdebatten på ett kyligt neutralt sätt kan inte undgå att finna motsägelsefulla drag i denna. Vissa röster beskriver främst det militära försvaret som orimligt överstarkt och ruinerande kostsamt. Andra ger intryck av att försvaret håller på att reduceras på ett sätt som kommer att äventyra vår yttre trygghet. Ändå är polariseringen till sina praktiska konsekvenser mindre än tidigare. Polerna, i form av moderaterna och vpk, har faktiskt närmat sig det enighetens breda mittfält som uppstått genom att centern och folkpartiet har avstått från att resa invändningar mot den socialdemokratiska försvarspolitiken.

Så ligger det till. Men jag måste harangera herr Torsten Gustafsson i Stenkyrka för hans talangfullt vinklade anförande. En förströdd åhörare kunde säkerligen av detta dra slutsatsen, att försvarsutskottets betänkande i allt väsentligt består av bifall till centerns motioner. Det är allt en bra liten skärva av verkligheten som detta täcker, men Torsten Gustafsson bar fram den mycket skickligt.

I de motioner som ansluter till föreliggande försvarsbudget är det bara ett parti – moderaterna – som förordar utgiftsökning, mindre än föregående år. Herr Ivar Virgin anmälde att detta bara var att se som en början i avvaktan på att en försvarsutredning skulle återställa ordningen. I övrigt tyckte jag, herr talman, att herr Virgin var mycket måttfull i sitt anförande. Men senare har herr Lorentzon flitigt citerat en general, så det jämnar ju ut sig i det långa loppet.

Kommunisterna har krävt en rejäl minskning. Matematiskt har dock kommunisterna sänkt sin ambition med 50 procent genom att kräva sin tvåmiljardersnedskärning genomförd på två år i stället för tidigare på ett år. Även detta är naturligtvis en hopplös manöver redan av rent tekniska skäl.

Om ytterligheterna räknas bort, råder bred enighet om att fullfölja en försvarsuppbyggnad enligt riktlinjerna i 1972 års försvarsbeslut. En

möjlig skärningspunkt i denna har kunnat undvikas genom överens-
kommelse om hur priskompensationssystemet skall hanteras.

Jag har här nämnt 1972 års försvarsbeslut. Låt mig rubrik- och
citatmässigt något utveckla tankarna bakom detta. Den svenska säker-
hetspolitiken - vår yttre trygghetspolitik -- bör enligt 1972 års
försvarsbeslut

bidra till en fredlig utveckling i världen,

bidra till utjämning av motsättningar och till större förståelse mellan
folken,

bidra till att skapa en värld, där även små stater kan hävda sina
intressen,

bidra till att minska stormakternas strategiska intressen att dra in
Sverige i eventuella krig,

redan i fred tillvarata våra intressen under hänsynstagande till den
internationella solidariteten,

värna våra demokratiska friheter och rättigheter.

Dessa tankar har på följande välbekanta sätt kommit till uttryck i den
av riksdagen godkända inriktningen av vår säkerhetspolitik: "Sveriges
säkerhetspolitik, liksom andra länders, syftar till att bevara landets
oberoende. Vårt säkerhetspolitiska mål bör därför vara att inom våra
gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt,
kulturellt och varje annat hänseende efter våra egna värderingar samt i
samband därmed utåt verka för internationell avspänning och fredlig
utveckling."

Omkring dessa mål råder det uppslutning från det svenska folket.

Vårt lands möjligheter att stå utanför krig och allvarliga konflikter
främjas även i framtiden bäst genom vår alliansfria politik, som inriktas
på att möjliggöra neutralitet i ett framtida krig.

Säkerhetspolitiken kommer i än högre grad i framtiden att bestå av ett
samspel mellan utrikes-, handels- och försvarspolitiken. Försvarspolitiken
är således endast *ett* av säkerhetspolitikens medel. Denna inriktning av
säkerhetspolitiken betonar försvarets krigsavhållande förmåga.

Är de av regeringen föreslagna försvarsanstalterna tillräckliga? Ut-
skottet anser detta.

1972 års försvarsbeslut kunde utgå från iakttagelser om strävanden till
avspänning i vår omvärld. Denna riktning följs upp i den europeiska
säkerhetskongressen inte minst i form av en strävan i samband med
denna till ekonomiskt samarbete mellan öst och väst. Här skönjer man på
stormaktsnivå något som -- hisnande tanke -- åtminstone kan bidra till
någon liten rörelse i riktning mot positiv fred.

Även om inget har inträffat som skakat grunden för 1972 års
försvarsbeslut skall inte farorna förnekas. Den bottenlösa dumheten att
utsätta den centraleuropeiska avspänningspolitikens främsta talesman,
Willy Brandt, för närgånget politiskt spionage är ett exempel på de
störningsrisker som kan föreligga.

Visst bedrivs avspänningspolitik och pågår nedrustningssträvanden, det
erkänns t. o. m. i moderatreservationen, men avspeglar det sig i staternas
rustningspolitik?

Ja, en sådan tendens kan faktiskt iaktas. Man kan anta att

kostnadspressen är ett påtryckningsmedel. Det är inte bara vi som har att beakta ekonomiska realiteter.

Innan jag går över till att verifiera iakttagelser om detta måste naturligtvis framhållas att någon "snitslad" bana mot nedrustning inte är upplagd. Visst kan t. ex. den inre politiska oro som nu finns i en rad av stater utlösa händelser som också medför utrikespolitiska störningar, som visserligen ingen räknar med skall få utlösa allmänt krig i en överblickbar framtid, men som dock kan komma att störa avspänningssträvandena.

I förra årets statsverksproposition anförde försvarsministern att 1960-talets snabba tillväxt i omvärldens försvarsresurser har följts av en tendens till stabilisering och i många fall avsevärda minskningar under de senaste åren. Samtidigt med denna utveckling konstaterades att konsekvenserna av den snabba tekniska utvecklingen i form av kraftiga kostnadsstegringar för kvalificerade vapensystem medför stora ekonomiska svårigheter. Till detta fogas svårigheter betingade av ökade lönekostnader. Departementschefen drog av dessa förhållanden slutsatsen att omvärldens krigsmakter måste minska i kvantitativ omfattning eller att omsättningen av materiel måste ske i betydligt lägre takt än för närvarande och med inriktning mot enklare vapensystem.

I statsverkspropositionen 1974 slås fast att den nytillkomna informationen under det senaste året bestyrker iakttagelsen att den snabba tillväxt i försvarsresurser som utmärkte stora delar av 1960-talet är bruten och att utgiftsnivån har stabiliserats i fasta priser.

De totala resurser som avdelades för försvarsändamål minskade enligt SIPRI från år 1969 till år 1971 med något mer än 4 procent i fast prisläge. Minskningen är hänförlig till industriländerna, medan utvecklingsländernas försvarsutgifter fortsätter att öka.

NATO-blockets utgifter för militära ändamål minskade relativt kraftigt från år 1968 till år 1971. Minskningen kan till övervägande del tillskrivas USA, vars försvarsutgifter under perioden 1968–1973 har minskat med mer än 20 procent i fast prisläge. De europeiska NATO-länderna tenderar enligt SIPRI:s statistiska uppgifter att överta en något större andel av blockets totala försvarsutgifter.

Det föreligger självfallet betydande svårigheter i vad gäller motsvarande beräkningar för Warszawapaktsländerna. SIPRI:s beräkningar visar emellertid att blockets försvarsutgifter i löpande pris utvecklas med endast en mycket svag ökningstakt de senaste åren. Sovjetunionens försvarsutgifter uppges vara oförändrade i löpande pris sedan år 1969. De övriga Warszawapaktsländerna uppvisade en kraftig stegring under åren 1968 och 1969, medan ökningstakten de senaste åren varit väsentligt lägre.

Inga tecken tyder på att tendensen till stabilisering av världens försvarsresurser på en något lägre nivå än den som gällde under 1960-talets senare år skulle brytas under de närmaste åren. Det ekonomiska tryck som för närvarande riktas mot försvarssektorn i flertalet länder kan snarare antas komma att ytterligare öka. De förhoppningar om ett mer varaktigt tillstånd av avspänning och samarbete som skapats av fördrag och förhandlingar torde komma att understryka krav på utgiftsreduceringar i flera länder.

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitikén,
m. m.*

Flertalet länder har under de senaste åren kommit att beröras kraftigt av ökade arbetskraftskostnader. Personalkostnadernas andel av de totala resurser som avdelas för militära ändamål visar i många länder tendens till påtaglig stegring. På motsvarande sätt tenderar kostnaderna för utveckling och anskaffning av teknologiskt avancerade vapensystem att stiga kraftigt. Det är väsentligt att notera att detta är en internationell företeelse. Ökningen av världens försvarsutgifter under 1960-talet betingades till allt övervägande del av allmän prisutveckling och de kostnadsstegringar som följer av den snabba teknologiska utvecklingen. Redan i dag har flertalet länder konfronterats med svårigheten att kombinera ett vidmakthållande av kvantiteten stridskrafter med strävan efter fortsatt snabb teknologisk utveckling av vapensystem. Det framstår som nödvändigt att söka hejda den kostnadsstegring som sammanhänger med fortsatta kontinuerligt utökade kravspecifikationer på kvalificerad vapenmateriel. Strukturella förändringar äger rum eller kommer att ske inom åtskilliga krigsmakter som en följd av kostnadsutvecklingen. En rimlig bedömning är att flera länders krigsmakter kommer att utvecklas i riktning mot en avvägning kvantitet—kvalitet som utmärks av ett relativt sett mindre inslag av extremt teknologiskt avancerad materiel.

I ett land i Sveriges utvecklingsläge är nämnda förhållanden högst påtagliga, vilket har gett upphov till den debatt som pågår om vårt försvars framtida struktur.

Vi har t. ex. haft en ganska livlig debatt om flygplanet 37 Viggen, där det bl. a. har tecknats en bild av politikernas roll som ligger långt borta från verkligheten men som dock på vissa områden har fäst uppmärksamheten vid reella problem. Nu har en viss oro uppstått i fråga om ett eventuellt nytt plan efter Attackviggen. Ett förhållandevis litet belopp är anslaget för undersökningar om detta nya plan. Om den funktion som planet är avsett för även i framtiden skall fyllas av bemannat flyg, så måste vi räkna med ett plan med mätliga prestanda. Annars torde kostnaden komma att utesluta ett tillräckligt antal. Det har här anmälts oro för att medel, äskade för Attackviggen, i verkligheten skulle gå till låsande förberedelser för ett avancerat följande plan. Enligt vad utskottet har inhämtat vid föredragning måste denna oro vara grundlös. De olika delposterna är klart destinerade till sina ändamål.

Nästa försvarsutredning börjar redan kasta sin skugga framför sig. Försvarsministern har ju anmält att en sådan utredning skall tillsättas inför det långsiktiga försvarsbeslut som efter innevarande perspektivplanepreiod skall fattas 1967, och i vanlig ordning har en diskussion uppstått om när utredningen bör få påbörja sitt arbete.

Kanske debatten om detta den här gången har varit något meningsfullare än tidigare. Det förkättrade planeringssystemet börjar få fasthet, och det kan råda delade meningar om vilka faser i planeringsarbetet som en utredning bör få påverka och vilken ledning som en parlamentarisk försvarsutredning skall ge för regeringens beslut och förslag till riksdagen. Här finns motsägelsefulla krav. Erfarenheten måste få ge vägledning. Utskottet säger att det kan vara bra om en utredning får komma i gång och förbereda sig i höst, även om dess huvudsakliga arbetsmaterial kommer först ett år senare.

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitikens
m. m.*

Det har sagts att kommande försvarsutredning i högre grad än tidigare utredningar kommer att bli en totalförsvarsutredning. Ett fylligare grundmaterial kommer att föreligga, och möjligheten av att andra påtryckningsmedel än militära kan komma att användas i en framtida konflikt framstår som allt påtagligare. Detta måste självfallet påverka vår beredskap.

En fråga som kommande försvarsutredning bör kunna behandla ganska tidigt är prisregleringssystemet, som har varit en följetong alltsedan övergången från försvarskostnadsindex till nettoprisindex. Det är en svår fråga. Självfallet är det angeläget att finna ett system som med bibehållet incitament till rationaliseringsvinster möjliggör fasthet i planeringen. Här är utskottet mycket tillfreds med att regeringen tänker låta en särskild expertgrupp bearbeta det faktaunderlag som beräknas föreligga i sommar. Frågan bör därefter övervägas av den försvarsutredning som utskottet räknar med kommer att påbörja sitt arbete under hösten 1974.

Den mänskliga faktorn i försvaret har på senare tid getts stor uppmärksamhet både i debatten om försvarets framtida utformning och i vad det gäller de värnpliktigas villkor. I sistnämnda avseende hälsar utskottet med tillfredsställelse att försvarsministern avser att i höst komma med förslag till ytterligare förbättrade värnpliktsförmåner. Det har faktiskt hänt inte så litet i vad det gäller dessa på senare år. Nu senast har resorna getts förtur, vilket ligger helt i linje med vad försvarsutskottet tidigare har önskat.

Utryckningsbidragen uppmärksammades tidigare i våras, och utskottet engagerade sig för tidigareläggning av en höjning. Det kändes verkligen riktigt att få göra detta inte minst som ett svar på mogenheten i de värnpliktigas agerande. De få övertramp som förekom var marginella företeelser som det kan bortses från. Värnpliktskonferenserna och de organisationssträvanden som utgår från dessa har nu nått en fasthet och ryktat ett ansvar som bör mötas med positivt gensvar från samhällets sida.

1972 års värnpliktsutredning avlämnade sitt första betänkande i förra veckan. I detta avisades enhälligt en del tidigare framförda tankar om extremt förkortad utbildning av värnpliktiga avsedda för uppgifter i förband med företrädesvis stationära uppgifter. Denna fråga är självfallet en förgrening av det tidigare nämnda problemet att finna rätt avvägning mellan hög kvalitet och tillräckligt antal, när resurserna sätter gränser för ohämmad satsning på båda delarna.

I all försvarsplanering räknas med beredskap att vid behov kunna "växla upp". Vi räknar alltså med förvarning och håller oss också med förvarningsinstrument. Det lilla IB är en del av detta system. Det höjs varnande röster mot övertro på möjligheten till snabb materielanskaffning. Självfallet måste sådant förberedas väl. Så har ju också skett t. ex. för anskaffning av gasmasker, och så kan även ske för t. ex. transportutrustning.

En viss tid tar det att komma på fältfot. Detta gäller t. o. m. för stormakter och än mer för ett försvar med den uppbyggnad som vårt försvar har.

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

Det tar tid att få fram den tekniskt mest fulländade materielen, men man kan ifrågasätta om inte värnpliktsutbildningen är ännu långsiktigare. Grundutbildningen skall ju hålla längre än ett kvarts sekel. 1972 års värnpliktsutredning har också kommit fram till att grundutbildning av nuvarande längd erfordras och att det solidariska system, där de yngre fullgör de mest ansträngande uppgifterna, skall behållas. Andra besparingsmöjligheter skall sökas i kommande utredningsetapper.

Avvägningsfrågan om allmän värnplikt eller hög teknik har måhända mera teoretiskt än praktiskt intresse, då beslutet att vi skall ha både allmän värnplikt och avancerad teknik bl. a. i form av Viggensystemet alltjämt gäller. Genom detta blir det trångt om utrymmet däremellan, då i fredstid flera behov än försvarets självfallet måste tillgodoses. I detta har vi en av de ofrånkomliga utgångspunkterna för en meningsfull debatt om vårt försvars utformning.

Utskottet har vid sin granskning av föreliggande propositioner funnit att de förslag som regeringen framlagt i allt väsentligt motsvarar de anspråk som i dagens läge kan ställas. och jag ber, herr talman, att på alla punkter få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr andre vice talmannen VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag förstod inte riktigt den reflexion som försvarsutskottets vice ordförande gjorde att min, som han sade, måttfullhet skulle motvägas av vpk:s uppslutning bakom general Sköld. Det tarvar nog en förklaring.

För det första är vi i moderata samlingspartiet i stort sett lika mycket eller lika litet måttfulla nu som vi har varit under en lång följd av år. Vi har fört praktiskt taget exakt samma försvarspolitik.

För det andra har jag inte mycken förståelse för Skölds idéer. De påminner enligt min mening alltför mycket om vad som förr var vanligare än nu, nämligen partsinlagor av representanter för försvarsgrenar. Sköld är armégeneral och han pläderar för större resurser till armén, sedan får det bli som det vill med det andra.

Sedan sade herr Gustavsson i Eskilstuna att omvärlden rustar ned mycket snabbt, och det gör inte vi i vårt land. Men det finns faktiskt inga säkra tecken på hur stormakterna i det fallet kommer att handla, i varje fall inte i öst. Det finns kanske en del som talar för att utvecklingen kommer att gå mot ett minskande antal kvalificerade enheter, det håller jag med om. Men det finns ingenting som talar för att man är på väg mot så starka reduceringar som vi här i Sverige är inställda på. Vi sänker inte obetydligt våra anslag, om man räknar i fasta priser. Om man antar att sänkningen är 50 miljoner kronor per år – i verkligheten blir den sannolikt större – så blir det totalt med summa på summa under en femårsperiod inte mindre än 750 miljoner kronor. Omställningen i en organisation av den typ som vi har kan inte följa med så snabbt, och därför drabbar sänkningen först och främst vapen och annan utrustning och leder självfallet till väldiga reduceringar.

Som jag sade tidigare kräver också bara vidmakthållandet i själva verket vissa ökningar. Detta gäller på alla samhällsområden men försvaret har hittills klarat sig med en lägre stegringstakt än andra områden. Det

gällde även under den tid då alla demokratiska partier var eniga om försvarspolitiken.

Till slut vill jag säga till herr Lorentzon, som talade om de olidliga bördor försvarskostnaderna lägger på svenska folket, att den skattebelastning som försvarskostnaderna innebär i dag är endast omkring hälften så stor som den var för ca 25 år sedan.

Herr LORENTZON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det är nästan självklart att Maj Wechseldmanns film *Viggen* har skapat oro i vissa läger. Det framgick också av herr Gustavssons i Eskilstuna inlägg. Men, sade han, vi skall icke vara oroliga, ty en sådan oro för kostnadsökningar är egentligen grundlös. Vi har haft föredragningar om detta i utskottet, sade herr Gustavsson, och vi kan vara lugna. Men frågan är ju vem som stod för de föredragningarna. Som jag sade i mitt förra anförande har det egentligen varit experterna som har fått bestämma i detta fall. Jag vill här citera vad en före detta ledamot av första kammaren, Anselm Gillström, sade om *Viggen*-problemet i en intervju i *Expressen* den 17 januari 1967. Han sade så här: "Jag har tvekat länge om vi skall fortsätta *Viggen*-projektet. — — — Jag tror att man måste erkänna att man den här gången varit helt beroende av experter. Vi har aldrig upplevt något liknande tidigare." Detta var alltså så tidigt som 1967, och sedan dess har experterna fått bestämma om de här sakerna undan för undan.

Tidningen *Arbetet* har i dag en artikel med rubrik och innehåll som verkar vara mycket bra timad eller synkroniserad med propositionen 75, som i dag ligger på riksdagens bord. Tidningen skriver: "*Viggen* säljs till fyra NATO-länder." Sådana nyheter har återkommit med jämna mellanrum under årens lopp. Vi bygger planet *Viggen* — visst kostar det pengar, men vi kan ju exportera det. Nu skall vi alltså kunna sälja det till fyra NATO-länder. Vem i denna kammare vill ta på sitt ansvar att påstå att Sverige har möjlighet att sälja *Viggen* till NATO-länder, till stater i EG, där vi inte är med? Mycket — för att inte säga allt — talar i stället för att dessa länder icke kommer att köpa sina plan från Sverige. Det är ju miljardinsatser det är fråga om. Bara Holland skulle för sin del göra inköp för 2–3 miljarder. Det skulle bli svensk exportindustris största affär någonsin. Det är helt klart, säger tidningen *Arbetet*.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr talman! Tidigare har det väl ansetts vara försvaret och dess generaler som har att försvara, om inte parlamentet så det som parlamentet står för. Men här får tydligen en parlamentariker påta sig uppgiften att försvara en general mot angrepp från två olika håll.

I sitt första anförande citerade herr Lorentzon generalen Skölds idéer med stort gillande. Jag kommer just nu att med anledning av detta tänka på den gamla *Strix*-versen:

"När den lille får tag i den stores idé
som han mäktar till hälften förstå
då plattar han till den och giver den ut
att vägleda andra små."

Jag hoppas att ingen tar vägledning av herr Lorentzons tolkning. General Sköld säger i sin broschyr klart och tydligt att vad han förordar är en basorganisation som kräver en påbyggnad. Sista gången han preciserade sig kostnadsmässigt -- det var i den broschyr som kom före den nu citerade -- var hans försvar 150 miljoner kronor dyrare än det försvar som vi nu har. Detta utesluter inte att jag också hyser stor aktning för general Sköld och med stort intresse tar del av hans idéer. Jag är i långa stycken bärare av samma idéer som han.

Herr Virgin såg general Skölds skrift som en partsinlaga av en arméman, varpå han gick över till att kritisera mitt resonemang om försöken att begränsa försvarskostnaderna ute i världen. Jag kan då -- till herr Virgins glädje, hoppas jag -- stödja mig på vad en marinofficer, Torgil Wulff, skriver i sin mycket väl dokumenterade bok om Europas framtida säkerhet. I den speglar han just den utveckling som jag skildrade.

Jag skulle verkligen vilja skrapa litet på en del av de Viggen-resonemang som förts här, men jag är rädd för att tiden för mitt korta genmäle denna gång är så långt liden att det knappast är någon idé att börja med ett klagörande om Viggen. Jag kanske får tillfälle att återkomma till det i ytterligare repliker eller anföranden.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Låt mig först uttrycka min förståelse för den glädje som vice ordföranden i försvarsutskottet Bengt Gustavsson visat över att mittenpartierna anslutit sig till den försvarspolitik som socialdemokraterna med kommunisternas stöd genomdrev år 1972. Även jag minns 1972 års försvarsdebatt.

Låt mig sedan med anledning av de uttalanden som herr Gustavsson i Eskilstuna gjort om avspänningen i Europa och i förhållandet mellan öst och väst i all enkelhet erinra om vad jag i förra årets riksdagsdebatt om försvarsanslagen anförde ur statsrådet Alva Myrdals då nyutkomna skrift *Spelet om nedrustningen*. I den boken summerade fru Myrdal sina erfarenheter från sina många år som Sveriges representant vid nedrustningsförhandlingarna i Genève. Jag återgav bl. a. hennes bittra slutsats:

”För stormakterna har nedrustning blivit ett objekt för super-försäljningsteknik, i själva verket för att få de mindre nationerna att acceptera restriktioner som de själva, åtminstone hittills, inte varit villiga att acceptera.”

Fru Myrdals efterträdare i Genève, statssekreterare Inga Thorsson, har i veckan enligt tidningsreferat hållit ett anförande vid nedrustningskonferensens 632:a sammankomst, där hon bl. a. med beklagande anförde att uttryckt i svenska kronor ca 1 000 miljarder av världens resurser används till rustningar. Vi kan beklaga att så stora belopp nyttjas till militära ändamål, men verkligheten är sådan. Det talas år efter år om nedrustning, men de militära rustningarna fortgår i stor skala, och det även i vårt lands närhet. Läget är tyvärr sådant, även om utskottets värderade vice ordförande önskar någonting annat. Det är därför enligt min mening nödvändigt för dem som vill värna om vårt lands frihet och oberoende att ständigt framhålla det ovillkorliga sambandet mellan ett

Torsdagen den
9 maj 1974*Försvarspolitiken,*
m. m.

starkt totalförsvaret och trovärdiga försäkringar om våra möjligheter att få fortsätta att leva i frihet och fred när orosmolnen hopas i vår nära omvärld.

Ingenting talar för att vi får några år på oss för uppladdning om ett krig bryter ut i vår närhet. Militärt sett kan krigshandlingar utbryta med kort varsel, och vi har erfarenheter av att politiska kastningar kan ske mycket snabbt. Exempelvis kan stora oljefynd i Skandinavien i närheten snabbt förändra det politiska klimatet nära våra gränser.

Herr talman! Vi gör ärliga undersökningar om svenska folkets försvarsvilja. År efter år får vi politiker besked om att det svenska folkets försvarsvilja är stark.

Vi politiker har ett stort ansvar när det gäller att se till att vårt lands totalförsvaret har sådan styrka och sammansättning att försvarskunniga -- både inom och utom landet -- är övertygade om att ingen tänkbar angripare av Sverige kan tro att ett angrepp på vårt land är lönsamt. Då, men först då, har vi ett totalförsvaret med den av det stora flertalet svenskar önskade fredsbevarande förmågan.

En alliansfri neutral stat kan aldrig bli trovärdig om den inte förmår skydda sina gränser. Svenska folket måste tro på sin förmåga att lösa försvarsuppgifterna. Den enskildes motståndskraft och försvarsvilja bygger på en fast tilltro till sin egen och vårt lands försvarsförmåga. Därför måste vi ha effektiva vapen i tillräcklig mängd, som är farliga för fienden, och utbildning för att rätt kunna använda dem.

Det är i detta sammanhang som våra reservationer från moderata samlingspartiet skall ses. Herr andre vice talmannen Virgin har här tidigare berört våra förslag om förbättrad repetitionsutbildning och snabbare och utökad förnyelse av vapenutrustning. Jag instämmer i det han anförde, men jag vill därtill framhålla det stora värde det har för försvarseffekt och försvarsvilja om hemvärnet får tillgång till modern sambandsmateriel och de frivilliga försvarsorganisationerna ges ökade möjligheter att ta hand om intresserade ungdomar. Här kan man verkligen tala om att ett ringa medelstillskott ger god effekt.

Om vi i längden och *då ofred hotar* skall kunna uppehålla försvarsviljan är det min bestämda uppfattning att vi måste ompröva 1972 års försvarsbeslut med dess inbyggda system till fortlöpande försvagnings av vårt lands försvaret.

Socialdemokraterna -- vi har också hört Bengt Gustavsson här i dag -- fortsätter att tala om att vi har och att vi får ett oförändrat starkt försvaret och hänvisar till att det anslås fler kronor till försvaret. Men man underlåter att tala om att nettoprisindex inte ger försvaret full kompensation för penningvärdets fall och att man under senare år inom kostnadsramen lagt ett lönekostnadspålägg som förra budgetåret var 370 miljoner kronor, för innevarande år är 410 miljoner kronor och för kommande budgetår uppgår till 450 miljoner kronor. Verkligheten är ju den, att trots att man både har kortat av de värnpliktigas utbildningstid och minskar antalet anställda inom försvaret blir det ändå mindre resurser till att förnya vapen och annan utrustning.

Herr talman! Under årets behandling av försvarsfrågan har vi i försvarsutskottet nått enighet om att begära att en ny försvarsutredning

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

skall tillkallas så att den kan påbörja sitt arbete redan under hösten 1974. Vi har också enats om att begära att frågan om priskompensation till försvaret snabbbehandlas samt att en rörlig kredit skall ställas till försvarets förfogande i rationaliseringssyfte och för budgetutjämning vid materielanskaffning. Utskottet anser det också angeläget att åtgärder vidtas för att snabbt komma till rätta med den rådande bristen på läkare inom försvaret.

Bland annat vinterns oljekris har påmint om hur sårbar vårt lands ekonomi och därmed totalförsvaret är för yttre störningar. Även dessa frågor bör enligt utskottets mening behandlas i den kommande försvarsutredningen. Betänkandena 20, 21, 22 och 23 har överlämnats till riksdagen av ett enigt försvarsutskott. Även dessa betänkanden berör för totalförsvaret viktiga frågor såsom ändrad utbildning-, övning- och förrådsverksamhet inom civilförsvaret, totalförsvaret och försörjningsberedskapen samt datadriftorganisationen för försvaret. Enigheten inom utskottet har vi uppnått efter många föredragningar och livliga debatter.

Herr talman! Låt mig till sist sammanfattningsvis säga att försvarets uppgift – vårt totalförsvars uppgift – är att vara vårt säkra värn för frihet med fred. Om vårt lands försvarsförmåga och försvarsvilja skall bestå när det verkligen behövs, dvs. när vårt land utsätts för krigshot, måste vi enkelt uttryckt ha kunnig personal och vapen som är farliga för fienden, vi måste ha mat, och vi måste ha ett även i krig och krigstid fungerande näringsliv.

Dessa förutsättningar kan man inte improvisera fram. Nej, det fordras långsiktig planering och utbildning av kunniga och ansvariga inom många områden samt en uthållig satsning av hela Sveriges folk för att bibehålla ett totalförsvär med en sådan styrka att en angripare inte anser det värt riskerna att anfälla Sverige.

Herr talman! Jag yrkar nu bifall till reservationerna i försvarsutskottets betänkande nr 19 och i övrigt till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s):

Herr talman! Vi har nu lyssnat till de olika partiernas talesmän i denna fråga, som gäller omfattningen av vårt försvar. Om de uttalanden som har gjorts är representativa, verkar det som om en stor majoritet av riksdagen kommer att besluta enligt regeringens och försvarsutskottets förslag. Det är egentligen bara moderata samlingspartiet som pläderar för högre försvarskostnader.

Moderata samlingspartiet brukar inte tillhöra dem som är särskilt villiga att höja statsutgifterna. Och ännu mindre benägen är man att höja skatterna för att förstärka statsinkomsterna. Men på ett område kan man alltid lita på att moderata samlingspartiet gör ett undantag, och det gäller det militära försvaret. Där tycks man aldrig bli mättad, och moderaterna skiljer sig från övriga partier och bjuder över. I år rör det sig om ett par hundra miljoner i aktuellt penningvärde utöver vad regeringen och utskottsmajoriteten förordar. Denna ökning accelererar är efter år om man följer den moderata reservationen.

Vilket belopp som kan vara det exakt rätta då det gäller att fastställa en utgiftsram för försvaret vet vi självfallet inte, och givetvis hoppas vi att vi inte skall få svar på den frågan heller. Men ett fullföljande av 1972 års försvarsbeslut, som majoritetsförslaget innebär, resulterar i att svenska folket avsätter en väsentlig del av sina tillgångar för att kunna försvara vår fred och vårt nationella oberoende.

Jag tror det är viktigt att vårt försvar har en sådan styrka att det inger respekt och förtroende både utåt och inåt. Härvid spelar försvarsupplysningen en väsentlig roll. Men å andra sidan är det lika farligt om försvarskostnaderna kräver en så stor del av våra ekonomiska tillgångar att det uppstår en reaktion bland de breda folklagren, som ändock bär upp vårt försvar.

Från vissa håll klagas det över att försvaret försvagas, och det ger ett intryck av att det inte skulle kunna fylla sin uppgift om det skulle bli krig. Utskottets ärade ordförande var inne på detta nyss. Ett sådant resonemang leder lätt till defeatism och hopplöshet och är skadligt för försvarsviljan. Ett försvar som över budgeten kostar ca 8,5 miljarder kronor är inget dåligt försvar. Det är en kraftig satsning av det svenska folket och bör inge respekt och förtroende.

Men i längden går det inte att hålla nuvarande starka försvar inom denna kostnadsram om man inte gör rätt kraftiga rationaliseringar. Det krävs organisationsförändringar av väsentlig omfattning. Gör vi inte sådana kommer utrymmet för materielanskaffning att krympa mycket kraftigt, såvida vi fortsätter den planeringsinriktning i princip som uppdragits genom försvarsbesluten 1968 och 1972.

Folkpartiets tidigare talesman i försvarsfrågor här i riksdagen, Manne Slåhl, sade ibland att det svenska försvaret i fred håller sig med en alltför stor kostym. Han menade att fredsorganisationen var alltför omfattande och dyrbar. Jag ansåg och anser fortfarande, att han hade rätt. Men samtidigt kunde han vara en energisk motståndare när det gällde att krympa organisationen genom att dra in enskilda förband. Och man kanske får hålla honom räkning för detta, därför att inskränkningar i en organisation ofta medför komplicerade problem. Det gäller enskilda människor som måste byta arbetsplats, kommuner som mister skatte-kronor, osv. Men eftersom personalkostnaderna stiger avsevärt mycket snabbare än de allmänna levnadskostnaderna, måste antalet anställda minskas och antalet förband avvägas så att deras kapacitet kan utnyttjas så väl som möjligt. Detta kommer att medföra förbandsindragningar.

Jag anser att riksdagen något år före nästa försvarsbeslut bör ta ställning till en samlad plan över strukturen av vår fredsorganisation och den kapacitet denna organisation skall ha, liksom också hur stort ett förband lämpligen bör vara för att ge de värnpliktiga en god utbildning till lägsta möjliga kostnad.

Sedan denna principplan antagits av riksdagen bör riksdagen ta ställning till vilka förband som skall vara kvar i fredsorganisationen.

Men därutöver är det nödvändigt att minska administrationen inom försvaret. Ett arbete härmed pågår beträffande lägre regionala och lokala myndigheter inom armén och marinen. I detta arbete bör försvarsgrensgränserna inte få utgöra barriärer som hindrar ett rationellt utnyttjande av gemensamma resurser.

En fråga som tagits upp i en motion gäller markanskaffningen för försvaret. Detta är en besvärlig fråga. Självfallet måste utbildningen bedrivas effektivt – det är vi alla överens om. Undan för undan har kraven skärpts beträffande rationaliseringar inom den militära utbildningen. En del kan givetvis ske med hjälp av simulatorer och andra tekniska anordningar, men skjutning med skarp ammunition och övningar i förband kan inte simuleras, och då erfordras ganska stora utrymmen.

Vi vet att anskaffning av mark till militära övningsfält ofta är mycket besvärliga frågor att lösa. Samhällets intressen kommer ofta i konflikt med enskilda intressen. Frågan bör utredas, och härom är utskottet och motionärerna överens. Hänsyn till tillgången på mark bör tas när det gäller att bedöma försvarets fredsorganisation på sikt. Men att under tiden sätta stopp för alla markförvärv för försvaret är inte tillrådligt. Det skulle verka hindrande på utvecklingen av en effektiv utbildningsverksamhet.

Herr andre vice talmannen tog upp frågan om rörliga krediter för vissa investeringar inom försvaret. Vi har varit eniga inom utskottet att förorda ett sådant system om behov därav visar sig föreligga. Det skulle skapa möjligheter att utjämna kostnader över två eller flera budgetår. Nu har det hittills emellertid inte visat sig föreligga något behov av rörlig kredit. Likviditeten har varit tillfredsställande, och i år är den t. o. m. mycket god. I en budget på 8,5 miljarder bör det i normala fall vara möjligt att planera på så sätt att rörlig kredit inte blir erforderlig. Hittills har det som sagt visat sig vara möjligt. Men jag är väl medveten om att en situation kan uppstå då en rörlig kredit skulle underlätta ett fullföljande av uppgjorda planer. Därför har vi i år liksom tidigare ställt oss bakom ett uttalande att regeringen, i den mån behov visar sig föreligga, föreslår riksdagen att begära rörlig kredit.

Ser man på utskottets betänkande i dess helhet tycker jag att det är glädjande att en så stor enighet råder om den försvarspolitik som förs. I utskottet är det endast moderata samlingspartiet som ställer sig vid sidan om den nationella enighet som i övrigt råder om vår försvarspolitik. Denna uppslutning är så mycket mera glädjande som 1972 års försvarsbeslut – som dagens ställningstagande är en följd av – genomförts i strid mot samtliga borgerliga partier.

Herr talman! Jag ansluter mig till utskottets betänkande på samtliga punkter.

Herr andre vice talmannen VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafsson i Uddevalla sade inledningsvis att vi moderater aldrig är villiga att höja några statsutgifter och skatter men att detta inte gäller försvaret. Där är vi omöjliga att mäta, tror jag han uttryckte det.

Detta var väl en sanning med stor modifikation. Jag vill peka på att vi var överens med socialdemokraterna om försvarspolitiken under en följd av år. Men när regeringen började handla totalt planlöst i fråga om försvaret, när man fattade beslut om anslagsramar som ingen visste vad de innebar, som inte var utredda men som man med säkerhet visste skulle

Torsdagen den
9 maj 1974*Försvarspolitiken,
m. m.*

leda till försvagningar i försvaret och obalans mellan försvarets olika element, då ville vi inte vara med längre.

Sedan säger herr Gustafsson i Uddevalla att moderaternas förslag till ökning av försvarskostnaderna accelererar. Det är riktigt, men vad beror det på? Jo, det beror på att den av socialdemokraterna nu drivna politiken innebär anslagsminskningar som accelererar och vill man bromsa upp dem eller eliminera dem då måste man föreslå – och kräva – anslagsökningar som accelererar.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är väl alldeles riktigt som herr Virgin säger att vi var eniga i dessa frågor under en följd av år. Det var före 1968 – eller man kanske skall gå ytterligare ett par år tillbaka i tiden. Men det har ju gått en del år sedan dess. Efter den tiden har moderata samlingspartiet hela vägen alltid velat ligga över.

Även under den tid då högern och övriga partier var överens stred alltid högern för att få upp försvarsutgifterna så mycket som det över huvud taget var möjligt. Man låg alltid på den övre gränsen. Jag tycker för min del att det är inkonsekvent med hänsyn till den politik i övrigt som moderata samlingspartiet för här i riksdagen.

Herr andre vice talmannen VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag känner mig närmast stolt över den beskrivning som herr Gustafsson i Uddevalla ger på moderaternas – tidigare högerpartiets – politik. Det är riktigt att vi alltid har försökt få försvarskostnaderna på en nivå som vi kan ta ansvar för inför svenska folket och som kunnat skänka svenska folket en, som vi tycker, acceptabel trygghet. Detta kommer vi att fortsätta med.

Beräffande herr Gustafssons i Uddevalla reflexioner om den orimliga skattebelastningen vill jag bara upprepa vad jag sade till herr Lorentzon, nämligen att det inte är en riktig beskrivning som getts här. Skattebelastningen försakad av försvaret har varit ständigt i sjunkande även under den tid då alla de demokratiska partierna var överens om försvarspolitiken. Det är inga orimliga belastningar som ett hyggligt försvar lägger på svenska folket.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s) kort genmäle:

Herr talman! Allting är ju relativt, men jag tycker faktiskt att ungefär tusen kronor per person - per skattebetalare blir det givetvis avsevärt mycket mera – är en väsentlig summa för att vi skall kunna föra den nuvarande fasta försvarspolitiken, en försvarspolitik som vi kan ta ansvar för inför svenska folket.

Herr PETTERSSON i Kvänum (c):

Herr talman! Herr Torsten Gustafsson tyckte att motionen från centerpartiet behandlats av utskottet på ett mycket tillfredsställande sätt. Vår värderade vice ordförande reagerade något på att Torsten Gustafsson gav uttryck för sin belåtenhet med behandlingen. Det är ju kanske mera vanligt förekommande att man har en motsatt uppfattning.

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

Jag tror att det är en stor styrka för hela försvarsfrågan i vårt land om man kan få en så bred uppslutning kring den som det är möjligt. Jag har inte suttit i försvarsutskottet så länge, men jag måste ändå säga att det arbete som utskottet nedlagt visar att vi representanter för olika politiska meningsriktningar i denna för vårt land viktiga fråga ändå kan åstadkomma en bred uppslutning.

Vi tycker att vår partimotion tagit upp en rad viktiga frågor rörande totalförsvaret. Dessa frågor har tidigare kommit i bakgrunden i den försvarspolitiska debatten. Vår motion har framför allt pekat på bristerna i vår försörjningsberedskap och vår samhällsplanering. Som vi har nämnt har motionen rönt en välvillig behandling från utskottets sida. Motionen har i stort sett blivit bifallen. Utskottsbetänkandena som ligger på riksdagens bord i dag vittnar ju om detta.

I fjol hade vi en motion med delvis liknande tankegångar och förslag. Då blev emellertid den motionen högaktningfullt avslagen. Det har gått bättre i utskottet i år.

Huvudfrågan, både förra året och i år, gäller försörjningsberedskapen. Oljekrisen har onekligen på ett handgripligt sätt visat på brister i vår hittillsvarande beredskap och planering. Vi har i huvudsak saknat en beredskapsplanering i varje fall en sådan som vi tycker att den skall utformas – inte minst en beredskapsplanering för fredskriser. Vi har ansett det vara ytterst angeläget att statsmakterna skyndsamt vidtar åtgärder för att avhjälpa dessa brister.

Då ärendet nu skall avgöras av riksdagen har två utredningar tillsatts av regeringen. Det gäller bara vissa delar av problematiken. Det gäller framför allt energiområdet och ransoneringslagstiftningen. Men huvudfrågorna om beredskap för fredskriser får prövas av den nya totalförsvarsutredningen, som antagligen skall sätta i gång sitt arbete under hösten. Jag vill endast understryka vikten av att försörjningsberedskapen på allt sätt blir föremål för mera aktiv uppmärksamhet än tidigare.

Bristerna i försörjningsberedskapen är samtidigt ett tecken på brister i vår samhällsplanering. Som det utvecklades redan i förra årets motion måste totalförsvarssynpunkterna ges ökad tyngd i den pågående samhällsplaneringen. De måste vägas in på ett annat sätt än hittills. Detta innebär naturligtvis inte att vi i så hög grad skall planera vårt samhälle för funktionsduglighet i krig eller vid avspärrning att det inte kan fungera tillfredställande i fredstid. Vid planering och utformning av bebyggelse, kommunikationer, industrilokalisering, jordbrukspolitik, energiförsörjning, sjukvård och alla andra samhällsfunktioner som är av betydelse i detta sammanhang måste man emellertid ta hänsyn till de olika alternativens för- eller nackdelar från försvarspolitisk synpunkt. Sådana hänsynstaganden har hittills spelat en alltför underordnad roll, i vissa fall har de inte alls förekommit.

Vi har inom vårt parti under lång tid arbetat för att få till stånd en decentralisering av bebyggelse, industri och administration och för att behålla ett livskraftigt jordbruk över hela landet. Argumenten för en sådan politik har huvudsakligen varit helt andra än försvarspolitiska. Det är framför allt en fråga om att skapa goda livsmiljöer för människorna, att ge dem möjligheter att bo och arbeta där de önskar och att undvika

de sociala problem som ofta visat sig bli följden av en starkt koncentrerad samhällsstruktur. Det är emellertid obestridligt att ett decentraliserat samhälle har stora fördelar också från försvarssynpunkt.

En decentralisering av basindustrier, kommunikationer, energikällor och administration, vilka kan antas vara förstahandsmål för en angripare, gör oss mindre sårbara och det krävs större insatser av en angripare. En sådan samhällsutformning kan vid sidan av det militära försvaret i hög grad bidra till att öka våra möjligheter att få leva i fred.

Det föreligger alltså inte någon konflikt mellan centerpartiets allmänna politiska mål och önskemålet att i planeringen även väga in effekterna för totalförsvaret av alternativa planeringsmodeller. Tvärtom är en decentraliserad samhällsstruktur, ett livskraftigt jordbruk över hela landet och ett väl utbyggt kommunikationsnät det lämpligaste alternativet ur såväl miljö- som totalförsvarssynpunkt.

Utskottet pekar på en rad faktorer som bör vara ägnade att tillgodose våra synpunkter, bl. a. de samråd som regeringen skall ha med länsstyrelserna i höst om länsplaneringen. Jag uttalar helt kort min förhoppning om ett positivt resultat. Vi tillmäter denna fråga stor betydelse, och om det inte skulle bli det resultat som vi förväntar oss, får vi naturligtvis anledning att återkomma.

Vi skall alltså, som här nämnts, få en ny stor utredning om hela totalförsvaret i höst. Det gäller att få en hållbar planering på lång sikt och att hålla kostnaderna inom realistiska gränser. Vi har i vår motion fört fram två viktiga tankar som kan leda till ökad effekt och minskade kostnader på sikt. Den ena gäller ökad integration mellan försvaret och fredssamhället. Den andra gäller ökad samordning i försvarsledningen.

Ett skäl för att eftersträva en ökad integration mellan militärt och civilt är naturligtvis det rent ekonomiska. Kostnaderna för försvaret är trots allt en mycket tung post i vår budget. Om man på sikt skall kunna hålla försvarskostnaderna inom rimliga gränser utan att därför minska försvarseffekten är det enligt vår mening nödvändigt att sträva efter långt gående samspel mellan det militära försvaret och det civila samhället.

Ett annat skäl för att åstadkomma ett sådant samspel är av psykologisk natur. Omställningen från fredssamhället till krigssamhället kan göras inte bara mera effektiv utan också göras lättare för medborgarna att acceptera. Insikten om att det militära försvaret även i fredstid kan lämna positiva bidrag till det civila samhället är naturligtvis också ägnad att främja förståelsen för försvarsarbetet.

Ledningsfunktionerna inom försvaret har – vilket vi kan läsa i dagens tidningar – tagits upp av försvarsministern som vill pröva en integration mellan försvarsgrenarna. Detta ligger i linje med vårt partis sätt att se på dessa frågor, och vi vill kanske gå ännu ett steg längre. Vi umgås nämligen med den vittsyftande tanken att den centrala ledningen för totalförsvaret också skulle komma att omfatta totalförsvarets civila delar. Utskottet vill skjuta på den frågan i avvaktan på nästa totalförsvarsbeslut. Goda skäl kan naturligtvis tala för att man gör så. Efter det nya försvarsbeslutet bör det enligt vår mening bli lätt att anpassa organisationen efter det som vi försökt föra fram, nämligen att totalförsvaret också skall omfatta

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

totalförsvarets civila delar. Jag blir dock något betänksam då jag läser i tidningarna om att försvarsgrenarnas integration kanske skall tas upp separat vid sidan av den nya försvarsutredningen. I det läget måste jag som min personliga uppfattning ge till känna att starka skäl talar för att låta försvarsutredningen ta upp organisationsproblematiken i hela dess vidd.

Herr talman! Jag har inte något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Jag har anmält mig för fem minuter, och jag skall inte överskrida den tiden.

Under rubriken Anslagsfrågor, punkten 39, som gäller insatsberedskap m. m. behandlas en motion från vänsterpartiet kommunisterna, nr 1285. I motionen yrkas avslag på den summa som gäller IB eller den s. k. särskilda verksamheten. Försvarsutskottet avstyrker motionen, och något annat var naturligtvis inte väntat med tanke på hur försvarsutskottet tidigare handlagt affären IB. Jag skall inte här upprepa vad som sagts i tidigare debatter, men låt mig helt kort motivera vårt yrkande.

Att IB och dess verksamhet inte har stått i överensstämmelse med den av riksdagen fastlagda neutralitetspolitiken är klarlagt. Att IB använt sig av betalda infiltratörer i svenska vänsterorganisationer och betalda agenter för spionage på fackföreningar och deras medlemmar är också klarlagt. Spionflygningar i Finland är ytterligare ett graverande bevis på IB:s olagliga verksamhet. Dessutom kvarstår en rad anklagelser mot IB, som ännu inte på ett tillfredsställande sätt har besvarats av ansvariga myndigheter.

En massiv opinions krav på en grundlig undersökning av IB:s verksamhet genom tillsättande av en parlamentarisk fempartikommission har inte tillmötesgått. Däremot har regeringen tillsatt en utredning med uppgift att lägga fram förslag om den militära underrättelsetjänstens framtida verksamhet.

Från vänsterpartiet kommunisterna har tidigare hävdats – och jag skall än en gång upprepa detta – att den hemliga underrättelsetjänstens organisation och verksamhet måste underkastas en genomgripande undersökning av en kommission med representanter för samtliga riksdagspartier, innan riksdagen kan ta ställning till principerna för och inriktningen av denna verksamhet. Då någon sådan genomgripande undersökning hittills inte kommit till stånd, kan vpk inte godkänna några som helst anslag till den del i punkten 39, insatsberedskap m. m. som gäller IB eller särskilda verksamheten.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag att riksdagen bifaller Kungl. Maj:ts förslag med villkor dels att de i motionen 1285 av herr Hermansson m. fl. anförda synpunkterna beaktas, dels att anslaget – intill dess de i motionen angivna förutsättningarna blivit uppfyllda – inte till någon del utnyttjas för verksamhet vid särskilda byrån.

Herr DANELL (m):

Herr talman! Två meningar längst ned på s. 39 och högst upp på s. 40

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

i propositionen 75 föranleder mig att ta till orda. Det är nu inte vilka meningar som helst. De innebär nämligen att några hundra människor riskerar att slitas upp från sin hembygd och förflyttas, allt enligt den hos riksdagsmajoriteten förhärskande uppfattningen om hur lokaliseringsspelet kring de statliga verken skall genomföras.

På mindre än sex rader föreslår således departementschefen att försvarets teletekniska laboratorium i två delar skall flyttas från Stockholm till Linköping. I propositionen finns inga argument eller hänvisningar till utförda utredningar som ger beslutsunderlag. I detta avseende är det lätt att betrakta propositionens nonchalans såsom något av cynism gentemot de berörda människorna. Nonchalansen är desto mer anmärkningsvärd, eftersom vi i andra sammanhang söker vinnlägga oss om att förbättra företagsdemokratien även i statliga myndigheter och verk.

I propositionen 1, bilaga 6, s. 150, står följande om ett av försvarets verk: "Under budgetåret 1973/74 påbörjade försök med utvidgad förvaltningsdemokrati bl. a. inom det personalpolitiska området skall fortsätta i nya former. Inriktning mot samarbetsproblem på de enskilda arbetsplatserna skall därvid prioriteras." Det klingar falskt, när man ser på hur de här berörda människorna behandlas.

Dagens beslut om utflyttning av FTL kan i och för sig angripas med samma argument som vi moderater använt vid andra utflyttningsärenden. Resonemanget behöver inte föras alltför långt, men vi kan se att i detta fall gäller detsamma som vid andra utflyttningar. Det råder brist på sakliga grunder för att en viss verksamhet skall flyttas från Stockholm till just den speciella ort som föreslås. Vi vet att det brister i informationen till de anställda. Vi vet också att det nu inte längre finns några motiv – om det någonsin har funnits – till att utarma just Stockholm på arbetsplatser. Under de senaste månaderna har vi kunnat se landshövding Hjalmar Mehr i Stockholms län agera på olika sätt som bara understryker våra argument.

Men det som kanske gör det här utflyttningsärendet speciellt intressant är det förhållandet att de som agerar – framför allt personalgrupperna – har tagit fram sakliga skäl till att just deras verksamhet inte bör flyttas ut från Stockholm och ned till Linköping. Jag har hittills inte mött några argument från dessa grupper där de tagit upp vad som berör dem allra mest som människor och familjemedlemmar.

Herr talman! För att förenkla det fortsatta framförandet av mina synpunkter vill jag framhålla att vi moderater inte motsätter oss omorganisationen av den del av FTL som skall gå samman med huvudenhet 3 i försvarets forskningsanstalt. Det vi vänder oss emot är flyttningen av övriga FTL, den del som arbetar med delkomponenter, miljöprovning och miljömätning. Denna huvuddel av det nuvarande FTL föreslås ju bli sammanförd med materielverkets teleprovningcentral, som enligt förra årets beslut skall förläggas till Linköping. Eftersom samorganisationen mellan teleprovningcentralen och FTL:s huvuddel inte mött någon avgörande kritik, är det således den olyckliga omständigheten att vi är bundna av tidigare, som vi moderater ser det, felaktiga lokaliseringsbeslut som nu påverkar FTL.

Beroende på detta har herr Petersson i Gäddvik och jag i denna fråga avgivit ett särskilt yttrande. Våra skäl mot utflyttning av FTL kan sammanfattas i följande punkter.

För det första anser vi att FTL:s verksamhet, som utgör en neutral – observera det – komponentprovning, är unik i Sverige. De komponenter som genomgår FTL:s provning importerats till eller produceras i Stockholmsområdet. En rad praktiska skäl talar därför för lokalisering av FTL just där anstalten nu ligger. En utflyttning skulle innebära avsevärda svårigheter för de ca 100 företag som berörs. De större företagen kommer förmodligen att satsa på en egen sådan verksamhet som FTL nu har, och då vet vi att det kommer att innebära fördyring av produkter som försvaret är tvunget att köpa.

För det andra vet vi att kostnaderna för utflyttning av anstalten kommer att bli mycket höga. Någon har räknat ut att de ligger någonstans mellan 15 och 20 miljoner kronor. Är det värt allt besvär, när det kostar så mycket pengar?

För det tredje riskerar FTL:s verksamhet med delkomponenter, miljöprovning och miljömätning – enligt vissa uppgifter -- på lång sikt att upphöra. Det beror i så fall på att FTL lokaliseras alltför långt ifrån berörda producenter. De 43 tjänster som skall flyttas från Stockholm till Linköping är också det antal tjänster som teleprovningcentralen i Linköping inte fick – observera det. Man ville ha 65 tjänster, men man fick 22. Personalen vid FTL oroas nu av risken för att föras in i en ny verksamhet som är en helt annan än vad FTL utför i dag.

För det fjärde är läget enligt uppgift i dag sådant att bara en anställd av 43 vill flytta med till Linköping, alltså ett liknande förhållande som vi upplevt i så många andra utflyttningsärenden. Att den verksamhet som FTL utför blir allvarligt lidande, om laboratoriet åderlåts på personal, står utom allt tvivel.

Herr talman! Mina farhågor inför utflyttningen av FTL är allt andra än endast mina egna. Facktidningarna i elbranschen och telebranschen har uttalat sina fördömanden över propositionen 75 i vad avser FTL-lokaliseringen. Tidningen Elektronik har förutom en helsidas uppmaning till riksdagsmän att hindra utflyttningen av FTL också en intervju med en representant för Elektronikindustriföreningen, som instämmer i kritiken. Han säger bl. a.: ”Den mindre elektronikindustrin är p g a bristande egna resurser hänvisad till kvalificerade centrala laboratorier av den typ FTL utgör. Det är då angeläget att dessa serviceorgan ligger centralt.” Föreningens talesman konstaterar att ca tre fjärdedelar av medlemmarna är lokaliserade till Stockholm med omnejd, och han säger slutligen: ”Farhågorna förstärks av att en hel del nyckelpersonal icke torde låta sig förflyttas till Malmslätt. Den mindre industrin fruktar en sådan utveckling. Dels försvinner FTL och dess service från Stockholm, dels måste en så kraftig åderlätning av personal med specifikt kunnande inverka menligt på den nya FMV-avdelningens möjligheter att under lång tid över huvud taget vara till någon nytta.”

Även den utredning som ligger till grund för samorganisationen av FTL och teleprovningcentralen – observera det, det är mycket märkligt – har uttalat missnöje med att FTL skall lokaliseras till Linköping.

Med hänsyn till de många frågetecken som kommer att finnas kvar för FTL:s personal, tillverkare av berörda produkter m. fl., efter dagens riksdagsbeslut uppmanar jag ansvariga politiker att åtminstone svara på frågan: Anser ni verksamheten vid FTL:s huvuddel med komponentprovning m. m. vara så väsentlig att man klart kan uttala att arbetet kommer att fortsätta med oförändrade arbetsuppgifter? Blir det inget svar på denna fråga, kvarstår och understryks osäkerheten för alla berörda.

I detta anförande instämde herrar Wijkman, Wennerfors och Åkerlind (samtliga m).

Herr GÖRANSSON (s):

Herr talman! I försvarsutskottets betänkande nr 20 behandlas förslaget till en ny organisation för civilförsvaret och dess utbildnings-, övnings- och förrådsverksamhet.

Med anledning av propositionen i ämnet har jag tillsammans med några kammarledamöter avlämnat en motion, nr 1649, där vi till att börja med vill ställa oss bakom förslaget till en ny utbildnings- och övningsverksamhet för en viss del av civilförsvarets personal. Med all sannolikhet kommer man att uppnå vissa fredsmässiga fördelar genom att på detta vis få till stånd både samordnade och mer realistiska övningar.

När det gäller frågan om att även centralisera de förråd som nu finns i varje län är vi däremot litet tveksamma. Vi har också förstått att departementschefen är något tveksam om i vilken takt man skall genomföra denna centralisering och om man över huvud taget skall fullfölja den i dess helhet. Jag har i alla fall av statsrådets uttalande i propositionen velat utläsa att man successivt bör se till att frågan om den nya förrådsorganisationen blir belyst ur olika synpunkter.

Motionärernas uppfattning i frågan är att innan Kungl. Maj:t tar slutlig ställning i denna del bör möjligheterna undersökas att få fram en förrådshållning inom totalförsvaret omfattande alla försvarsgrenar. Man skulle få en bättre samhällsekonomisk effekt av detta än den företagsökonomiska vinst som naturligtvis även en centralisering av förråden inom civilförsvaret innebär. Effekten skulle bli mycket större om man såg över förrådsverksamheten inom alla försvarsgrenar.

Ett annat skäl, som inte ligger inom civilförsvarsstyrelsens ansvarsområde men som dock både oroar och ställer till problem i många kommuner, är hur man skall klara av den kommande kommunala katastrofplaneringen och skaffa den materiel som med all säkerhet kommer att behövas för att även i fredstid kunna avvärja kriser — det kan gälla oljeutsläpp, storbränder och annat. Motionärerna är övertygade om att om civilförsvarsutredningen hade sett över även dessa saker hade kanske resultatet blivit ett annat. Men vi har konstaterat att försvarsutskottet till hösten kommer att ta upp hela förrådsverksamheten till diskussion. Det sker med anledning av motionen 280, som herr Wååg m. fl. väckt om förrådsverksamheten inom totalförsvaret. Det är min förhoppning att när utskottet skall behandla den frågan man också beaktar de synpunkter som vi har tagit upp med anledning av det

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

föreliggande betänkandet. Det finns alltså all anledning att återkomma till förrådsverksamheten och kanske se den i ett litet större sammanhang än enbart civilförsvarets.

Jag skulle ytterligare vilja ta upp ett par saker. Den första gäller herr Lorentzons diskussion om Viggen. Han försöker få oss att tro att de enda som varit skeptiska till att fortsätta utveckla och bygga Viggen är vpk. Låt oss göra klart att de inom vårt parti som deltagit i tidigare försvarsutredningar, i arbetet inom försvarsutskottet osv. i långa stycken varit skeptiska till om kostnadsutveckling och annat varit av den arten att man borde ge signal till fortsättning av projektet. Jag skulle kunna berätta en hel del om de ingående bedömningar som gjordes i senaste försvarsutredningen. Vi var å ena sidan på det klara med att vårt försvar behövde flygplan, men vi var samtidigt medvetna om att Viggen inte var det enda alternativet. Vi kunde ha utvecklat J 35, och det fanns också möjlighet att köpa flygplan i en del västeuropeiska länder. Men vid de utvärderingar som gjordes ur ekonomisk synpunkt och framför allt när det gäller anpassningen till det svenska försvaret, kom vi till att vi borde fortsätta utvecklingen av Viggen, även om vi tyckte att utvecklings- och produktionskostnaderna hade stigit i höjden på ett sätt som vi inte var riktigt belåtna med.

När herr Lorentzon säger att man lägger ned hundratals miljoner på utvecklingen av nya flygplan, då är det en överdrift.

Så länge vi i vårt land har en flygplansindustri, då har vi också människor med kunskaper som vi kan nyttiggöra oss vid utbyggnad av nya flygplan. Denna resurs bör vi naturligtvis i görligaste mån dra nytta av. Men att gå så långt som herr Lorentzon här säger, att vi lägger ned hundratals miljoner på utvecklingsarbete är dock att överdriva.

När det gäller utvecklingen av det nya flygplan som skall komma efter Viggen är beloppen fortfarande mycket små. Det finns ingenting som säger att något konto, som inte är skrivet för detta nya flygplan, utnyttjas för detsamma. Med den redovisning vi har fått kan vi gå i god för att man utnyttjar anslagen på de konton som är fastställda.

Men herr Lorentzons tal är litet finurligt. Han vill inte att vi skall bygga några egna flygplan. Vi skall inte heller bygga några avancerade u-båtar eller stridsvagnar. Men likväl säger han ja till Nils Skölds förslag till ny försvarsordning i vårt land.

Hur går det ihop? Hur kan han å ena sidan säga nej till att bygga någonting själv, så att vi måste köpa, och sekunden efteråt påtala, att när vi nu ändå bygger flygplan, köper vi stora system ute i Nato-länderna?

Det är riktigt att vi köper den teknik som redan finns på området och som vi kan utnyttja i vårt land. Men hur skall herr Lorentzon ha det? Var skall vi köpa flygplanen – om vi skall ha några över huvud taget? Skall vi köpa dem helt, eller skall vi nyttiggöra den teknik vi har i vårt land och i övrigt köpa det som finns på öppna marknaden?

Vad slutligen gäller herr Måbrink upplever jag hans inlägg om försvarets IB-verksamhet som något av att luften har gått ur kritikerna. Vad var det svenska folket upprördes av under IB-debatten? Det var påståenden om mord, om inbrott på främmande ambassader, om att neutralitetspolitiken inte följdes osv. Men när artikelförfattarna nu

Torsdagen den
9 maj 1974*Försvarspolitiken,*
m. m.

framträder tar de egentligen tillbaka alla de påståenden som upprörde det svenska folket. Likadant var det med herr Måbrinks korta inlägg. Han nämnde inte längre detta som oroar oss alla. När vi på de här punkterna har fått ett klarläggande av hur det i verkligheten ligger till skall väl även herr Måbrink — om han tror på ett svenskt självständigt försvar och en svensk nation — med hänsyn till de olika saker som händer runt om i vår värld vara beredd att medge att vi behöver en verksamhet som skall förhindra spionage och sådana situationer som herr Brandt i Västtyskland hamnat i. Det finns alltför många exempel ute i världen på behovet av en sådan här verksamhet, och jag har ännu inte mött någon inom den svenska opinionen mot IB som sagt att vi inte behöver IB. Men vi behöver inte IB som gör inbrott och utför mord. När det nu är klarlagt att IB inte gör något sådant borde vi kunna enas om att vi behöver IB även i framtiden.

Herr talman! Jag yrkar bifall till försvarsutskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr LORENTZON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Göranssons inlägg förefaller mig litet underligt. Han har tydligen inte alls lyssnat på vad jag har sagt eller följt med de krav som vi har ställt under årens lopp.

När vi föreslår ett folkförsvar är det inte på det sättet, herr Göransson, att vi ansluter oss till herr Skölds propåer, utan det är herr Sköld — vilket jag också sade i mitt anförande — som har knutit an till vad vi har sagt. Så enkelt är det med den saken.

Herr Göransson frågade hur vi vill ha det med flygplanen, om de skall byggas i Sverige eller i utlandet. Vi vill ha ett folkförsvar, och vi knyter an till den kamp som vietnamesiska folket fört med primitiva medel när man fått en av världens starkaste krigsmakter på knä. Vietnameserna använde inga flygplan.

Sedan till påståendet om att det är överdrifter när jag talar om att man lagt ut hundratals miljoner på Viggen. Kostnadsutvecklingen i det fallet har verkligen varit häpnadsväckande; kostnaderna har varit enorma. Enbart kostnaderna för utvecklingen av jaktversionen av Viggen uppgår i dag enligt flygvapnets egna uppgifter till en och en halv miljard eller 200 miljoner mer än samtliga fyra versioner var kalkylerade till 1963, när Viggenprojektet beslutades. Kostnaderna för jaktversionen av Viggen ökade 1972 plötsligt med 524 miljoner kronor till 1 110 miljoner kronor. Det går an att kontrollera detta i propositionen. Det är inte jag som överdriver. Jag knyter ju bara an till vad som står skrivet i regeringens propositioner.

Herr Göransson är fortfarande mycket lugn efter all redovisning som har lämnats från föredraganden och från experter. Låt mig upprepa min tidigare ställda fråga: Litar man fortfarande till de experter som tydligen haft det avgörande ansvaret för denna miljardrullning? I propositionen 75 år 1974 föreslås också fortsatt utveckling av flygplan 37 Viggen. Man skulle vilja ställa frågan om detta är en lek med ord. Är det inte här fråga om att ta fram ett nytt flygplan?

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

Herr MÁBRINK (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Göransson tillgriper demagogiska metoder i denna debatt, och det är precis vad alla de andra har gjort som försökt försvara IB:s verksamhet.

Det är inte alls på det sättet att luften har gått ur herr Måbrink eller artikelförfattarna på FiB/Kulturfront. De väsentliga anklagelserna mot IB:s verksamhet kvarstår. Det gäller verksamhet som inte har stått i överensstämmelse med den av riksdagen fastlagda neutralitetspolitiken. Det är nämligen innebörden av IB-agenters verksamhet i arabiska stater. Dessa agenter har där införskaffat uppgifter som sedan vidarebefordrats till Israel. Detta har gjorts i en pågående konflikt mellan två stater, där man har tagit ensidig ställning för den ena staten mot den andra.

Det är inte alls på det sättet, herr Göransson, att anklagelsen om inbrott på den egyptiska ambassaden är klarlagd. Där står fortfarande uppgift mot uppgift. De ansvariga har inte kunnat dementera eller klarlägga denna affär. Det är heller inte så att alla anklagelserna vad avser verksamheten i Finland är klarlagda. Detta gäller fortfarande Operation 27/29, alltså de omtalade båthistorierna och spionaget från finländskt vatten. Detta är inte klarlagt, herr Göransson. Det gäller också verksamheten mot svenska vänsterorganisationer, där IB har skickat in agenter. Jag anser det helt klarlagt att man har arbetat på detta sätt. Det gäller också spionaget mot svensk fackföreningsrörelse och medlemmar i denna. Att sådant förekommit är också klarlagt.

Vad FiB/Kulturfront och journalisterna Guillou och Bratt har rättat till är påståendena om sammanträden som statsministern skulle ha haft med Elmér. Om att IB skulle ha varit ansvarigt för mord osv. De anklagelser som jag tidigare redogjort för kvarstår dock fortfarande. I de avseendena lönar det sig inte att komma med några demagogiska grepp.

Herr GÖRANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är just detta jag menar, herr Måbrink, när jag säger att luften har gått ur dem som angripit IB. De argument vi har varit vana att möta från vpk, från artikelförfattare och andra förekommer inte längre i dagens debatt. Jag är också övertygad om att luften kommer att fortsätta att gå ur anklagelserna ju mer man tränger in i dessa frågor.

Det är också, som jag sagt, så att vad som upprörde svenska folket inte var det förhållandet att vi hade en säkerhetstjänst utan kort och gott påståendena om att den var ansvarig för mord, att den hade brutit mot vår neutralitetspolitik och låtit göra inbrott på främmande ambassader. Men dessa anklagelser har nu upphört, och de framförs inte heller i herr Måbrinks anförande. Det gläder mig att det skett en sådan tillnyktring.

Ja, herr Lorentzon, vad hände i Vietnam? Att det vietnamesiska folket förde en oerhörd kamp mot den största krigsmaskinen i historien är vi fullständigt överens om. Det är ett helt övertygande bevis på folkförsvarets betydelse för ett litet lands möjligheter att stå emot en stormakt, men det finns nog litet grand att tillägga utöver att vi ger människorna stor ära för utgången. Vad var det egentligen som gjorde att man var beredd att gå till förhandlingsbordet? Jag skulle tro att en stor del av orsaken var att Sovjetunionen i slutskedet av kriget skickade sina

mest utvecklade robotar till Vietnam, och de klarade av B 52-orna. Det blev ett psykologiskt bakslag för Amerika, och man fann äntligen att konflikten inte kunde vinnas med militära medel utan måste lösas vid förhandlingsbordet.

Att herr Lorentzon blandar ihop siffrorna när det gäller Viggen och Flygplan 80, som jag redogjorde för, skall vi väl inte gå in på; vi kanske har missuppfattat varandra. Men på tal om att lita på siffror har jag haft tillfälle att lyssna på experter. Jag har också haft tillfälle att lyssna på och debattera med dem som är kritiska mot Viggen, däribland Maj Wechselmann, och jag måste säga att den trovärdighet som motståndarna till Viggen utvecklade i de debatterna var väldigt låg. Jämför man dem med experterna, är det inget tvivel om vem som är trovärdigast.

Herr MÅBRINK (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag måste säga till herr Göransson att vpk under hela den här debatten, som har förts sedan maj månad förra året, aldrig med ett ord har påstått att IB begått mord eller att statsministern sammanträffat med IB-chefen varje vecka. Kom inte med sådana beskyllningar, för de är helt lögnaktiga!

Herr Göransson och hans meningsfränder har hela tiden velat diskutera enbart de två frågorna, däremot högst sällan de väsentliga frågor som fortfarande kvarstår: Har IB begått brott mot neutralitetspolitiken? Har IB ägnat sig åt infiltration i svenska vänsterorganisationer och i fackföreningsrörelsen? Vilken funktion har IB haft vid det fortfarande ouppklarade inbrottet på egyptiska ambassaden?

Detta har varit de väsentligaste frågorna. Jag har ställt dem i mitt anförande här i dag, och jag kommer att upprepa dem tills man tillmötesgår den starka opinion som fortfarande finns – för det är just dessa frågor, herr Göransson, som opinionen har reagerat mot även inom det socialdemokratiska partiet. Så länge herr Göransson och hans vänner inte vill diskutera dem, så länge kommer också den här debatten att pågå och de här anklagelserna att föras fram.

Herr LORENTZON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Göransson var ju mycket dämpad i sitt senaste debattinlägg, och det var kanske synnerligen välgörande för honom själv. Han refererar till de experter han har haft förmånen att få tala med, och dem litar han på helt. Ja, samma ljud i skällan har det varit ända sedan detta beslut om Viggen fattades – och dessförinnan.

Maj Wechselmann betyder i det resonemangent ingenting. Ändå var det hon som rörde om i grytan med filmen om Viggen. Jag skulle kunna citera ur den skrift som försvarets materielverk har givit ut, en särskild motskrift mot Maj Wechselmanns uppgifter i filmen. Varenda detalj nagelfars där. Om denna kvinna vore så obetydlig, som herr Göransson här vill göra gällande, i förhållande till de experter som han har haft förmånen att tala med, så skulle väl ändå inte försvarets materielverk ha gett ut denna broschyr.

Låt mig ta bara ett par detaljer. Det är några ytterst komiska dementier som försvarets materielverk här ger. Man talar om att Maj

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

Wechselmann i filmen påstår att Viggen dricker 12 000 liter bensin per dag. Militären säger att det är bara 2 000 liter per dag. Maj Wechselmann går ut ifrån att det är 12 000 liter per dag när flyget är i luften, men militärerna tar även dagarna då det står stilla. På det sättet kan man alltså försöka föra folk bakom ljuset.

Maj Wechselmann påstår i filmen att Sverige är trea i världen i fråga om kapprustningen. Generalerna säger i stället att vi kommer som tia. Maj Wechselmann går ut ifrån invånarantalet i landet. Generalerna går ut ifrån nationalprodukten. Då Sverige är ett rikt land i förhållande till många andra länder, blir med den beräkningen försvarskostnaderna relativt små i förhållande till andra länders. Så, herr Göransson, kan man bolla med siffror och propaganda.

Sedan har herr Göransson inte nämnt ett ord om sysselsättnings-effekterna. Nu är det ju så att sysselsättningseffekterna av Viggenprojektet över huvud taget har överdrivits av militären, av rustningsindustrin och från upprustarpartiernas sida. Enligt en seminarieuppsats vid Göteborgs universitet motsvarar sysselsättningseffekten endast 2,1 procent av kostnaderna för ett fullföljande av hela Viggenprojektet.

Jag skulle ha fortsatt, men talmannen använder sin klubba, min tid är ute. Här utvecklas emellertid faktiskt de uppgifterna på ett helt annat sätt än vad upprustarpartierna har gjort gällande.

Herr GÖRANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! I första hand, har jag sagt, var och är inte Viggen ett sysselsättningsprojekt. Det är i första hand ett projekt för att fylla ett behov av flygplan som alla partier har ansett föreligga i vårt försvar.

Till herr Måbrink vill jag bara på nytt säga att ju längre tiden går, ju mer vi kommer att få utrett via de olika kommissioner m. m. som är inkopplade på IB-affären, desto färre kommer också argumenten att bli från dem som nu yrkar på att den särskilda verksamheten inte skall få några pengar under kommande budgetår.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk):

Herr talman! I vpk-motionen 1974:1287 anförs att den i statsverkspropositionen föreslagna höjningen av utryckningsbidraget för värnpliktiga från 250 till 400 kronor är "en väsentlig förbättring, men knappast tillräcklig". I dagens läge är nuvarande dagpenning löjligt låg, säger vi motionärer, och knappast någon värnpliktig har möjlighet att ekonomiskt rusta sig för utryckningen. I många fall är det tvärtom så, att många har gjort slut på eventuellt sparade slantar eller fått sätta sig i skuld för att klara ekonomiska åtaganden från tiden före värnplikten. Efter utryckningen kommer bostadskostnader och andra utgifter samtidigt som det i allmänhet dröjer en månad innan första lönen betalas ut. En betydande del av dem som muckat står dessutom utan arbete och normal inkomst. Det kan inte vara rimligt att de medborgare som har gjort sin värnplikt omedelbart därefter skall hamna i svåra ekonomiska förhållanden, säger vi motionärer och yrkar att riksdagen skall uttala sig för en höjning av bidraget till 800 kronor.

Efter det att motionen skrevs har en rad händelser inträffat som i stort stöder den uppfattning som kom till uttryck i vår motion. Under vintern och inför vårens utryckning av värnpliktiga kom en omfattande opinionsrörelse till stånd, där man från de värnpliktigas sida med skärpa påtalade de ohållbara förhållandena. Vid värnpliktsriksdagen 1974 blev detta en stor fråga, och man beslutade där om en kampanjvecka kring kravet på en höjning av utryckningsbidraget till 1 000 kronor. På stormöten och vid andra manifestationer samt i en rad resolutioner uttrycktes den kompakta enigheten kring kravet på ett till 1 000 kronor förhöjt bidrag. Den här rörelsen blev så stark att försvarsutskottet utnyttjade sin initiativrätt till att föreslå att de värnpliktiga som rycker ut under perioden 22 mars—30 juni i år skall få del av höjningen till 400 kronor, vilket också blivit riksdagens beslut.

De värnpliktiga har i sina resolutioner bl. a. anfört att utryckningsbidraget ju inte är tänkt att vara en gåva för lång och trogen tjänst, utan det skall täcka utgifter fram till en första lön eller under tiden man söker arbete. Enligt sociala bidragsnormer måste man ha ca 1 000 kronor för att klara sitt uppehälle under en månad, säger man, och då framstår 250 kronor som helt otillräckligt. Mat, hyra, kläder, resor, lån och uppskjutna amorteringar är bara några av de många utgifter som skall betalas med dessa 250 kronor. De som inte har arbete får det givetvis ännu svårare. Familjeförsörjarna har dessutom sina familjer att dra försorg om. Många tvingas därför låna av föräldrar och vänner. Andra får gå till socialvården. I en skrivelse till alla partiets riksdagsgrupper från soldaterna på S 2 i Karlsborg säger man att den redan beslutade höjningen — och man sätter då ordet höjningen inom citationstecken — från 250 till 400 kronor kan man inte se som en reell höjning utan enbart som kompensation för de prishöjningar som skett sedan utryckningsbidraget infördes 1963 — det var då 200 kronor. Man ansåg att kravet på 1 000 kronor var fullt rimligt och uppmanade därför alla riksdagsmän att ställa sig bakom detsamma.

Det råder väl inget tvivel om att de förhållanden som redovisas i de värnpliktigas uttalanden innebär en stor påfrestning för de värnpliktiga. De kan ha skiftande uppfattningar om betydelsen av sin utbildning, men de anser säkerligen att de gör en personlig insats för landet. Att utöver det obehag som militärtjänsten som sådan kan innebära också behöva ha bekymmer med sin egen eller en hel familjs ekonomi, bekymmer beträffande möjligheter till arbete efter utryckningen osv. sätter naturligtvis sina spår. I sak innebär för övrigt den nuvarande ordningen att en stor del av kostnaderna för utbildningen av de värnpliktiga betalas av dem själva. Man må inte förundras över att värnpliktiga som i många fall upplever värnpliktstiden som en ren uppoffring — och då inte bara i ekonomiskt avseende — finner detta vara ohållbart.

Utredningen om systemet för förmåner åt värnpliktiga kom fram till att ett system enligt principen studiesocial ersättning är att föredra såvitt gäller värnpliktiga under grundutbildning. Utryckningsbidraget bör vidare i princip motsvara åtminstone en halv månadsinkomst för värnpliktig. Mot den här bakgrunden kom man fram till ett belopp runt 400 kronor.

Detta förfaringsätt har kritiserats av åtskilliga remissinstanser som anser att det föreslagna beloppet är för lågt eller att det bör bestämmas

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

på ett annat sätt än utredningen har föreslagit. Det är väl också helt klart att för en människa i produktionen representerar 400 kronor inte på långt när en halv månadsinkomst.

Vid riksdagens debatt i mars med anledning av försvarsutskottets särskilda initiativ var vi från vpk:s sida av formella skäl förhindrade att ställa något yrkande och hänvisade då till att vi tänkte återkomma när vår motion behandlades. Yrkandet i motionen om en höjning av uttryckningsbidraget till 800 kronor motsvarar inte till fullo vad som krävts från de värnpliktigas sida. Men det motsvarar ändå på ett helt annat sätt än propositionens förslag de värnpliktigas berättigade krav, och jag vill, herr talman, yrka bifall till motionen 1974:1287 som behandlas i försvarsutskottets betänkande nr 19.

Herr BRÄNNSTRÖM (s):

Herr talman! Min avsikt var att i denna debatt begränsa mig till att mycket kort kommentera avsnittet om försvarsforskningen i försvarsutskottets betänkande nr 19.

Bakgrunden är egentligen det beslut som togs föregående år, alltså av 1973 års riksdag, utifrån det förslag som redovisades i propositionen 88. Det förslaget innebar att försvarsforskningen skulle få en ny organisation. En majoritet av utskottet med representanter för alla partier utom moderaterna ställde sig bakom det då framlagda förslaget. Vissa invändningar mot förslaget framfördes dock av moderaterna i utskottet och av enskilda ledamöter från folkpartiet och centern. Invändningarna var i första hand baserade på den värderingen att en uppdelning av forskningen skulle vara kvalitativt nedsättande samt att den föreslagna lokaliseringen kunde förväntas få andra negativa konsekvenser beroende på avståndet till kvalificerad universitetsforskning.

Från socialdemokratiskt håll hävdade vi då som vid många andra tillfällen att även försvaret och därmed sammanhängande verksamheter måste kunna användas i lokaliseringspolitiska sammanhang. Denna värdering står sig fortfarande.

Vad som var viktigt – och vad som är viktigt när det gäller såväl lokaliseringen av FOA som andra beslutade omlokaliseringar – är att ge den utlokaliserade verksamheten en riktig organisation. Detta har man också enligt min uppfattning gjort, när man beträffande FOA har föreslagit de fem huvudenheterna med en sammanhållande ledning. Organisationen håller nu på att byggas upp och skall i sina huvuddrag vara färdig till den 1 juli 1975.

Vid behandlingen 1973 utformades den huvudsakliga organisationen för vår försvarsforskning, men kvar blev försvarets teletekniska laboratorium (FTL), som skulle göras till föremål för särskild utredning. Så har också skett. Ansvariga har varit FOA och försvarets materielverk. De har efter prövning stannat för att enheterna för telekomponenter, miljöprovning och miljöforskning liksom ansvaret för försvarets telekomponentråd bör överföras till materielverket. Aterstoden av FTL bör enligt departementschefen ingå i FOA:s huvudenhet 3 och förläggas till Linköping. Majoriteten i utskottet delar denna uppfattning. De enda som inte gör det är moderaterna, men även de är mycket måttfulla i sina invändningar,

vilket kanske bör tolkas som ett bevis för att den slutgiltiga lösning av försvarsforskningens organisation som nu föreligger i sina huvuddrag är mycket brett förankrad. Visserligen har herr Danell framfört synpunkter mot förslaget, men varken han eller någon annan har tydligen funnit så starka skäl mot förslaget att det har motiverat en reservation. Herr Danell har låtit påskina att det var med en viss nonchalans som man mycket kortfattat på några rader i propositionen nämnde denna flyttning. Jag vill emellertid påstå att man i propositionen bara antydde vad som var på väg att ske. Huvudvärderingen är ju gjord i den utredning som materielverket och FOA tillsammans har svarat för.

Herr talman! Jag skall nöja mig med detta som en kommentar till den del av debatten som rör forskningen. Men jag kan inte underlåta att också något litet anknyta till den diskussion som herr Magnusson i Kristinehamn här tog upp i sitt anförande, när han talade om de värnpliktigas utryckningsbidrag. Jag skulle vilja göra några kommentarer till diskussionen om de värnpliktigas förmåner.

Uppenbart är att den begärda översynen var väl motiverad. Frågan är väl närmast: Vilka av värnpliktsförmånerna är det mest berättigat att justera inom den ekonomiska ram som kan föreligga? Utskottet tog ett initiativ och justerade utryckningsbidraget till 400 kronor, i första hand för att återföra det till det värde det hade när det infördes. Det var närmast, vill jag påstå, en justering upp till dagens kostnadsäge.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att jag tror att det vore värdefullt om vi lät de värnpliktigas organisationer — sådana har börjat växa fram och fått en stabilitet och styrka som gör det möjligt att få långtgående konkreta besked från deras sida — utveckla sina värderingar av vilka värnpliktsförmåner det är angelägnast att höja och inte ensidigt uppehöll oss vid utryckningsbidraget. Om man i slutskedet av en värnpliktsomgång frågar vad som är mest angeläget får man naturligtvis svaret: utryckningsbidraget. Om man frågar i inryckningsskedet är det lika naturligt att man får svaret: familjebidraget, resebidraget och kanske andra förmåner. Jag tror att vi gör de värnpliktiga den största tjänsten om vi nogsamt efterhör vad deras organisationer kommer fram till och sedan ser till att justeringarna så långt möjligt följer deras önskemål.

Med detta, herr talman, yrkar jag i likhet med de tidigare talarna från mitt parti bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Brännström säger att vi bör avvakta vad de värnpliktiga och deras organisationer slutligen binder sig för, vilka förmåner de framför allt vill ha. Jag vill naturligtvis inte ta ställning till den frågan, men nog måste man väl säga att den livliga aktivitet som under våren utspelats kring just utryckningsbidraget ändå tyder på att de värnpliktiga själva anser att det är den väsentligaste frågan. Det var, som jag sade förut, en stor fråga på värnpliktsriksdagen. Jag har fattat det så att riksdagen är på det klara med allvaret i de propäer som de värnpliktiga

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

gjorde i detta sammanhang och även med att den föreslagna höjningen är för liten. Därför tycker jag att det nu ligger nära till hands att gå de värnpliktiga till mötes och bifalla vår motion, som visserligen inte till fullo uppfyller deras krav men som innebär ett steg på vägen. Jag tror att det är en åtgärd som verkligen skulle vinna gehör hos de värnpliktiga.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m) kort genmäle:

Herr talman! Bara några ord med anledning av vad herr Brännström sade om vår inställning till utflyttningen av FOA, försvarets forskningsanstalt. Jag vill påstå att vi har precis samma mening som tidigare, nämligen att det är olämpligt att splittra FOA som man nu har gjort. Men det har nu skett, trots att vi haft en annan mening, och därför tvingas vi, när det gäller den fråga som är aktuell i dag, att nöja oss med ett särskilt yttrande.

Herr BRÄNNSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill återknyta till värnpliktsförmånerna. Det är ju ändå så att den här frågeställningen under våren i första hand har berört de grupper som hade sin utryckningsdag rätt nära i tiden och som med utgångspunkt från det naturligtvis reagerade mest positivt på ett höjt utryckningsbidrag.

Jag deltog själv i en överläggning med värnpliktiga ute på ett av våra förband. Den debatten gav, vill jag påstå, vid handen att det finns underlag för att föra det här resonemanget om värnpliktsförmåner över hela fältet. Man skall inte vara så ensidig att man säger att bara just detta bidrag är det viktiga. Jag tror inte att man då tillvaratar de värnpliktigas intressen på bästa sätt.

Jag vill dessutom säga till herr Petersson i Gäddvik att jag mycket väl förstår att moderaterna inte har ändrat sina värderingar beträffande FOA och dess utflyttning. Det vore olikt moderaterna att över huvud taget ändra sig i något avseende, och det kan man i och för sig räkna dem till godo. Men jag vill påstå att man när det gäller FTL tonat ned sin argumentation betydligt, eftersom man tydligen anser att rätt goda funktioner uppnås med det föreliggande förslaget.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det ena behöver inte utesluta det andra. Många värnpliktiga sätter givetvis värde på andra förmåner, men just den starka opinionen kring kravet på 1 000 kronor i utryckningsbidrag och de förhållanden som kommit i dagen i samband därmed visar att det är motiverat att höja detta bidrag. Därför tycker jag att vi skall rösta för ett högre anslag nu och ta ställning till de övriga värnpliktsförmånerna senare.

Herr BRÄNNSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Naturligtvis utesluter inte det ena det andra. Men i alla sammanhang där vi har att pröva budgetutrymme och funktioner i förhållande till vår ekonomi är det, som jag tidigare sade, bättre om fördelningen av resurserna sker i fullt samförstånd och samråd med de

värnpliktigas organisationer än utifrån en kanske litet väl känslomässig bedömning i anslutning till en nära förestående utryckning.

Herr FRANSSON (c):

Herr talman! I försvarsutskottets betänkande nr 19 behandlas bl. a. motionen 1282, som aktualiserat frågan angående utvidgningar av övningsfält för militära ändamål.

Det är med tillfredsställelse jag noterar utskottets ställningstagande till de problem som har aktualiserats i motionen i och med att utskottet ställer sig bakom motionens krav på en utredning. Det är uppenbart att de militära övningsfälten ofta innebär ett stort ingrepp i miljön och för de människor som bor i dess närhet.

Jag är medveten om att det, med tanke på de moderna vapnens krav, från militärt håll ställs stora anspråk på att övningsfälten blir anpassade så att dessa vapen kan utnyttjas på det sätt som avses. Detta medför då problem av allvarlig karaktär. Därför finns det, som vi framhållit i motionen, mycket starka skäl för att undersöka alla möjligheter att använda sig av simulatorer även när det gäller utbildning på långskjutande vapen. Kan man använda sådana simulatorer behöver utvidgningen inte ske i den omfattning som annars blir nödvändig, samtidigt som man inte minskar på utbildningseffekten.

Verkningarna av skjutfältsutvidgningar griper ofta in i en bygds hela liv. Men följdverkningarna blir inte bara begränsade till själva det militära övningsområdet. Även omkringliggande områden kan bli oanvändbara för odling och för friluftaktiviteter av olika slag. Detta gör att frågan om utvidgning av övningsfält inte bara angår de markägare som berörs utan även andra grupper i samhället. Detta har också utskottet understrukt i sitt yttrande över motionen. Därför är det, som jag ser det, viktigt att alla alternativ undersöks noggrant och att allsidiga bedömningar görs, där man i större utsträckning än hittills tar hänsyn till bygdens intressen och de miljömässiga aspekterna. Viktigt är också att man tar hänsyn till vårt framtida kulturlandskaps bibehållande i sådan omfattning att allas intressen kan tillgodoses.

Den utredning och det arbete som för närvarande pågår när det gäller utvidgningarna av Skillingaryds skjutfält är ett exempel på att tillräcklig hänsyn inte har tagits till dessa intressen. Från ortsbefolkningen och de människor som berörs av dessa planer har det blivit en mycket stark opinion mot det förslag till utvidgning som har presenterats. Även kommunstyrelsen i Vaggeryds kommun har uttalat sig för att man bör avvakta med ett ställningstagande tills den fysiska riksplaneringen är klar.

Jag förutsätter att det utredningsuppdrag som riksdagen nu ger Kungl. Maj:t snabbt skall kunna förverkligas och leda till ett positivt resultat. Jag har, herr talman, inget annat yrkande än om bifall till betänkandet på denna punkt.

Så till slut några ord om punkten 2 i vår motion. Vi har där hemställt om att utvidgningar av övningsfält för militära ändamål inte skall få ske förrän denna översyn är klar. Här har emellertid utskottet avvisat detta förslag med minsta möjliga motivering. Med tanke på mitt tidigare uttalande, med en förhoppning om ett snabbt utredningsresultat, bör

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitik,
m. m.

Torsdagen den
9 maj 1974

*Försvarspolitiken,
m. m.*

detta såsom jag ser det innebära att några mer omfattande utvidgningar av skjutfält och övningsfält inte behöver komma till stånd innan den av riksdagen begärda allmänna översynen är klar.

I betänkandet 19 behandlas också motionen 152 av herr Swanström m. fl. som aktualiserat frågan om helt fria hemresor för de värnpliktiga. Utskottet har i sitt yttrande hänvisat till de utredningar som pågår angående systemet med förmåner åt värnpliktiga. Jag vill, herr talman, till sist uttala den förhoppningen att resultatet blir att de värnpliktiga erhåller helt fria resor, så att man slipper de administrativa merkostnader som uppstår i och med införandet av ett sådant system, där den värnpliktige skulle få betala 10 kronor för varje resa.

Med det anförda, herr talman, vill jag yrka bifall till försvarsutskottets betänkande på samtliga punkter.

Herr talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag känner mig just nu tyngd av dubbel samvetsnöd. I ett avseende riktar sig den samvetsnöden mot kamraterna i riksdagen som naturligtvis med all rätt tycker att denna debatt kunde vara slut nu, eftersom den har tagit ganska lång tid och eftersom det finns ytterligare ett angeläget ärende att behandla under dagens plenum. Det finns emellertid också en annan sorts samvetsnöd, som för mig väger tyngre: samvetsnöden gentemot lojala samhällsmedarbetare, vilka kanske gång på gång upplever att det de arbetar med blir föremål för en ordväxling där anklagelser — naturligtvis ofta med fullt fog — riktas mot oss politiker, kanske för att inte vara tillräckligt observanta, men som de som arbetar med de frågor det gäller kan uppleva såsom anklagelser riktade mot dem. — Ni förstår säkert alla att det främst är de replikskiften som har förekommit omkring flygplanct Viggen och kanske också om filmen om Viggen som jag nu har i tankarna. Jag har nämligen vid ett par tidigare tillfällen varit i den situationen, att jag i ett hårt tidspressat replikskifte inte ansett mig ha tid att uttrycka vad jag känt ett behov av att säga. Men nu vill jag göra det. Jag skall göra det kort, och jag skall undvika att provocera.

Jag tillhör inte dem som ondgör sig över Viggenfilmen och över att den fått visas i TV. Det är en film som är skickligt upplagd för att gagna sitt syfte, och hade den fått visas tidigare i obeskuret skick hade syftet gått fram ännu klarare. I flera avseenden är den naturligtvis rent absurd, men den har också mycket stora förtjänster. Jag beklagar inte att det ligger statliga pengar i den.

Den behandlar t. ex. det s. k. kamaraderiet på högsta nivå. I det avseendet är den tänkvärd. Här framträder det i form av samspel mellan militär och flygindustri, men problemet kan ha giltighet i flera samhällsfunktioner. Naturligtvis är det inte fel att ha goda kontakter. Från många utgångspunkter är det, som en av de huvudagerande i filmen framhöll, en stor fördel att folk i detta lilla land känner varandra; kommunikationerna behöver inte bli långa och krångliga, varför resultat

kan nås på ett smidigt sätt. Men just i detta ligger en kontrollproblematik som har uppmärksamgjorts på ett skickligt sätt. Det är inte att hemfalla åt stalinistisk misstänksamhet att konstatera detta.

I politiskt hänseende trollas i denna debatt betänkligt med tidsperspektivet. Den fruktan som präglade de år som har nämnts som det kalla krigets kommer aldrig fram på rätt sätt. Supermakternas fruktan för varandra utlöste som vi minns en händelsekedja, vars för oss mest näraliggande följd var Sovjetunionens reella annekterande av grannländer i Europa. Jag moraliserar inte ens mot det; Sovjetunionen har under historiens gång många gånger varit utsatt för kränkningar från andra länder. Jag förstår dess fruktan, men jag tycker det är fel att den fruktan vi då kände glöms bort. Att föra neutralitetspolitik i det klimatet upplevdes kräva ett välrustat försvar. De som föranstaltade om detta var verkligen i takt med folkmeningen. Sedan har det rört sig i rätt riktning i Europa. Skräcken har kunnat lossna.

Var det och är det som det påstås i den här debatten så att de ekonomiska satsningar som gjordes tidigare medförde att det inte skulle ha gått att avskrika projektet om man så hade önskat? Naturligtvis inte. Vårt försvar skall främst förebygga krig. Vi är därför inte bara beredda att ställa projekt åt sidan utan t. o. m. att avföra funktionsduglig utrustning, om vi inte längre behöver den. Så sent som i denna stund skulle vi kunna avstå från att fullfölja Viggenprojektet, om vi fann att det inte behövdes. Vi fick ta utlagda miljarder med jämnmod och glädjas åt att det hot som de varit avsedda att rusta oss mot hade skingrats.

Sysselsättningen då – herr Göransson var inne på den och jag instämmer med honom – har väl ändå spelat en stor roll? Ja, naturligtvis för många men inte för alla. Det är klart att sysselsättningsaspekten har varit påtaglig t. ex. för landshövdingen i Östergötlands län, för lin-köpings- och trollhättebor, för SAAB-folk i alla tjänsteställningar. I den mån jag skulle låta sådan hänsyn styra mig skulle det bära hän i rakt motsatt riktning. För de pengar som läggs på dyra flygplan kan självfallet inte samtidigt köpas utrustning till det värnpliktsförsvar som jag i min utredarfunktion har haft anledning att måna om.

Den bild som filmen tecknar och som man tydligen på sina håll tar för gott om politikernas aningslöshet är långt ifrån sann. Jag var inte med i den försvarsutredning som karikerades, men jag känner dem som var med. Jag är övertygad om att det inte gick till tillnärmelsevis så som det skildras i filmen. Man lyssnade säkert inte till obegriplig teknisk föredragning för att sedan fråga om planet gick fort och därefter säga att "det tar vi".

Herr Lorentzon har nämnt Anselm Gillström. Herr Lorentzon gjorde det på ett för herr Lorentzon hedrande sätt och verifierade Anselm Gillströms skeptiska sinne. Därmed har herr Lorentzon också verifierat att de politiker som deltog i behandlingen av denna fråga ingalunda var några omedvetna ja-sägare utan att de gick till botten med problemet på så pass gott sätt som lekmän kan göra.

Hur det gick till när 1970 års utredning accepterade utvecklingen av Jaktviggen vet jag, för då var jag med. Då var kostnadsaspekten så påtaglig och behovet av att bemästra försvarskostnaderna så stora att vi

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitikern,
m. m.

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitik,
m. m.

verkligen var observanta. Om någon förde nedlagda kostnader på tal, avvisade vår ordförande, Gunnar Lange, detta med hetta: Gjort var gjort – nu gällde frågan om vi behövde Jaktviggen eller inte. Så gott som lekmän nu kan göra det bedömde vi behovet mot en väntad 1980-talsmiljö i politiskt, militärt och stridstekniskt avseende och kom efter många val av handlingslinjer fram till vad vi ansåg som den mest ekonomiska och politiskt klokaste lösningen. Så gjorde också de politiker som hade det centrala ansvaret för de tidigare besluten, och så kommer säkerligen de att göra som får ta exaktare ställning till frågan om attackplan efter Viggen.

Vi vet ganska litet om hur detta ställningstagande kan bli – det finns de som hävdar helt andra försvarspolitiska lösningar. Detta får prövas och utvärderas. I undersökningarna är siktet inställt på att få fram ett plan som till ett pris som medger anskaffning i tillräckligt antal nöjaktigt kan fylla sitt syfte. Det är detta som ligger bakom den inexakta termen ”måttliga prestanda”, vilken gav upphov till den skenbara motsättningen vid den socialdemokratiska partikongressen.

Inte vill jag som – vågar jag säga – en ganska uppmärksam försvarspolitiker säga att jag gått till botten med den här problematiken. Det är saker som man inte vet, men vi försöker ju med till buds stående medel sätta oss in i problemen så gott som det är möjligt för lekmän att göra det.

Det allvarligaste i hela teckningen av händelseförloppet är skildringen av politiker som aningslöst manipulerats. Det var det som gjorde att jag i ett visst trots begärde ordet vid den här tidpunkten. Det har sagts att vi fått föredragningar och tagit dessa för gott. Det är fullt legitimt att rikta anklagelser mot oss och att ifrågasätta vår kompetens. Men som jag inledningsvis sade kan det av dem som informerar oss upplevas som om vi inte skulle våga tala om att vi tror på de uppgifter som lämnas. Vad som påståtts här är att man för att få fram ett nytt plan inte bara använder de drygt 4 miljoner kronor som i år har anvisats för ändamålet utan ett betydligt större antal miljoner vilka redovisas som gående till planet Attackviggen. Där kan jag säga att vi av militära föredragande – och även de har rätt att bli friade från misstanken att de uppgifter som de lämnar inte är riktiga – miljon för miljon fått redovisning för vart pengarna går. Jag kan på grundval av de informationer vi fått säga att det inte är fråga om att på den vägen styra några pengar till framtagande av ett nytt flygplan.

Jag skall sedan bara säga – jag förstår att jag nu kommer ut på farlig mark, men jag hoppas med hänsyn till tidspressen att jag inte drar på mig någon replik – att det beträffande misstänkliggörande av politiker är på samma sätt med IB-affären som med fallet Viggen. Jag skall inte gå in på IB-affären – jag tar inte ställning till frågan om rätt eller fel. Jag vill bara säga att alla som följt vår försvarspolitik någorlunda uppmärksamst måste ha varit medvetna om att vi har en underrättelsetjänst. Underrättelser är en förutsättning för ett värnpliktsförsvar. De värnpliktiga måste kunna inkallas i tid. Vi har också använt tillgången till underrättelser som ett argument för att hålla våra kontinuerliga försvarskostnader på en måttlig nivå. Underrättelser skall ge möjligheter till beredskapshöjningar i tid. Jag

är medveten om att alla inte är helt tillfreds med försvarsutskottets arbete under de komprimerade veckorna i höstas då vi granskade IB-organisationen. Men jag tycker att alla som är sakliga i sin bedömning måste medge att de utgångspunkter som försvarsutskottets betänkande gav för fortsatta utredningar, vilka nu är på gång, har varit till nytta. Jag tycker att man kan ge sig till tåls med vidare domar tills de utredningar som nu är på gång har låtit höra av sig.

Att nu — men jag förmodar att det inte är så många som överväger att göra det — stödja herr Måbrinks förslag om att pengar inte får användas till denna trygghetsfunktion är verkligen att sätta krokben för en riktig försvarspolitik. Vi behöver i dag som alltid underrättelser. Att ens för en begränsad tid undandra dessa förutsättningar för underrättelser är helt horribelt. Jag yrkar därför avslag på herr Måbrinks förslag på denna punkt.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Herr Gustavsson i Eskilstuna använde vissa formuleringar som gjorde att jag begärde ordet. Frågan var närmast om riksdagsmännen har tillgång till alla de uppgifter som experterna har.

I mitt första anförande nämnde jag att det krävs en öppen och detaljerad redovisning inför riksdagen av alla fakta när det gäller det nya planet. Riksdagen och svenska folket får inte om några år på samma sätt som när det gällde Viggen ställas inför fullbordat faktum. Detta är allvarligt.

Sedan är frågan vilka siffror dessa experter presenterar. Jag tänker närmast på flygmaterielverket, som jag tidigare här i dag citerat. De siffror som brukar anges av flygmaterielverket och andra myndigheter när det gäller kostnaderna för Viggenprojektet är mycket i underkant. Informationen till riksdagens ledamöter måste sägas vara direkt missvisande. Detta gäller t. ex. den propagandabroschyr som utgavs såsom något slags motskrift mot filmen om Viggen. I denna broschyr räknar man t. ex. inte med de stora kostnaderna för baser och för STRIL -- radioledningssystemet. Argumentet är: "Dessa kostnader skulle vi haft i alla fall, vilket flygplanssystem vi än skulle valt." Men det handlar ju här inte om vad planet heter utan om dess typ. Ingen kan rimligen bestrida att det dyrbara elektroniskt avancerade planet kräver en dyrbar tekniskt avancerad markstyrning. Kostnaderna för denna måste givetvis räknas in i hela systemet, vilket man inte gör.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Herr Lorentzon, Ni är en senväckt begåvning, när Ni så ivrigt jagar efter försvarspolitikerna i Viggenfallet. Skulle till äventyrs fel ha begåtts, är vi väl inte så fantasilösa att vi upprepar precis samma fel. Alla kan vara helt övertygade om att faserna i denna frågas utveckling följs på ett uppmärksamt sätt.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Såsom svar på detta skulle jag bara vilja hänvisa till flygmaterielverkets broschyr, som gavs ut i anslutning till filmen om Viggen. I denna broschyr stämmer inte alla uppgifter.

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,

m. m.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag förutsätter att repliker som uttalas i riksdagsdebatten riktas mot riksdagsledamöter, vilka har möjligheter till genmälen.

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Jag skall försöka undvika en polemik mellan herr Gustavsson i Eskilstuna och mig.

Vi kommunister har aldrig ifrågasatt behovet av en svensk underrättelsetjänst. Men vi hävdar att det måste klargöras på vilket sätt denna underrättelsetjänst skall arbeta. Nu finns en rad anklagelser mot underrättelsetjänsten, vilka vi anser inte är tillräckligt utredda. Dessutom har man tillsatt en utredning, som skall lägga fram förslag om underrättelsetjänstens framtida organisations- och arbetsformer. Så länge detta inte är helt klart, anser vi det orimligt att ge anslag till denna underrättelsetjänst. Det är detta diskussionen handlar om.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Herr Måbrink säger, och i det har han rätt, att vpk inte har ifrågasatt behovet av en informationsorganisation av det ifrågavarande slaget. Men det behovet föreligger väl även under den tid som undersökningar pågår, så jag tycker nog att det är klokt – mot bakgrund av den senaste deklARATIONEN – att herr Måbrink återkallar det förslag han lagt på kammarens bord.

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Nej, herr Gustavsson, så enkelt är det inte. Det föreligger grova anklagelser mot IB – jag har redogjort för dem tidigare i debatten – och så länge man inte gått till botten med de anklagelserna så finns ju risken att verksamheten fortsätter på precis samma sätt. Det är den slutsats som åtminstone jag och mitt parti drar. Därför anser vi att om man inte vill gå till botten med den här affären så skall riksdagen heller inte anslå pengar.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Detta var en sant konservativ syn: Så länge man inte gått till botten ordentligt med en fråga skall man inget göra! Hur många frågor är vi tillräckligt djupt i botten med? Undersökningar pågår, behov föreligger. Jag finner det helt horribelt att undandra den trygghetsfaktor som ligger i att ha en fungerande underrättelsetjänst.

Överläggningen var härmed slutad.

Försvarsutskottets betänkande nr 19

Punkten 1

M o m. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1283 av herr Hermansson m. fl., och förklarades den förra

propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lorentzon begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 1 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

*Försvarspolitikén,
m. m.*

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1283.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lorentzon begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	282
Nej	—	16
Avstår	..	2

M o m. 2 o c h 3

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

M o m. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionerna nr 1284 av herr Hermansson m. fl. och nr 1652 av herr Werner i Tyresö m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lorentzon begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 2 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionerna nr 1284 och nr 1652 i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lorentzon begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	284
Nej	—	16

M o m. 2 ... 5

Utskottets hemställan bifölls.

M o m. 6 o c h 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Petersson i Gäddvik och herr andre vice talmannen Virgin, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Petersson i Gäddvik begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 2 mom. 6 och 7 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Petersson i Gäddvik och herr andre vice talmannen Virgin.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Petersson i Gäddvik begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Den omröstning gav följande resultat:

Ja	—	240
Nej	—	46
Avstår	—	15

Punkten 3

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 4

Lades till handlingarna.

Punkten 5

M o m. A 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Petersson i Gäddvik och herr andre vice talmannen Virgin, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Petersson i Gäddvik begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 5 mom. A 1 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Petersson i Gäddvik och herr andre vice talmannen Virgin.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Petersson i Gäddvik begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Den omröstning gav följande resultat:

Ja	—	238
Nej	—	45
Avstår	—	16

M o m. A 2 A 6 s a m t m o m. B 1 o c h B 2

Utskottets hemställan bifölls.

M o m. B 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1287 av herr Måbrink m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Magnusson i

Kristinehamn begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 5 mom. B 3 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1287.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Magnusson i Kristinehamn begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	283
Nej	—	16
Avstår	—	1

M o m. B 4

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 6--22

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 23

M o m. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1652 av herr Werner i Tyresö m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lorentzon begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 23 mom. 1 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1652 i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lorentzon begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	284
Nej	—	16

M o m. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1652 av herr Werner i Tyresö m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lorentzon begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Försvarspolitiken,
m. m.

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 23 mom. 2 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1652 i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lorentzon begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 284
Nej — 16

Punkterna 24–38

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 39

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels det av herr Måbrink under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Måbrink begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 39 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit det av herr Måbrink under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Måbrink begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 284
Nej — 16

Punkterna 40–56

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Försvarsutskottets betänkanden nr 20–23

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 16 Föredrogs

Lagutskottets betänkande

Nr 17 i anledning av motion angående ändring av bestämmelserna rörande sekundosuccession

Socialutskottets betänkande

Nr 23 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Nr 19 i anledning av propositionen 1974:69 angående vissa energi-
besparande åtgärder i vad avser trädgårdsnäringens byggnader jämte
motion

Torsdagen den
9 maj 1974

*Återinförande av
affärstidsregle-
ring, m. m.*

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 17 Återinförande av affärstidsreglering, m. m.

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 27 i anledning av motioner
om återinförande av affärstidsreglering, m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:49 av herr Henmark (fp) vari hemställdes att riksdagen beslutade

1. att affärstidsreglering återinfördes,
2. att hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag härom,

1974:176 av herrar Karl Bengtsson i Varberg (fp) och Petersson i
Röstänga (fp) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla
att förutvarande affärstidslag återinfördes med den förändringen i dess
bestämmelser att den kommunala dispensmöjligheten slopades och att
butiker i stället ägde rätt till söndagsöppet fyra gånger per år efter
anmälan till kommunal myndighet,

1974:179 av fru Nordlander m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen
uttalade sig för ett förbud för öppethållande på sön- och helgdagar,
inbegripet helgdagsaftnar som inföll dag efter söndag, för butiker och
varuhus och hemställde hos regeringen att förslag till författningstext
härom utarbetades och framlades, vari borde ingå möjligheten att efter
tillstyrkan från den lokala fackföreningen bevilja dispens från sådant
förbud,

1974:337 av herr Jansson m. fl. (s) vari hemställdes att riksdagen hos
Kungl. Maj:t begärde att en utredning tillsattes om affärstiderna så snart
affärstidsnämnden framlagt erforderligt underlagsmaterial,

1974:537 av herr Fransson m. fl. (c) vari hemställdes att riksdagen
beslutade om

1. att förbud infördes mot att ha butiker öppna helgdagar och
helgdagsaftnar då dagen före helgdagsafton var helgdag,
2. att affärstidsregleringen återinfördes,
3. att dispensmöjlighet föreskrevs i lagen men att dispenssystemet
tillämpades restriktivt och likformigt över hela landet,
4. att de anställda gavs medinflytande vid behandlingen av dispens,

1974:547 av fru Olsson i Helsingborg m. fl. (c) vari hemställdes att
riksdagen beslutade om återinförande av affärstidslagen,

1974:849 av herr Gustafsson i Byske (c) vari hemställdes att riksdagen
beslutade att affärstidsregleringen återinfördes,

Torsdagen den
9 maj 1974

*Återinförande av
affärstidsregle-
ring, m. m.*

1974:852 av herr Gustavsson i Ängelholm m. fl. (s) vari hemställdt att riksdagen beslutade att hos Kungl. Maj:t begära att en utredning syftande till affärstidslagens återinförande tillsattes samt

1974:872 av herr Svensson i Kungälv m. fl. (s) vari hemställdt

1. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde en utredning om affärstidslagens återinförande snarast möjligt samt

2. att Kungl. Maj:t utformade de närmare bestämmelser, som borde gälla i samband därmed.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle

1. i anledning av motionerna 1974:337, 1974:852 och 1974:872 som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om en utredning om affärstiderna,

2. avslå motionerna 1974:49, 1974:176, 1974:179, 1974:537, 1974:547 och 1974:849.

Reservation hade avgivits av herrar Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c), Svensson i Malmö (vpk) och Petersson i Ronneby (c) samt fru Oskarsson (c) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen skulle

1. avslå motionerna 1974:337, 1974:852 och 1974:872,

2. i anledning av motionerna 1974:49, 1974:176, 1974:179, 1974:537, 1974:547 och 1974:849 hos Kungl. Maj:t anhålla att förslag till ny affärstidslag med den inriktning som reservanternas angett förelades årets riksdag.

Herr GUSTAFSSON i Byske (c):

Herr talman! Näringsutskottets betänkande nr 27 behandlar motioner som väckts från fyra av de fem riksdagspartierna angående återinförande av affärstidsregleringen. Det är bara moderata samlingspartiet som inte funnit frågan så angelägen att man velat besvara kammaren med motioner.

Gemensamt för samtliga motioner är bedömningen att den fria affärstid som tillkom med ingången av 1972 från flera synpunkter varit olycklig. Så t.ex. framhålls i samtliga motioner de ogynnsamma konsekvenserna för handelns personal. Den fria affärstiden, då främst söndagsöppethållandet, och den inverkan som den haft på strukturförändringar inom handeln är likaledes ett genomgående tema i motionerna.

Sex av motionerna begär att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer att förslag till ny affärstidslag förelägges riksdagen. De övriga tre motionerna vill att frågan skall utredas.

Utskottsmajoriteten har, jämfört med uttalandet förra året, skärpt sin skrivning. Man säger nu att de skäl som anförts i motionerna är vägande, och man beställer en utredning av frågan. Men man är verkligen i överkant försiktig. Man säger att affärstidsnämndens redovisning, som avses komma under 1975, bör avvaktas innan någon utredning kommer till stånd.

Torsdagen den
9 maj 1974*Återinförande av
affärstidsregle-
ring, m. m.*

Vi reservanter, som begär ett förslag till ny affärstidslag som kan behandlas av årets höstriktdag, anser oss ha skäl till denna snabbare behandling. Bl. a. har Handelsanställdas förbund i sitt yttrande till LO understrukit söndagsöppethållandets ogynnsamma verkningar för de affärsanställda. Förbundet anser att utvecklingen sedan de fria affärstiderna infördes har inneburit påtagbara förändringar som motiverar en ny affärstidslag. Man framhåller att söndagsöppethållandet ökat mer och stannat på en betydligt högre nivå än som beräknades när lagen upphörde. Förbundet påpekar att söndagsöppethållandet fick en anmärkningsvärt stor omfattning under december månad 1973. Det finns enligt förbundet stor risk för att vad som hände i december 1973 sprider sig till fler perioder under året och att det sprider sig till fler branscher, orter och regioner. Man säger vidare att de nuvarande förhållandena har förorsakat stor irritation bland förbundets medlemmar. Affärstidsfrågan har av medlemmarna upplevts som ett mycket stort problem. Handelsanställdas förbund föreslår en snabbutredning med sikte på att affärstidslagen skall återinföras. Från reservanternas sida ser vi de anställdas reaktion så allvarlig att man verkligen snabbt måste komma till en lösning som det verkar finnas stor enighet om.

Från konsumentsynpunkt torde det vara lika angeläget att snarast möjligt skapa vettiga bestämmelser. 1970 års affärstidsutredning har genom attitydundersökningar klart belagt att något utpräglat konsumentbehov av söndagsöppethållande inte föreligger. Av de konsumenter som nu handlar på söndagar uppger mellan 75 och 85 procent att de kan handla på vardagar.

Jag ser personligen den nu gällande ordningen som en fara för den fria konkurrensen och för det naturliga behovet av närservice på handelsområde. Tillkomsten av stora varuhus och s. k. stormarknader som har resurser att t. ex. hålla söndagsöppet är en fara för många närbutiker såväl i tätort som i glesbygd. De mindre butikerna har ofta varken ekonomiska eller personella resurser att ta upp konkurrensen. Till slut kanske man tvingas lägga ned sin verksamhet, vilket då inte bara drabbar företagaren utan en hel bygd. Nedläggningen av närbutiker drabbar de enskilda människorna, men naturligtvis är den särskilt kännbar för äldre och handikappade i vårt samhälle. Dessa förhållanden är ytterligare skäl för att man snabbt kommer till en rimligare ordning på handelsområde.

Reservanterna ansluter sig alltså till motionsyrkandena om att en affärstidsreglering bör återinföras. Vi har så stort förtroende för kanslihusets kompetens att vi tror att regeringen mot bakgrund av redan kända förhållanden för riksdagen kan framlägga de förslag som nog hela utskottet önskar. Men det brådskar, och inte minst därför, fru talman, yrkar jag bifall till reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Under detta anförande övertog fru tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru NORDLANDER (vpk):

Fru talman! Att vänsterpartiet kommunisterna även i år återkommit med en motion i affärstidsfrågan har främst två orsaker. Den första är att

Torsdagen den
9 maj 1974

*Återinförande av
affärstidsregle-
ring, m. m.*

inga undersökningar hittills styrkt att det finns ett konsumentbehov av söndagsöppethållande. Den andra är de handelsanställdas erfarenheter av och inställning till frågan om söndagsöppet.

När beslutet om slopande av affärstidslagen fattades var konsumentbehovet av ökat öppethållande ett av de starka skäl som låg till grund för förslaget. Under de två år som gått sedan lagen slopades har åtskilliga undersökningar och intervjuer gjorts i fråga om olika konsumentgruppers inköpsbehov, men i inget fall har behovet av söndagsöppet bekräftats.

I det senaste numret av tidningen Vi redovisas en undersökning av Handelns utredningsinstitut som gjorts i 13 städer på uppdrag av affärstidsnämnden. Av 3 988 söndagskunder, som intervjuades då de passerat kassan vid butikens utgång, svarade drygt tre fjärdedelar att de skulle ha kunnat göra sina inköp på en vanlig vardag i stället. Motsvarande siffra för stormarknaderna ligger så högt som på 87 procent.

Medan 99 procent av dem som gått in i en livsmedelsaffär också handlade någonting, gick en femtedel av kunderna från varuhuset utan att ha köpt något. Av det köpta var ungefär 60 procent livsmedel och 25 procent kioskvaror -- tidningar, cigaretter, godis och liknande. Endast 1 procent av inköpen gällde kapitalvaror.

Inköpens storlek varierar. Drygt en tredjedel var på 10 kronor eller mindre, knappt 10 procent av kunderna handlade för mer än 50 kronor. På stormarknaderna låg dock inköpssumman högre. Med vetskap om vad vi får för 10 kronor i dag kan vi bedöma inköpsbehovet.

Av kundsammansättningen på varuhus och stormarknader drar utredningen vissa slutsatser: Kanske är söndagshandlandet för besökarna en liten förströelse, en sorts utflykt, ett sätt att träffa andra människor och på det viset kombinera nytta med nöje.

Är detta en hållbar motivering för fortsatt söndagsöppet? Det är min fråga.

Från de redovisade siffrorna kan vi räkna bort de kunder hos vilka de fria affärstiderna har skapat ett behov. Vi vet ju att ett ökat utbud som följd får ett ökat behov. Efter den borräkningen finns inte mycket kvar av det viktigaste skälet till söndagsöppet: konsumentbehovet.

Till den andra motiveringen vill jag först säga att det är de handelsanställda som bäst känner de konsekvenser som de fria affärstiderna fått. Genom egna undersökningar och genom medlemmarnas aktivitet har de kommit fram till att det främsta kravet och önskemålet är en skärpt lag i jämförelse med den som upphörde. De hävdar att utvecklingen av söndagsöppethållandet har inneburit påtagbara förändringar som motiverar en ny affärstidslag. Det har angetts tolv konkreta skäl för detta ställningstagande.

Dessa skäl redovisas i betänkandet och behöver inte upprepas, men sammanfattat framgår att söndagsöppethållandet har utvecklats i oväntad omfattning, vilket kan få konsekvenser även i det s. k. bakre ledet lagercentraler, bagerier, charkanläggningar och mejerier. Det kan leda till ökade krav på service, exempelvis även för barntillsyn, försäkringskassa, post och banker.

Av de attitydundersökningar som gjorts framgår klart att något utpräglat konsumentbehov inte föreligger. Arbetstidsförkortningen och

femdagarsveckan måste enligt de anställda betydligt ha underlättat möjligheterna att handla på veckans vardagar. Behovet av att affärerna skall hålla öppet på söndagar har alltså minskat.

Det har redan sagts att den omfattning som söndagsöppethållandet fått har förorsakat stora irritationer bland handelns medlemmar. Såväl för förbundets medlemmar som för dess organisationer har det blivit ett besvärligt problem, inte minst på grund av det stora antal korttids- och extraanställda som företagen håller söndagsöppetverksamheten i gång med. Med korta arbetstider och små inkomster följer en låg facklig organisationsprocent. Detta drabbar Handelsanställdas förbund, som därigenom inte får en samlad kraft bakom sina avtalskrav.

Men medlemmarnas aktivitet mot söndagsöppethållande stöds av en allt bredare opinion, av andra fackliga och politiska organisationer. Bl. a. har flera fackliga centralorganisationer i uttalanden ställt kravet på en ny affärstidslag. Även LO ger Handels sitt stöd då man i sitt remissvar på motionerna säger att betydande förändringar till det sämre har ägt rum och att det finns risk för att "decemberöppethållandet" 1973 sprider sig till flera branscher, orter och regioner. Söndagsöppet har blivit ett konkurrensmedel som i första hand utnyttjas av de större enheterna. Detaljhandelns konkurrens om kunderna är helt avgörande. Konsumenternas krav spelar ingen roll. "Bestämmer sig ett varuhus på en ort för att ha söndagsöppet, tvingas andra säljenheter, av rädsla för att annars tappa kunder och marknadsandelar, att agera på samma sätt."

De handelsanställda stöds också av ett ökat antal konsumentgrupper.

Näringsutskottet har i sitt betänkande gjort en fyllig redovisning för öppethållandet, prisutvecklingen, strukturomvandlingen, konsumentbehovet och de handelsanställdas anställningsförhållanden, efter uppgifter från affärstidsnämnden som tillsatts för att följa utvecklingen. Men hela affärstidsnämnden är tydligen inte överens om den tolkning av utvecklingen som gjorts. I tidningen Handels-Nytt för april månad kan man läsa:

"Affärstidsnämnden som har till uppgift att 'övervaka' konsekvenserna av de fria affärstiderna, har uttalat sig beträffande motionerna om ny affärstidslag. Nämndens meddelande i ärendet har tolkats som att man menar att de fria affärstiderna inte påverkat handeln i en ogynnsam riktning och att man inte på någon punkt kan finna det motiverat att återinföra affärstidslagen. Det är förvånande att den tolkningen förs ut som affärstidsnämndens officiella inställning, eftersom hälften av ledamöterna i nämnden – däribland de tre representanterna från Handels – intagit en annan ståndpunkt."

Det finns säkert många tvivelaktiga slutsatser i betänkandet om utvecklingen och konsekvenserna av de fria affärstiderna. Men *en* är det särskilt svårt att övertygas om, nämligen att söndagsöppethållandet inte påverkat prisutvecklingen i ogynnsam riktning. Visserligen sägs i betänkandet att det *kan* bero på att vissa prestationer kan överföras till andra dagar i veckan, bl. a. lagerfunktioner, kontorsarbete och påfyllning av varor, samt att ca 30 procent av de söndagsarbetande är särskilt anställda för att arbeta på söndagar och annan obekvämlig arbetstid och därför *kan* vara inplacerade i den lägsta lönetariffen i det kollektiva lönesystemet.

Man glömmer här att tala om att många av de extraarbetande inte ens

Torsdagen den
9 maj 1974

*Återinförande av
affärstidsregle-
ring, m. m.*

har avtalsbundna löner utan betalas helt godtyckligt av butiksinnehavarna. Man talar inte heller om att kostnaderna för sociala förmåner, som arbetsköparna själva uppskattar till 31,7 procent av kontant utbetalad lön, stjäls från dessa s. k. söndagsarbetande.

Vid mer än 2 000 arbetsställen – därav 400 enbart i Stockholm – saknas avtal. I de flesta fallen saknas också fackliga medlemmar, därför att vederbörande är rädda att mista sitt arbete. Så ser anställningstryggheten ut för många i dag.

En fråga: Påverkar inte heller de övriga 70 procenten, som förutsätts ha normal avtalslön, kostnaderna för söndagsöppet? För övrigt följer ju andra kostnader än lönekostnader med söndagsöppna butiker.

Jag tror inte att det ens finns någon riksdagsledamot som anser att prisutvecklingen inte påverkas av söndagsöppet. I varje fall finns det ingen som tvingas sköta om hushållsinköp som gör detta.

Vänsterpartiet kommunisterna stöder de handelsanställda i deras krav på arbetsfria sön- och helgdagar. På detta område finns det möjlighet att genomföra en sådan ordning, vilket inte är fallet inom alla yrkesområden.

När det gäller nedläggningen av närbutiker, alltså handelns struktur- omvandling, har enligt betänkandet söndagsöppethållandet i de stora butiksenheterna bara haft underordnad betydelse, detta trots att antalet närbutiker – i första hand livsmedelsbutiker – blir allt mindre. Det är ju också konstaterat att de flesta inköp som söndagskunderna gör avser livsmedel. Nu börjar även kioskerna att försvinna på grund av konkurrensen. 25 procent av söndagsinköpen är kioskvaror. Det är en olycklig utveckling från servicesynpunkt.

Min tolkning av söndagsöppethållandet är den att för konsumenterna innebär det höjda priser, ogynnsam strukturomvandling med ökat bortfall av kiosker och närbutiker, försämrade anställningsvillkor för personalen inom Handelsanställdas förbunds område och försämrad service genom svårigheter att rekrytera yrkeskunnig personal. Men vi som är emot söndagsöppet är optimister. Det finns många medlemmar i Handelsanställdas förbund som också är ledamöter av riksdagen. Handels-Nytt har i januarinumret av tidningen presenterat dessa riksdagsmän. Representanter för Handelsanställdas förbunds avdelning 19 har uppvak- tat sitt läns riksdagsmän. Självfallet väntar de nu på stöd för sina krav i affärstidsfrågan.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr BLOMKVIST (s):

Fru talman! Jag tycker att det efter de båda anföranden som vi nu har lyssnat till finns anledning erinra om att när riksdagen 1971 beslöt upphäva den gamla affärstidslagen, var beslutet troligen inte grundat på så ingående kunskap om förhållandena att de nya bestämmelser som infördes framstod som absolut bäst för konsumentpolitikens vidkommande. Men jag tror ändå att det rådde ganska stor enighet om att det var förenat med betydande svårigheter att ha kvar den gamla lagen. Vi vet att den lagen hade visat sig vara ett svagt skydd för de handelsanställda, och den ledde ofta till godtycklig fördelning av öppethållandet.

Det var mot denna bakgrund – inställningen hos Handelsanställdas

Torsdagen den
9 maj 1974*Återinförande av
affärstidsregle-
ring, m. m.*

förbund och den aktuella politiska situationen – som riksdagen kunde fatta beslut om att slopa affärstidsregleringen på försök. Jag vill understryka att det är en försöksverksamhet. Genom att tillsätta affärstidsnämnden markerade statsmakterna att det främst var fråga om en försöksverksamhet. Jag vill i sammanhanget också peka på att de handelsanställda och konsumenterna har den övervägande representationen i nämnden. Arbetsgivarna har som bekant inte några representanter där.

Som tidigare sagts skall affärstidsnämnden ägna uppmärksamhet åt fyra frågekomplex, nämligen förändringar i affärernas öppethållande, arbetstider och andra anställningsförhållanden för personalen, prisnivån och handelsstrukturen. Det åligger nämnden att omedelbart anmäla till regeringen om den finner att de fria affärstiderna har ogynnsamma verkningar inom dessa områden. Vi har nu kunnat konstatera att handelsministern i samband med besvarandet av interpellation och enkla frågor meddelat att någon anmälan inte har inkommit från affärstidsnämnden. Det måste väl innebära att nämnden – med det ansvar den har för sin uppgift och ifrån de fakta nämnden har att arbeta med – inte har ansett anledning föreligga att anmäla någonting för regeringen.

Sedan vill jag också säga något om en annan sak, som tidigare talare mycket snabbt gick förbi. En avgörande faktor vid arbetstidsregleringens slopande var önskemålet att statsmakterna skulle överlåta åt konsumenterna att genom sina köpvanor påverka detaljhandeln att tillämpa de affärstider som vid en samlad bedömning av inköpsmöjligheter och priser ter sig mest fördelaktiga för konsumenterna. Därigenom skulle konsumenterna samtidigt få möjligheter att styra utvecklingen så att affärstiderna blev bättre anpassade till konsumenternas behov. Detta gäller självfallet inte minst de förvärsarbetandes behov. Det är också med stort intresse man tar del av den redovisning som affärstidsnämnden gjort över konsumenternas önskemål att göra sina köp på exempelvis söndagar. Det förefaller som om det främst vore människor med hög förvärsintensitet som förlägger sina inköp till sådana dagar. Det pågår för närvarande en utvärdering av det materialet, och det skall bli mycket intressant att så småningom få ta del av det.

Redan vid 1973 års riksdag behandlade näringsutskottet fyra motioner med förslag om att affärstiderna åter skulle regleras i lag. Utskottet avstyrkte motionerna och hänvisade bland annat till vad affärstidsnämnden uttalat, nämligen att det krävdes en längre tids erfarenheter innan tillräcklig och allsidig överblick erhållits över vad affärstidslagens avskaffande betytt. Man ansåg att inga slutsatser kan dras dessförinnan. Riksdagen godkände också utskottsmajoritetens förslag och avlog motionerna.

Att frågan om affärstiderna även i år är en central och viktig fråga framgår av de nio motioner som behandlas i näringsutskottets betänkande nr 27 och den reservation som är fogad till det. I samtliga motioner föreligger det förslag som syftar till någon form av reglering av affärstiderna. I flertalet av motionerna framförs olika förslag om ett återinförande av affärstidsregleringen. I tre av motionerna framförs krav på utredning. Två av dessa vill få till stånd en utredning syftande till

Torsdagen den
9 maj 1974

*Återinförande av
affärstidsregle-
ring, m. m.*

återinförande av affärstidsregleringen. I den tredje önskas en utredning om affärstiderna så snart affärstidsnämnden framlagt sitt underlagsmaterial.

De tidigare talarna har anfört en del av skälen för ett återinförande av affärstidsregleringen. Låt mig bara erinra om ett, som jag tror att flera ledamöter i utskottsmajoriteten fäster stort avseende vid — personligen gör jag det. Det är påpekandet att de stora varuhusen och stormarknaderna för att locka kunder vid söndagsöppet ordnar jippon där s. k. kändisar medverkar och där man använder sig av lockpriser, särskilt förmånliga priser. Det är klart att detta är en utveckling som man har anledning att vara observant med.

Men affärstidsnämnden har inte ansett att utvecklingen givit anledning till några farhågor, vare sig i fråga om söndagsöppet eller i övrigt. Man kan mycket kort sammanfatta nämndens uppfattning enligt dess remissvar så här: Andelen fast, heltidsanställd personal i butikerna har ökat på bekostnad av andelen tillfälligt anställda. Den fast, heltidsanställda personalens arbete på övertid och på obekvämt arbetstid har minskat. Någon menlig inverkan på handelns strukturomvandling har inte kunnat påvisas. De fria affärstiderna har inte påverkat prisnivån i butikerna i en för konsumenterna ogynnsam riktning. — Affärstidsnämnden framhåller också att den inte funnit någon anmälan till Kungl. Maj:t påkallad av den hittillsvarande utvecklingen.

Herr Börjesson har reserverat sig mot detta yttrande och anser att nämnden borde ha föreslagit att förbud mot söndagsöppet införs, att affärstidsregleringen återinförs och att dispensmöjlighet föreskrivs i lagen.

Herr Gustafsson i Byske hoppades att man i kanslihuset skulle kunna arbeta fram ett vettigt förslag. Men kanslihuset måste ju ändå se på vad reservanterna föreslår, och reservanterna föreslår ett bifall till motionerna och hemställer att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att förslag till ny affärstidslag med den inriktning som man angivit föreläggs årets riksdag. Av motiveringen framgår att reservanterna vill att man skall ha s. k. vardagsöppet från 8 till 20 och förbud mot söndagsöppet, men man skall ges möjlighet till dispens. Den verkligt svåra frågan är: Vilket organ skall ge den dispensen? Vilken riksläkare skall utarbetas? Dessa svåra problem var orsaken till att den gamla lagen inte fungerade på ett tillfredsställande sätt, men reservanterna anser ändå att man skall börja tillämpa den igen. Jag vet inte vilka möjligheter regeringen i dag har att utarbeta ett sådant vettigt förslag som reservanterna önskar.

Fru Nordlander har visst lämnat kammaren. Det finns en mycket intressant sak i hennes motion. Fru Nordlander föreslår att riksdagen skall uttala sig för ett förbud men att man skall ge möjligheter till dispens. Det skall då ske efter tillstyrkan från den lokala fackföreningen; det skall vara den som beviljar dispens.

Ser man sedan på vad reservanterna kommer fram till finner man att det har skett en kraftig glidning. Det står i reservationen: "Vid prövning av dispensärenden bör de anställda ha medinflytande."

När nu vpk har lämnat kravet att de anställda skall ha det avgörande inflytandet måste man ställa följdfrågan: Hur stort skall medinflytandet vara från de handelsanställda?

Handelsanställdas förbund har alltså gett in ett remissyttrande till LO där man mycket noga har belyst de olägenheter som för de affärsanställda är förenade med söndagsöppethållande. Förbundet föreslår LO att hos näringsutskottet hemställa om en snabbutredning av affärstidsfrågan i syfte att återinföra affärstidslagen.

Jag vill säga till herr Gustafsson i Byske att jag är övertygad om att de affärsanställda säkerligen inte avser den lag som jag nu förstår att reservanterna vill att man skall återinföra. De anställda vill ha en ny affärstidslag, som skall fungera på ett bättre sätt än den gamla.

Med undantag av Grossistförbundet — som inte vill utreda affärstidsfrågan — är övriga remissinstanser, KF, LO, TCO och Köpmanaförbundet, för en utredning. Det finns anledning att hänvisa till de remissvar som både KF och LO har avgivit i det här sammanhanget, men jag skall inte göra några citat, för jag ser att tiden går kolossalt snabbt.

Utskottet har ansett — det vill jag understryka — att det finns skäl som talar för en utredning. Detta beror inte minst på de inregistrerade effekterna inom vissa lokala områden, där det är påtagligt att det tillfälliga eller sporadiska söndagsöppethållandet har ökat. På vissa platser har också — såvitt man kan förstå — söndagsöppethållandet blivit ett konkurrensmedel. Det är alldeles uppenbart att detta inte kan vara tillfredsställande från vare sig företagens, konsumenternas eller de handelsanställdas synpunkt.

Det är påtagligt att söndagsöppethållande på vissa platser har blivit ett led i kampen om kunder och marknadsandelar. Men i motsats till reservanterna, som utan någon som helst utredning vill återinföra en affärstidslag med dispensmöjlighet, anser utskottet att riksdagen har all anledning att avvakta affärstidsnämndens material. Därefter bör detta så snabbt som möjligt bli föremål för analys av en utredning, som även bör föreslå erforderliga åtgärder.

Jag tror att det för de handelsanställda, för konsumenterna och för detaljhandeln är nödvändigt att det görs en djupgående belysning av hela detta problemkomplex innan riksdagen fattar ett avgörande beslut i frågan. Jag vill avslutningsvis upprepa det jag tidigare har framfört, nämligen att det är viktigt att vi går till väga på detta sätt. Jag vill också gärna säga att en kommande utredning så snart som möjligt bör analysera det material som affärstidsnämnden kommer att presentera och därefter föreslå erforderliga åtgärder och, om det visar sig nödvändigt, en ny affärstidslag i någon form.

Fru talman! Jag ber att med det anförda få yrka bifall till utskottets hemställan.

På förslag av fru tredje vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande detta betänkande till kl. 19.30.

§ 18 Interpellation nr 81 ang. de allmännyttiga bostadsföretagens hyressättning, m. m.

Ordet lämnades på begäran till
Herr SÖDERSTRÖM (m), som yttrade:

Fru talman! Till största delen ombesörjes numera bostadsproduktionen i vårt land av de s. k. allmännyttiga bostadsföretagen, vilka skall arbeta utan vinstintresse. Eventuellt överskott får således endast användas till syften vilka skall komma hyresgästerna till godo.

Den hyra som åsätts lägenheter hos de allmännyttiga bostadsföretagen baseras på självkostnadsprincipen, så att företagets kostnader skall täckas in utan att någon vinst uppstår.

För att motverka de ständigt stegrade hyreskostnaderna är det numera vedertaget att hyressättningen hos de allmännyttiga bostadsföretagen blir normgivande även för de kooperativa och privata bostadsföretagen. Men därmed skärps kravet på att den uttagna hyran verkligen är sakligt underbyggd.

Genom att hyresregleringslagen ej var tillämplig på de allmännyttiga bostadsföretagen kunde de förr själva beställa hyresnivån. Numera sker som regel förhandlingar med hyresgästorganisationerna, innan hyran fastställs. Därvid lämnar bostadsföretaget in sin kalkyl, som redovisar de ökade kostnader som ligger till grund för kravet på hyreshöjning.

Som exempel på detta kan nämnas stiftelsen Hyresbostäder i Norrköping, som genom olika omständigheter råkat in i en likviditetskris, främst beroende på dålig organisation och dålig planering tillika med ett rekordartat antal outhyrda lägenheter — 759 stycken den 1 januari 1974. Enligt en av stadsrevisionen i Norrköping gjord undersökning visade det sig att stiftelsen för 1974 har ett gap mellan inkomster och utgifter på ca 17 miljoner kronor vilket måste täckas med ökade hyresinkomster.

I september 1973 lämnade stiftelsen in sin kalkyl till Hyresgästföreningen. Denna kalkyl utvisade den kostnadsfördyring som uppstått sedan 1972. Kostnaderna för outhyrda lägenheter var ej medräknade. Enligt denna kalkyl, som var mycket detaljerad, erfordrades hyresökning med 8 872 832 kronor motsvarande 12:40 kronor per m² lägenhetsyta. Några förhandlingar kom ej till stånd förrän i december 1973 och då vägrade Hyresgästföreningen att gå med på någon som helst höjning. Sedan förhandlingarna strandat skedde ingen ny förhandling förrän i april 1974 då Hyresgästföreningen medgav 7 kronor per m² lägenhetsyta i ökning. Stiftelsen ansåg sig tvungen att gå med på denna uppgörelse, vilken bl. a. innebar en minskad inkomst på ca 3,85 miljoner kronor. Till detta bör läggas ytterligare förluster genom försenad uppgörelse och även obefintlig möjlighet att utta retroaktiva hyror, tillsammans ca 6,75 miljoner kronor. Genom uppgörelsen åsamkades stiftelsen sålunda förluster på tillsammans ca 10,6 miljoner kronor.

Man skulle även kunna tillägga att genom en försenad uppgörelse omöjliggöres att inom en snar framtid åstadkomma täckning för de 17 miljoner kronor som förlusten beräknas uppgå till år 1974.

Hyresgästföreningen kommer säkerligen att vägra några nya förhandlingar så snart efter gjord uppgörelse. Även om en ny förhandling kan komma till stånd i höst kan man med ledning av tidigare förhandlingsresultat anta att en kommande uppgörelse blir lika oförmånlig för stiftelsen som tidigare. Den enda möjlighet som för närvarande står till buds att täcka detta underskott är genom kommunala subventioner men det måste anses direkt olämpligt och orimligt att kommunens skattebeta-

lare skall finansiera stiftelsens verksamhet genom att med skattemedel klara de hyresförluster som man genom förhandling ej lyckats undgå.

Med åberopande av det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr bostadsministern få ställa följande frågor:

1. Delar herr statsrådet den uppfattningen att ett s. k. allmännyttigt bostadsföretag skall få ta ut sådana hyror att företagets kostnader täcks?
2. Vilka alternativa möjligheter finns att täcka hyresförluster så att ej skattebetalarna drabbas?
3. Kommer staten att avskryva de lån som många bostadsföretag tvingas ta för att täcka förluster på grund av outhyrda lägenheter?

Denna anhållan bordlades.

§ 19 Anmälades och bordlades motionen nr 1844 av herr Hermansson m. fl. i anledning av skrivelse (framst. 1974:18) från riksdagens förvaltningsstyrelse med förslag till ändrad beräkning av arvodet till riksdagens ledamöter.

§ 20 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen av

Nr 190 Herr *Mellqvist* (s) till herr socialministern om kompetenskrav för att få utföra tillpassning av kontaktlinser:

Har statsrådet uppmärksammat att användningen av kontaktlinser ökat starkt och att tillpassningen till icke obetydlig del utförs av optiker som saknar legitimation eller av personer med bristfällig utbildning och är statsrådet beredd att medverka till att kompetenskrav utformas som ger kontaktlinsbäraren garanti för fullgod tillpassning av linserna?

Nr 191 Herr *Ångström* (fp) till herr jordbruksministern angående ersättning av statliga medel vid översvämningskatastrofer:

Anser jordbruksministern att ersättningar av statliga medel bör utgå för skador på enskild egendom i samband med översvämningskatastrofer?

Nr 192 Herr *Werner* i Malmö (m) till herr arbetsmarknadsministern om ökning av antalet personliga tjänster för arkivarbetare:

Är herr statsrådet – mot bakgrund av det stora antalet sökande av personliga tjänster för arkivarbetare – beredd medverka till att ramen för innevarande budget- och kalenderår – 150 tjänster – avsevärt vidgas?

Nr 193 Herr *Werner* i Malmö (m) till herr kommunministern om tillsättande av begärd utredning angående andlig vård på sjukhus:

När avser statsrådet tillsätta den av förra årets höstriktdag begärda utredningen angående andlig vård på sjukhus?

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Nr 76

Torsdagen den
9 maj 1974

Nr 194 Herr *Werner* i Malmö (m) till herr kommunministern angående sammansättningen av kommitté för förberedande av fastighetstaxering:

Anser statsrådet det vara förenligt med demokratiska principer att samtliga ledamöter i kommitté, som har att förbereda arbetet med fastighetstaxering, hämtas från ett och samma politiska parti?

Nr 195 Fru *Nilsson* i Kristianstad (c) till herr försvarsministern angående pansartruppernas fredsorganisation:

I vilken utsträckning anser försvarsministern att man vid upprättande av förslag till pansartruppernas fredsorganisation bör ta hänsyn till exempelvis nyligen utförda anläggningar för berörda regementen?

§ 21 Kammaren åtskildes kl. 18.02.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert